

Iz sadržaja:

2. **UMJESTO UVODNIKA**
3. ČEDOMIR MARIĆ, predsjednik udruženja
MOSTOVI I GROBOVI
4. TRAJKO PROKIĆ, sekretar udruženja
ŽELJNI RAZGOVORA
5. **PRIKUPLJANJE UZORAKA KRVI ZA DNK
SPISAK IDENTIFIKOVANIH SA KNINSKOG GROBLJA**
7. **GODINE PROLAZE — NADA OSTAJE
IZVJEŠTAJ O RADU UDRUŽENJA (Dokumenti sa skupštine
udruženja)**
11. **IZ DRUGIH UDRUŽENJA**
12. **RAZGOVOR S VLADIKOM LONGINOM**
14. **LJUDSKA PRAVA U HRVATSKOJ**
30. **KAKO JE VONS ISPLANIRAO ETNIŠKO ČIŠĆENJE SRBA**
31. **SANJAM DAN ISTINE**
32. **SAHRANJENI POSMRTNI OSTACI 30 VOJNIKA JNA**
33. **HRVATSKI SIBIR**
36. **JEO SAM CRVE**
31. **PIŠU NAM**

**UDRUŽENJE PORODICA
NESTALIH IZ KRAJINE**

Lomina 4, Beograd

Tel/fax **011/361-8636**

e-mail: **afmp_kr@yubc.net**

www.afmpkr.org.yu

Glavni i odgovorni urednik,
predsjednik udruženja
Čedomir Marić

Sekretar
Trajko Prokić

Upravni odbor:
Mara Beader, Bogdan Krtinić,
Vladimir Hajdin, Mirjana
Demonja, Vlado Šašo,
Milena Kojić, Devetak Mira
i Dragana Vujančević

Urednik
Rade Matijaš

Tehnički urednik
Igor Marinković

Lektor
Sandra Šare

Kompjuterska obrada
Igor M.

Štampa
“Sprint” Beograd

Tiraž **2000**

Autor znaka:
Pero Čimbur

Zahvaljujući donacijama ICMP-a
i MKCK-a, “Suza” je besplatna

Autor fotografija na koricama:
Z. Jovanović

UMJESTO UVODNIKA

Na naslovnoj strani ovog broja su suze kćerke Nade koja je u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu identifikovala (metodom DNK) tijela oca Petra i majke Mare, ekshumiranih prošle godine na kninskom groblju.

Mara i Petar su ubijeni u Radljevcu kod Knina na traktoru dok su s još pet komšija (svi civili) bježali pred "Olujom", koja se u Hrvatskoj još slavi kao oslobodilačka. Ubijeno je i nestalo 4, 5. i drugih dana avgusta, preko 1.900 Srba, uglavnom civila ili zarobljenih vojnika.

Haški tribunal dosad je podigao samo jednu optužnicu za ove teške zločine, i to protiv generala Ante Gotovine. Poznati hrvatski general koji je komandovao "oslobađanjem" Dalmacije, gdje je i bilo najviše žrtava (samo jedna grobnica u Kninu — preko 300 njih), krije se već duže od pola godine, ali ga nema ni na spisku traženih lica na veb sajtu MUP-a Hrvatske.

U ovom broju pišemo i o dobrovoljnom odlasku bivšeg krajiškog lidera Mile Martića u Hag. Pred haškim sudijama na prvom pojavljivanju Martić se, kao i svi prije njega, izjasnio kao nevin. U brojnim intervjuima za novine rekao je da mu je "veoma žao zbog žrtava granatiranja Zagreba 1. i 2. maja", ali je za njihovu smrt, prije svega, kao krivce naveo Tuđmana i njegov vojni i civilni vrh "koji nisu prihvatili upozorenje da ću u krajnjoj nuždi, morati granatirati Zagreb ako ne prestane masakr nad stotinama civila koji su pred njihovom agresijom bježali iz zapadne Slavonije, preko Save, u Republiku Srpsku".

Martić objašnjava kako se prihvatio kandidature predsjednika bivše RSK. — Odlučio sam se na to jer je dogovoreno da se spor s Hrvatskom riješi mirno u tri faze. Prva se odnosila na razdvajanje jedinica na frontu i primirje, što su obje strane obavile uz pomoć OEBS-a i UN-a. Uspešno smo započeli pregovore o ekonomskoj saradnji. Otvoren je i autoput, krenula je struja, nafta i voda. Treća faza su bili pregovori o mirnom političkom rešenju spora. Osjetivši našu kooperativnost, tadašnja hrvatska vlast je, međutim, uvidjela da će joj doći u pitanje ostvarenje plana o etničkom čišćenju Srba i zato je krenula silom. Tuđman se, uostalom, hvalio kad je u "Bljesku" i "Oluji" prognao Srbe, da nas nikad više neće biti više od tri odsto.

Sud, pa makar on bio i onaj u Hagu, mjesto je da se optuženi brane i da im se dokazuje krivica. Proglašeni Srbi iz Hrvatske i Krajine koji se sedam godina potučaju po svijetu i kolektivnim centrima sankcijama iscrpljene Srbije očekuju, međutim, da će u haškim procesima biti riječi i o etničkom čišćenju u Hrvatskoj jer o njemu ima sve više tekstova i u hrvatskoj štampi.

U ovom broju "Suze" objavljujemo jedno takvo svjedočenje sa sjednice najvišeg Tuđmanovog štaba iz juna 1995. godine, dva mjeseca uoči "oslobodilačke Oluje". — Ne bojim se da će puno Srba ostati, ali nisam za to da se otvoreno predloži razmjena, nego tu igru treba odigrati rafinirano, na dužu loptu — rekao je tadašnji Tuđmanov predsjednik vlade Nikica Valentić. Podržala ga je "vrhovnikova desna ruka" Ivić Pašalić: — Sa Srbima ćemo se lakše nositi kad budu razasuti, nego kad su koncentrirani — i tako dalje i tako — veoma slično.

Eto, zbog svega toga Krajišnici još nisu na svojim vjekovnim ognjištima, traže preko 3.000 najmilijih i održaše skupštinu 23. marta u Beogradu umjesto u Kninu, Gračacu, Glini, Okučanima ili bilo kojem drugom mjestu Hrvatske gdje su nekad bili većina. Okupili su se Krajišnici na još jednom tužnom zboru. Već po tradiciji 1. maja održali su parastos u Crkvi presvete Bogorodice u Gradiški i tiho, sa suzama, spustili vijence i cvijeće u Savu koja je bila nijemi svjedok pokolja oko 300 Srba prije sedam godina kad su pred strašnim zločinom bježali prema Savi i Republici Srpskoj.

(R.M.)

NAŠA OLGA

U 75. godini u Kninu je iznenada preminula Olga Olja Šimić. Porijeklom iz Golubića kod Knina, ova plemeni-ta žena odrasla je u sredini punoj tolerancije za drugu vjeru, drugu naciju i drugačije mišljenje. Već u oktobru 1995. godine preselila se iz Sarajeva, gdje je živjela, u Knin i pomagala Srbe preostale poslije "Oluje". U okviru humanitarne organizacije Dalmatinski odbor solidarnosti stizala je Olga do svake usamljene starice bolesnog starca i svih koji su iza ratnog vihora pljački i paljevina ostali u okolici Knina. Ona im je bila jedina nada i pravi spas. Donosila im je lične karte, vodila ih fotografu, donosila im hranu, vodila ih lijekaru i tješila majčinski i se-strinski. Od maja 1996. Olga Šimić je radila u kninskom odboru Hrvatskog Helsinškog odbora gdje se sve do smrti borila za prava stradalnika, kako Srba tako i Hrvata, koji su na to područje stigli iz Bosne. Na novom kninskom groblju Oljina sahrana ponovo je, bar za jedan dan, ujedinila Kninjane. U ime srpske zajednice, od naše Olge oprostio se Ratko Gajica, poslanik Županije šibensko-kninske. Hvala našoj Olgi, a naše saučešće sinu Zoranu i ostaloj rodbini. □

MOSTOVI I GROBOVI

U proteklom periodu uglavnom smo postigli ono što smo planirali. Da se podsjetimo:

— obišli smo kolektivne centre i prikupili podatke o porodicama koje u njima žive

— anketirali smo ih o ante mortem podacima (AMP) radi lakšeg pristupa identifikaciji nestale osobe

— sproveli smo program DNK među porodicama koje žive u SRJ

— pružili smo podršku porodicama pri odlasku na identifikaciju ekshumiranih osoba

— podsticali smo nastavak ekshumacije srpskih grobnica u Hrvatskoj

— pripremili smo i održali Izbornu skupštinu udruženja

— obilježili smo parastosom godišnjicu stradanja srpskog naroda zapadne Slavonije. O dijelu nabrojanog biće više riječi u posebnim prilozima ovog broja.

Jedan od najvažnijih događaja je Izborna skupština Udruženja porodica nestalih iz Krajine u martu mjesecu. Ovom sastanku odazvali su se i gosti, a mediji su ga pokrili i upoznali javnost o problemu nestalih i skrenuli pažnju na to da njihovu sudbinu treba hitno riješiti. Skupština je sumirala četvorogodišnji period u kojem je udruženje razvilo čitav niz aktivnosti. Naravno, u tome su nam pomagale razne organizacije i pojedinci, zbog čega smo im uručili 52 zahvalnice. Opširno o radu Izborne skupštine na narednim stranicama "Suze".

Ove godine, kao i ranijih godina, u Gradiški u Republici Srpskoj na savskom mostu okupile su se zapadnoslavonske porodice iz raznih krajeva u izbjeglištvu.

U crkvi Pokrov presvete Bogorodice održan je parastos uz paljenje svijeća za poginule.

Poslije službe tužna povorka uputila se prema mostu odakle je u Savu spustila cvijeće i vijence. Tako je i ovogodišnji 1. maj za mnoge Zapadnoslavonce bio bolno sjećanje na posljedice "Bljeska" (1995), otkad taj praznik za njih ne predstavlja radosne i vesele susrete, već dan kad se uz bol sjećaju svojih najmilijih. Uz prigušene glasove navire pitanje: hoćemo li dočekati da, umjesto mostova, posjećujemo grobove s cvijećem.

Slično se pitaju i porodice s drugih prostora jer sve čekaju na istinu o najdražima. U toku je identifikacija ekshumiranih tijela, a to za neke od njih znači suočavanje s bolnom istinom. Ovih dana svjedoci smo takvih događaja nakon identifikacije ekshumiranih s kninskog groblja, takođe smo svjedoci njihovog stoičkog ponašanja dok je mučni proces trajao.

U posljednje vrijeme primjećujemo veću angažovanost Ureda hrvatske vlade za nestale, što je rezultiralo pozivanjem većih grupa porodica na identifikaciju (u maju je 20 porodica otputovalo u Zagreb). Nastavak ekshumacije srpskih grobnica u Korenici (27 tijela), Gospiću (18) i početak ekshumacije u Gračacu pa Donjem

Lapcu 20. maja nagovještava odlučniji pristup rješavanju sudbine nestalih.

Da bi se lakše pristupilo identifikaciji, već se među porodicama sprovode dva paralelna programa: uzimaju se ante mortem podaci o nestalim licima i uzorci krvi za analizu DNK. Zbog njihove bolje koordinacije u Beogradu je 13. maja u organizaciji Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP, nosilac programa DNK) održan je sastanak s predstavnicima Međunarodnog komiteta crvenog krsta (MKCK) i Jugoslovenskog crvenog krsta (JCK) — nosiocima programa anketiranja porodica o predsmrtnim podacima — Komisije savezne vlade za humanitarna pitanja i nestala lica, Koordinacionog centra za Kosovo i Metohiju i udruženja porodica. Pozitivno je ocijenjen dosadašnji rad timova na terenu, uz napomenu da je porodice potrebno detaljnije obavještavati o njihovoj aktivnosti, što činimo i ovom prilikom.

Značaj pomenutih akcija potvrđuje se pri identifikaciji, o čemu svjedoči 39 identifikovanih osoba, od čega je pet tijela identifikovano analizom DNK.

Iz tih razloga pozivamo porodice da u punoj mjeri sarađuju s timovima na terenu i da češće kontaktiraju s našim udruženjem. □

ŽELJNI RAZGOVORA

◆ Poseta porodicama nestalih u kolektivnim centrima

Među porodicama koje nisu imale drugog smeštaja i žive u oko 350 kolektivnih centara u Jugoslaviji, većinom u Srbiji, nalaze se i ona koje su u ratu u Hrvatskoj i posle njega izgubile najmilije. Udruženje iz Krajine uz materijalnu i drugu pomoć ICMP-a posetilo je kolektivne centre da bi:

— direktno kontaktiralo s porodicama koje traže svoje nestale

— da ih obavesti o naporima koje preduzimaju udruženje iz Krajine, ICMP, MKCK, Savezna komisija za humanitarna pitanja i druge humanitarne organizacije da se brže reši pitanje nestalih lica.

— da utvrdi strukturu lica u kolektivnim centrima (socijalna, starosna i sl.)

— da sagleda i sve druge njihove probleme i da na osnovu toga preko nadležnih preduzme mere i delom ublaži njihov bol.

Zbog toga smo tokom januara uspostavili kontakt s nadležnim organima i institucijama, koncipirali upitnik i upustvo kako popuniti obrazac.

U februaru smo posetili pet kolektivnih centara: Barake "Kablar", Banovci—Dunav; "Paju Morganovića", Pančevo; Naselje "Čardak", Deliblato; "Kuglanu", Bački Gračac; hotel "Slobodu" u Odžacima.

U aprilu smo takođe obišli pet kolektivnih centara: "Kolare" kod Jagodine; "Radenovac" kod Rekovca; hotel "Levač", Rekovac; hotel "Fruška gora", Ležimir; "Bajmok" u Bajmoku.

Iz dosadašnjeg obilaska i razgovora s porodicama zaključili smo da je u kolektivnim centrima najviše starijih lica, samohranih majki s predškolskom i osnovnoškolskom decom i samaca koji su ranije pokidali porodične veze.

Porodice koje traže svoje nestale nisu dovoljno informisane o rešavanju sudbine svojih najmilijih, nemaju objektivnih mogućnosti da kontaktiraju s udruženjem i ističu da su željne razgovora i vesti.

Udruženje porodica će i u drugoj polovini godine planirati posete kolektivnim centrima. □

AKTUELNOSTI

AKCIJA MEĐUNARODNE KOMISIJE ZA NESTALA LICA POČELO PRIKUPLJANJE UZORAKA KRVI ZA ANALIZU DNK

• Iako je od ekshumacije 300 tijela na kninskom groblju prošlo više od pola godine, do sada je identifikovano samo 39 lica

Svjesni činjenice da godine prolaze i da je, posljedično, sve manje potencijalnih donatora krvi, timovi Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP) počeli su s prikupljanjem krvnih uzoraka za analizu DNK.

Pošto dođu na adresu porodice nestalog, stručnjaci u formular unose podatke o nestaloj osobi i donatoru.

Svaki popunjen formular prati

braća i sestre), nuklearnu (suprug i djeca). Od svakog donatora se uzimaju četiri kapi krvi iz prsta.

Identitet je potpuno zaštićen samim tim što svaki uzorak krvi ima svoj bar-kod. Do sada je prikupljeno oko 300 uzoraka i akcija je u toku.

Mole se sve porodice nestalih da se, ukoliko ih stručnjaci ICMP-a dosad nisu pozvali, svakog radnog dana obrate

DONATORI UZORAKA KRVI

Radi boljeg razumijevanja cijelog procesa, još jednom objašnjavamo zašto se prikuplja krv od porodica koje imaju nestalog, te ko sve može biti donator i za koga.

Cijeli ovaj program osmišljen je tako da omogući što bržu i tačniju identifikaciju ekshumiranih tijela iz masovnih i pojedinačnih grobnica. Kada metode klasične identifikacije ne mogu da daju tačne podatke, onda to ovaj program može s velikom vjerovatnoćom. Planirano je da se od porodica nestalih uzimaju uzorci krvi i da se iz njih izoluje DNK, a zatim se ti podaci pohranjuju u bazu podataka rodbine nestalih. Onog trenutka kada imamo ekshumirano tijelo, a klasičnom metodom ne možemo utvrditi identitet osobe, dovoljno je izolovati DNK iz uzorka kosti ekshumiranog tijela i kompjuterski utvrditi da li je neko od rodbine dao krv.

Metoda DNK nije svemoćna. Ona velikom broju porodica može dati odgovore s velikom tačnošću, ali ni ona ne može pomoći ako tijelo nije ekshumirano ili ako porodica nije dala uzorak krvi. □

posebna kartica na kojoj se nalazi uzorak krvi. Uzorak se uzima za dvije analize DNK: mitohondrijalnu, koja podrazumijeva analizu krvi srodnika po majci (majka,

ovoj organizaciji u Beogradu, Takovska 54, 8—16.30 sati ili na telefone: 011/3292159 i 011/754-247. □

S. Bojadić

Akcija Udruženja porodica nestalih iz Krajine, MKCK-a i JCK-a

OLAKŠAN PROCES IDENTIFIKACIJE

U cilju brže i efikasnije identifikacije ekshumiranih u Hrvatskoj, krajem februara počelo je prikupljanje ante mortem podataka o nestalim licima. Oni će biti upoređeni s podacima, odnosno, posmrtnim ostacima kojima raspolažu stručnjaci za sudsku medicinu u Zagrebu.

Trenutno se u Zagrebu obrađuju tijela ekshumirana na kninskom groblju zbog čega su ante mortem podaci dosad obavljani samo ukoliko se tiču nestalih za koja se pretpostavlja da su pokopana na tom mjestu.

Dosad su na teritoriji Beograda prikupljeni podaci o 76 nestalih lica, na području Novog Sada o 60 ljudi, teritoriji Niša i Kraljeva devet osoba, Kragujevca deset lica i Podgorice o četiri nestala.

Nedavno je hrvatska komisija počela s ekshumacijom masovnih grobnica na

području Korenice pa se očekuje i prikupljanje ante mortem podataka o nestalima u toj oblasti.

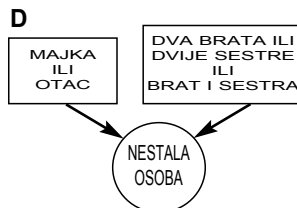
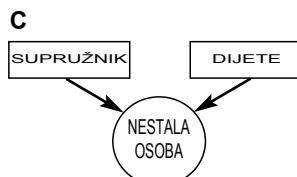
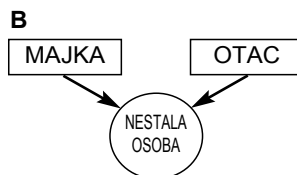
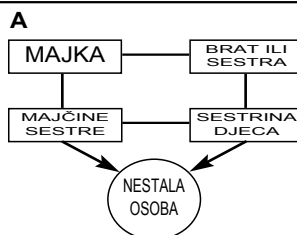
Rad timova otežava činjenica da porodice nestalih često mijenjaju mjesto boravka pa organizacije koje se bave tim problemom ne nalaze način da dođu do njih. Stoga se mole sve porodice da svaku promjenu mjesta boravka prijave našem druženju, MKCK-u ili JCK-u. □

S. B.

NAJBOLJI DAVAOCI, DONATORI, UZORAKA KRVI

Postoje dvije vrste DNK koje analiziramo: mitohondrijalna i nuklearna. Za nju je najpouzdaniji davalac majka, brat i sestra, a za nuklearnu je najbolje da donatori budu otac i majka ili supružnik i jedno dijete nestalog, ili jedan roditelj nestalog i dva brata ili jedan roditelj i dvije sestre, ili jedan roditelj i brat i sestra nestale osobe. □

SPISAK IDENTIFIKOVANIH S KNINSKOG GROBLJA

MARKOŠ Bože **PETAR**, 1949.
MARIĆ Lazara **DUŠAN**, 1943.
RAŠUO DMITAR, 1914.
MILIĆ TODOR
MILANKOVIĆ Marka **LAZO**, 1934.
ĆURUVIJA SOKA
DRAGIČEVIĆ Stevana **MILE**, 1933.
KOVRLIJA PERA
KRASIĆ Todora **JOVICA**, 1963.
OPAČIĆ ILIJA
RADIĆ Đure **RAJKO**, 1952.
SINOBAD RATKO
TRIFUNOVIĆ Spase **RAJKO**, 1963.
VIJATOVIĆ Ilije **JOVAN**, 1949.
LUKIĆ Mile **SIMO**
DRAGIČEVIĆ Petra **NIKOLA**, 1930.
PERIŠIĆ Milana **NIKOLA**, 1958.
ČEKO Mijata **SAVA**, 1945.
VUKMIROVIĆ Nikole **NIKICA**
LIČANIN Nikole **JOVAN**
VUKADIN Jovana **MOMČILO**, 1942.
MAŽIBRADA Vuje **JOKA**, 1905.
BJELIĆ Vase **MARIJA**, 1942.
BJELIĆ Mile **PETAR**, 1931.
DAMJANOVIĆ Petra **DUŠAN**, 1929.
DAMJANOVIĆ ĐUKA, 1931.
BALJAK Milana **STEVAN**, 1966.
MARIĆ Branka **DARKO**, 1959.
POTKONJAK NIKOLA
VIDOVIĆ Dušana **STEVAN**, 1939.
GRUBOR Jovana **JOVO**, 1930.
GRUBOR MARIJA, 1905.
GRUBOR MILKA
GRUBOR MIKA
GRUBOR Marka **MILOŠ**, 1915.
KARANOVIĆ Luke **ĐURO**, 1954.
DMITROVIĆ Mile **JOVO**, 1945.
DMITROVIĆ Nike **STEVO**, 1950.
DMITROVIĆ SAVA

AKTIVNOSTI

SKUPŠTINA UDRUŽENJA PORODICA
NESTALIH LICA IZ KRAJINE

GODINE PROLAZE — NADA OSTAJE

• Hrvatska nastavlja istim tempom — odugovlači s identifikacijom ekshumiranih na kninskom groblju, umanjuje broj grobnica i broj nestalih Srba. Otvorena laboratorija za analizu DNK u Beogradu.

Prošlo je više od pola godine otkako je ekshumirano 300 tijela na kninskom groblju. Došlo se do dokaza da je riječ o još jednoj laži iz Zagreba: Hrvatska tvrdi da se radi o nestanku 1.000 Srba. Međutim, dobro se zna da je od 1991. do 1995. godine na njenoj teritoriji nestalo 3.000 Srba. Hrvatska ne samo da umanjuje broj grobnica i nestalih Srba nego i odugovlači s identifikacijom ekshumiranih na kninskom groblju. Za nešto više od pola godine identifikovano je samo 39 tijela. Slijedi zaključak: ukoliko bi se nastavilo ovim tempom, identifikovanje tijela samo iz ove grobnice trajalo bi gotovo deset godina.

— Zato požurite s identifikacijom — poručio je Čedomir Marić, predsjednik udruženja na nedavno održanoj skupštini.

Asta Zinbo, predstavnik Međunarod-

ne komisije za nestale, tom prilikom je saopćila da je prikupljanje uzoraka krvi od rodbine nestalih počelo i da je u toku otvaranje laboratorije za analizu DNK u Beogradu. Na sreću porodica nestalih, ona je počela da radi, a očekuje se otvaranje još jedne laboratorije u užem području Srbije.

Pored predstavnika vlasti, Komesarijata za izbjeglice Republike Srbije, Srpske pravoslavne crkve, udruženja nestalih, skupštini udruženja prisustvovala su brojne porodice nestalih. Kako kažu, već godinama bezuspješno pokušavaju da saznaju istinu o sudbini najmilijih.

Jedno od hiljadu sličnih svjedočanstava o tragediji koja još uvijek traje, potresna je ispovijest Ilije i Anice Bjelobrck iz Civiljana kod Knina:

— Imali smo dva sina, dva sokola, sada smo ostali bez oba. Avgusta 1995. "Oluja" nas je istjerala iz kuće. Stariji sin Vaso bio je na položaju na Dinari, kako onda tako i danas. "Oluja" ga je progutala i nije vratila — jecajući priča Anica. Iza njega ostaše troje nejači koja skoro da ga i ne pamte. Da nesreća bude još veća, priča baka, s drugim sinom ne zna tačno šta se desilo. — Izbjegao je on s nama u "Oluji". Naš Boban bio je vrijedan momak, radio je na Kosovu sve do dana kada je stigla depeša da je umro. Prava istina se i ne zna. Možda su ga i ubili.

Ilija i Anica trenutno se nalaze u kolektivnom centru "Kablar" u Banovcima.

Kako kažu, od kuće u Civiljanima ostala je samo lastavica. — Niti se možemo vratiti, niti možmo raditi, a od bola ni živjeti — dodaje baka Anica.

U crno zavijena bila je i majka Marija Večerina. — S dvije kćerke i sinom 4. avgusta 1995. godine, bježeći od hrvatske vojske, krenula sam iz Mijuškovaca prema Kninu. Usred noći kod Očestova nas je sačekala hrvatska vojska. Zapucali su, ranili mi kćerku i sina da bi nas kasnije izmučene odveli u neki podrum. Nakon dva dana vojna policija je odvela mladiće u vojni zatvor. Mene su poslali u Zadar gdje sam dobila informaciju da mi je sin u bolnici. Prošlo je više od šest godina a od moga sina ni traga ni glasa. □

S. B.

IZVJEŠTAJ O RADU UDRUŽENJA

Poštovane porodice,
Poštovani gosti,
Dragi Krajišnici,

Tačno prije dvije godine na skupštini smo analizirali dvogodišnji rad udruženja, ali i ukazali na ključne probleme koji usporavaju rješavanje sudbine nestalih.

Od tog vremena udruženje je svoje aktivnosti obogaćivalo novim sadržajima da bi se što brže riješila sudbina nestalih. Kao što je poznato, prije dvije i po godine agresija na SRJ nije izazvala samo nove žrtve već je poremetila čitav niz započetih aktivnosti i pokidala veze koje su nas spajale s međunarodnim organizacijama. Sve je to neizbježno izazvalo zastoj u rješavanju sudbine nestalih lica jer se dvije državne komisije (SRJ i RH), čiji se mandati upravo toga tiču, nisu sastajale ni komunicirale. Dosta je vremena trebalo da komisije obno-

ve i razmijene susrete u Beogradu i Zagrebu, a bez njihovog rada, nema ni rezultata koje mi porodice iščekujemo.

Zato smo otvoreno kritikovali neko-rektno ponašanje Hrvatske, odnosno njenog ureda za nestala i zatočena lica. Svoje nezadovoljstvo iskazivali smo u apelila relevantnim faktorima i živom rječju na zvaničnim susretima, a bilo ih je dosta u protekle dvije godine.

Spomenimo bar neke od njih: konferencije o nestalim u Vogošću i Sarajevu u organizaciji Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP), na kojima su, pored predstavnika udruženja, učestvovala i državne komisije s prostora bivše SFRJ, zatim susrete s novim predsjedavajućim ICMP-a Džemsom Kimsijem i njezinim visočanstvom kraljicom Jordana Nur. Iako su to bili kratki susreti, uspjeli smo predočiti problem: da Hrvatska odugovlači s ekshumacijom i identifikacijom.

Značajna je bila aktivnost i MKCK-a, koji je organizovao radionice i seminare za predstavnike udruženja. Izdvojio bih seminar u Novom Sadu jer je zajedno s JCK-om okupio predstavnike našeg i jugoslovnskog udruženja, državnih komisija RH i SRJ i kvalitetne predavače s instituta za sudsku medicinu iz Beogra-

da i Zagreba. Njegova tema ticala se pripreme anketara za prikupljanje ante mortem podataka o nestalim licima. Ovih dana se upravo anketiraju članovi porodica, u čemu učestvuju predstavnici MKCK-a, JCK-a i udruženja porodica. Prikupljeni ante mortem podaci unose se u jedinstvene obrasce usaglašene s

hrvatskom komisijom da bi se što lakše pristupilo identifikaciji. Zato i s ovog mjesta pozivam porodice na punu saradnju, mada i sam znam koliko je bolno svako podsjećanje na gubitak najdraže osobe.

Otvaranjem kancelarije u Beogradu, ICMP je otpočeo da realizuje program DNK i u SRJ. U toku je priprema laboratorije u kojoj će se obrađivati uzorci krvi, a oni se već prikupljanju od potencijalnih davalaca. Timovi za uzimanje uzoraka krvi trenutno odlaze kod porodica na širem području Beograda ukoliko imaju njihove adrese. Zbog toga je neophodna tačna adresa davalaca i blagovremena prijava svake promjene adrese.

Ovo o čemu sam dosad govorio svakako predstavlja uspjeh, ali se sigurno pitate šta je s identifikacijom ekshumiranih s kninskog groblja i ostalih srpskih grobnica u Hrvatskoj. O tome želim da govorim u nastavku.

Poznato je da je Haški tribunal vršio ekshumaciju u Gospiću i Kninu a hrvatska komisija na nekim manjim lokacijama (Šnjegavići i Kusonje) u zapadnoj Slavoniji, dok je komisija Republike Srpske ekshumirala stradale u vrijeme egzodus na groblju Kolunić kod Bosanskog Petrovca. Iznijeti podaci većini vas su poznati jer se o njima u više navrata pisalo.

Želim izdvojiti i zadržati vašu pažnju na ekshumaciji s kninskog groblja, kao i postupku identifikacije. Zašto sam izdvojio kninsku ekshumaciju? Odgovor je slijedeći.

Prvo, to je grobnica s najvećim brojem žrtava (301 ekshumirano tijelo). Drugo, zato što će se ovdje moći sagledati puna implementacija sporazuma komisija RH i SRJ, od identifikacije do sahrane. I na kraju, zato što kritičkom analizom želim dati više informacija o dosadašnjim rezultatima.

Da se podsjetimo, ekshumacija je završena u ljeto prošle godine i tijela se

nalaze u Zavodu za sudsku medicinu u Zagrebu, što podrazumijeva i odlazak porodica na identifikaciju u taj grad.

Zahvaljujući MKCK-u, odnosno, njegovim delegacijama u Beogradu i Zagrebu, porodice su mogle da otputuju na identifikaciju i na sahranu identifikovanih u Hrvatsku.

Dosad su porodice u dva navrata putovale u Zagreb: 19. decembra 2001. deset i 22. februara 2002. devet porodica. Od 19 tijela podvrgnutih preliminarnoj identifikaciji, prepoznato je 14. Identifikacija se obavlja na osnovu nađenih dokumenata i drugih ličnih predmeta u prisustvu patologa s instituta i dva jugoslovenska predstavnika u svojstvu posmatrača (što predstavlja dio sporazuma državnih komisija).

Od 14 pozitivnih identifikacija, 13 porodica se odlučilo za sahranu u porodične grobnice u Hrvatskoj, što samo potvrđuje njihovu privrženost ognjištu i grobovima predaka.

Moram ipak istaći naše nezadovoljstvo zbog sporog pozivanja porodica na identifikaciju jer se nameće logično pitanje: koliko će mjeseci ili godina porodice čekati da bi rasvijetlile sudbinu traženog lica, ako uzmemo u obzir činjenicu da tek predstoji ekshumacija svih ostalih grobnica u Hrvatskoj.

Takođe, s ovog mjesta moram uputiti oštar prekorač svima onima koji su dosad namjerno ili nenamjerno uskraćivali udruženju pravovremene informacije od interesa za porodice. To je razlog zbog kojeg ponekad na vaša pitanja nisamo mogli dati zadovoljavajući odgovor: ne postoji dobra koordinacija relevantnih institucija koje se bave problemom nestalih.

Zaobilaženje udruženja je posljedica cjelokupnog odnosa društva prema našem problemu. Kako drugačije protumačiti nepromijenjen odnos aktualne vlasti, izuzev primjetne selektivnosti problema nestalih lica iz svih ratnih sukoba na prostoru Jugoslavije. Možda

smo mi previše očekivali od demokratskih promjena pišući odmah pisma, između ostalih, i predsjedniku Koštunici. Iako je uspostavljena kancelarija savjetnika za nestala lica, više od godinu dana nemamo ni odgovora iz kabineta predsjednika SRJ. Jesmo li uistinu previše očekivali, ostavljam da zaključite sami.

Poštovani delegati,

U proteklom periodu nastojali smo da uradimo nešto više na programu pomoći porodicama. Moram priznati da nisamo uradili mnogo, ali ipak, učinili smo početni korak. Zahvaljujući dobroj saradnji s MKCK-om, oko 60 djece naših porodica dobilo je jakne i cipele.

Uspostavljanjem kontakta s Komesarijatom za izbjeglice Srbije, odnosno njegovim komesarom gospođom Sandom Rašković-Ivić, uključeno je i naše udruženje u humanitarni program, pa je 125 članova porodica dobilo kvalitetne odjevne predmete. Nameće se pitanje zašto nije bilo obuhvaćeno više djece i ostalih članova porodica. Zbog toga što je kriterij starosna dob i socijalni status porodica izvan kolektivnih centara i zbog toga što ne postoje podaci o porodicama, kao ni njihove adrese. Zato smo za već pomenuti program anketa pripremili i dodatni obrazac u koji se unose podaci o članovima porodica.

Priznajem da je za naše porodice svaka pomoć dragocjena, što se moglo najbolje vidjeti na njihovim licima pri preuzimanju odjevnih predmeta.

Želim podsjetiti na činjenicu da se u toliko isticanim reformama i programima o kojima se svakodnevno priča, ne spominju nigdje porodice nestalih i poginulih i njihovo zbrinjavanje dostojno vremenu u kojem živimo, kao što je u prvom redu pristojan krov nad glavom i posao.

Ova i druga pitanja od interesa za porodice bila su tema razgovora naše delegacije s gospođom Sandom Rašković-Ivić prije mjesec dana u Komesarijatu za izbjeglice Republike Srbije. Upoznati smo s novim pristupom u usmjeravanju sredstava za stambeno zbrinjavanje izbjeglica, a to znači da se neće ponoviti greške iz prethodnih godina: da u podjeli stanova izbjeglicama gotovo da nema porodica poginulih i nestalih.

Još više bi nas ohrabrilo kada bi slične poruke stizale i od aktualne vlasti.

Dozvolite mi sada da s nekoliko riječi, osim pomenute, izdvojim još neke primjere dobre saradnje. U prvom redu sa Saveznom komisijom za nestala lica, koja uspješno zastupa naše interese u kontaktima s komisijom RH, Saveznom službom traženja JCK-a, kao i predstav-

AKTIVNOSTI

nicima MKCK-a i ICMP-a, koji kao posmatrači prisustvuju svakom sastanku državnih komisija.

Takođe bih istakao i dobru saradnju s Komisijom Republike Srpske i njihovu pomoć porodicama pri identifikaciji ekshumiranih tijela s koloničkog groblja.

Naše udruženje veoma dobro saraduje sa sličnim udruženjima iz Jugoslavije (udruženje SRJ i Kosova), udruženjem iz Vukovara i udruženjima iz RS. Dobru saradnju odlikuje razmjerna informacija i zajednički nastupi pred relevantnim faktorima.

Iza pomenutih aktivnosti stoji UO koji je na 41 sjednici donosio planove, usvajao programe, analizirao ostvarene rezultate, organizovao parastose, posjete porodicama i druga tekuća pitanja.

Spomenimo i one članove porodica koji nas svojom zainteresovanošću jednostavno potiču da ne posustanemo već da istrajemo u traženju puteva do istine o našim najmilijima.

Prošlo je četiri godine od osnivanja udruženja, dovoljno dug period da bi ono pronašlo svoj pravi program. Jedan od elemenata tog programa je naš bilten "Suza", kojim je trebalo da razvijemo komunikaciju s porodicama, u čemu smo nesumnjivo uspjeli. Od prvog broja prije dvije godine na skupštini (27. februara 2000. godine) do 8. broja koji se nalazi pred vama, uspjeli smo sadržajem privući čitaoce ne samo među porodicama u Jugoslaviji već i u trećim zemljama (Kanad, SAD i dalekoj Australiji), a postavljanjem prezentacije na internet očekujemo još veće interesovanje i s onih prostora do kojih nije stizala naša "Suza".

Da nije bilo podrške, "Suza" ne bi stigla u daleke krajeve svijeta, zato, hvala svima koji su na bilo koji način dali svoj doprinos.

Ipak, za cjelokupni razvoj naše aktivnosti najzaslužniji je ICMP. Ova međunarodna organizacija, pružajući podršku našim programima, bila je uz nas od samog osnivanja. Pored ICMP-a, od prošle godine se i MKCK aktivnije uključio u program pomoći udruženju.

Poštovane porodice,

Možda ste danas očekivale da ćemo nakon četiri godine znatno više govoriti o rasvijetljenim sudbinama, s pravom to očekujete poslije sedam godina. Iako su početni rezultati mali, ohrabruje činjenica da je konačno krenulo.

Zato, na kraju vas želim pozvati na strpljenje i saradnju jer, zajedno ćemo lakše dijeliti bol koji nosimo za najmilijima.

Hvala.

APEL JAVNOSTI

"Nestali nisu zaboravljeni!" S ovom porukom okupili smo se u Udruženju porodica nestalih iz Krajine prije četiri godine. A da li su nestali zaboravljeni? Sigurno je samo to da su oni uvijek u suzama očeva, majki, sestara, braće i ostale rodbine. S nama su u našim mislima, u našim tugovanjima i stalnom pitanju: gdje su naši nestali.

Dugo i predugo postavljamo pitanje i nema odgovora. Na tužnom spisku oko 3.000 nestalih Krajišnika ima i onih za čiju sudbinu ne znamo deset godina, a najveći je broj onih koje tražimo posljednjih sedam godina. Mnogo je očeva i majki, dobrih krajiških starina koji su umrli a nije im se ispunila želja da po hrišćanski pravoslavno sahrane najmilije. Dosta je krajiških porodica koje su se poslije egzodusa i dugog lutanja po izbjeglištvu skrasile u trećim zemljama, pa sada najmilije traže iz Hamiltona, Kalifornije, Sidneja, Novog Zelanda ili odnekud sa sjevera Evrope. Ima ih i koji su se vratili na rodna ognjišta ne bi li bili bliži svojim nestalim, čije su kosti razasute od Dinare, Velebita preko Like, Banije i Korduna, sve do slavonskih i baranjskih ravnica i obale Dunava.

Pisali smo Slobodanu Miloševiću i Stipi Mesiću. Odgovora nije bilo, kao što ga, nažalost, nema ni od novih vlasti čijoj smo se demokratskoj pobjedi neizmjereno radovali i za čiju pomoć još uvijek imamo nadu.

Osim desetak ekshumiranih u zapadnoj Slavoniji, Hrvatska još uvijek ne otvara masovne grobnice Srba. Oni kažu: "Ne možemo početi s ekshumacijom ostalih grobnica jer nemamo uslova za forenzičku obradu dok ne proceuiramo ekshumirana tijela s kninskog groblja". Zato poručujemo vlasti Republike Hrvatske: "Požurite s identifikacijom!" Na početku trećeg milenijuma i novih odnosa u ujedinjenoj Evropi, kojoj svi težimo, ne dozvolimo da se prave razlike u rješavanju sudbina nestalih lica.

Očekujemo da će vlasti u Hrvatskoj i u praksi naše nestale tretirati kao i sve druge svoje državljane.

Zahvaljujući istražiteljima Haškog tribunala, javnost je saznala dio istine iz masovne grobnice u Kninu. Hrvatska vlast je uporno govorila da je u Kninu pokopano oko 180 Srba. Iz te masovne grobnice u Zagreb je, međutim, prenijeto 301 tijelo naših nestalih. To je dokaz još jedne velike laži iz Zagreba da je u Hrvatskoj nestalo samo oko 1.000 Srba. Hrvatska ne samo da umanjuje broj grobnica i broj nestalih Srba nego i odugovlači s identifikacijom ekshumiranih na kninskom groblju. Za šest mjeseci identifikovano je samo 18 Srba. To znači, ako bi se radilo ovakom dinamikom, da bi identifikacija samo tijela iz ove grobnice trajala gotovo deset godina.

Mi više nemamo ni vremena ni strpljenja i zato tražimo, kako od međunarodne zajednice, tako i vlasti iz Beograda, da se na Hrvatsku izvrši pritisak kako bi se brže rješavala sudbina nestalih Srba. Pozdravljamo efikasnost jugoslovenske strane pri ekshumaciji i identifikaciji 12 tijela u Novom Sadu ovih dana. Želja nam je i zahtjev da se isto tako efikasno čini i s tijelima naših nestalih širom Hrvatske.

Odlukom da gotovo sve sahrane dosad identifikovanih Srba s kninske grobnice sahranimo na grobljima pradjedova i djedova jasno smo pokazali svoju čvrstu vezu s rodnim ognjištem.

U dosadašnjem radu najviše razumjevanja za naše patnje imala je naša pravoslavna crkva. Njegovoj svetosti patrijarhu srpskom gospodinu Pavlu se zahvaljujemo zato što nas je udostojio velike pažnje služeći parastose na našim tužnim godišnjicama u Beogradu. Hvala i sveštenicima naše crkve koji opijelima identifikovanima ublažuju našu bol i daju nadu da Svevišnji misli na nas i naše nestale.

Učesnici redovne godišnje skupštine
Udruženja porodica nestalih iz Krajine

U Beogradu 23. marta 2002.

AKTIVNOSTI

ZAHVALNICE IZBORI

Na 41. sjednici 19. marta 2002. godine Upravni odbor je razmatrao koje su organizacije, institucije i pojedinci doprinijeli radu udruženja u prolekle četiri godine i odlučio da uruči zahvalnice:

ICMP-u, Sarajevo
Delegaciji MKCK-a, Beograd
Komisiji Vlade SR Jugoslavije za humanitarna pitanja i nestala lica
Komisiji Republike Srpske za zarobljena i nestala lica, Banjaluka
JCK-u — Saveznoj službi traženja
Komesarijatu za izbjeglice Republike Srbije
Bratstvu Crkve sv. Marka, Beograd
Bratstvu Crkve pokrov presvete Bogorodice, Gradiška
Bratstvu Crkve Svete trojice, Banjaluka
Njegovoj svetosti patrijarhu srpskom gospodinu Pavlu
Njegovom preosveštenstvu vladiki australijskom Nikanoru
Njegovom preosveštenstvu vladiki dalmatinskom Fotiju
Protojereju ocu Mihajlu Arnautu
"Almontu", Beograd
Apatinskoj pivari, Apatin
"Intertoursu", Beograd
Kompaniji "BN Bos"
"Metallinexu", Leštane
PP "Tmexu", Beograd
Preduzeću "Lemić", Beograd
Preduzeću "Veskom", Beograd
Restoranu "Uzelac", Beograd
IGM "Trudbenik", Beograd
mr Miloradu Simiću
Nikoli Širku, Kamberra, Australia
Savi Sekuliću, Sidnej, Australija
Peri Čimburu, posthumno
Republičkoj organizaciji zarobljenih boraca i nestalih lica Republike Srpske, Banjaluka
Udruženju porodica kidnapovanih i nestalih lica na Kosovu i Metohiji, Beograd
Udruženju roditelja i porodica uhapšenih, zarobljenih i nestalih lica SR Jugoslavije, Novi Sad
Udruženju porodica nestalih i nasilno odvedenih lica, Vukovar
Dokumentaciono-informativnom centru "Veritas"
Radi Matijašu
Zdravku Mirčeti
Sandri Šare
Igoru Marinkoviću
Štampariji "Sprint", Beograd
Porodici nestalog/poginulog Miloša (Stevana) Borjana
Porodici nestalog/poginulog Laze (Jovana) Savića
Porodici nestalog/poginulog Obrada (Đorđa) Čuka
Porodici nestalog/poginulog Milorada (Vlade) Beadera
Porodici nestalog/poginulog Momčila (Boška) Tiške
Mirjani Grubor
Jovanu Petkoviću
Branku Končaloviću
Nikoli Sovilju
Stojanu Biraču
Mariji Večerini
Borisu Vukoviću, Sjedinjene Američke Države
Večernjim novostima, Beograd
Televiziji B-92, Beograd
Ilija i Branki Radinović-Kesi, Kanada

Skupština udruženja je izbrala rukovodstvo:

— Za predsjednika udruženja izabran je **Čedomir Marić**
— Za sekretara udruženja izabran je **Trajko Prokić**
— Za članove Upravnog odbora izabrani su:

Mara Beader
Mirjana Demonja
Bogdan Krtnić
Vladimir Hajdin
Vlado Šašo
Dragana Vujančević
Milena Kojić
Mira Devetak

— Za članove Nadzornog odbora izabrani su:

Milica Bjedov
Jovan Petković i
Boja Preočanin

POZDRAVI

Skupštinu je blagoslovilo njegovo preosveštenstvo vladika Atanasije.

Pozdrave su uputili i predstavnici:

Međunarodne komisije za nestala lica, Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, Jugoslovenskog Crvenog krsta, Komesarijata za izbjeglice, Veritasa, Državne komisija za nestale Republike Srpske, Republičkog odbora poginulih i nestalih lica Republike Srpske, Udruženja porodica iz Republike Srpske, Udruženja porodica iz Jugoslavije i Demokratske inicijative za Knin. □

IZ DRUGIH UDRUŽENJA

UDRUŽENJE PORODICA
NESTALIH I NASILNO ODVEĐENIH
LICA VUKOVAR

EKSHUMACIJA U KORENICI

U organizaciji udruženja 12. aprila 2002. održan je sastanak s predstavnicima ICMP-a, MKCK-a, OSCE-a i Zajedničkog veća opština. Po prvi put na naš poziv sastanku je prisustvovao predstojnik Ureda za zatočene i nestale Republike Hrvatske gospodin Ivan Grujić.

Na pomenutom sastanku s gospodinom Grujićem dogovoreno je uzimanje uzoraka krvi srpskim porodicama koje žive na području Podunavlja. Takođe je dogovoreno da predstavnici udruženja i zainteresovani članovi porodica mogu prisustvovati ekshumaciji.

U proteklom periodu obišli smo sve članove našeg udruženja, prikupili podatke koje smo uputili u Ured za zatočene i nestale, nakon čega očekujemo organizovano uzimanje uzoraka krvi.

Predstavnici udruženja prisustvovali su jedan dan ekshumaciji u Korenici, gde

smo se mogli uveriti da se proces odvija korektno. Po evidenciji Ureda za zatočene i nestale na koreničkom groblju bilo je evidentirano 21 grobno mesto, međutim, ekshumacija je pokazala da je na toj lokaciji sahranjeno 27 posmrtnih ostataka.

Kod tri posmrtna ostatka pronađeni su dokumenti i nešto ličnih predmeta.

Imali smo priliku razgovarati s istražiteljima Haškog tribunala, kojima smo dali primerak filma "Vapaj tišine", na kojem, se između ostalog, nalaze snimci masovnih i pojedinačnih grobnica na području Like. Zamolili smo ih da se zauzmu za

ekshumaciju skrivenih i neobeležanih grobnica i grobova.

Nakon mnogo godina čekanja, konačno se vrše ekshumacije masovnih grobnica Srba za koje smo se svi od početka borili. Ovo je prvi put da su predstavnici udruženja prisutni ekshumaciji. Pored istražitelja Haškog tribunala, policije, prisutan je patolog iz SRJ i član Komisije za nestala lica iz SRJ, što nam uliva dodatnu nadu da će ekshumacija i identifikacija biti korektno obavljene.

Sve ekshumacije srpskih grobnica pratiće i naši predstavnici. □

UDRUŽENJE KIDNAPOVANIH I NESTALIH LICA NA KOSOVU I METOHIJI

PREPUŠTENI SEBI I VREMENU

Tužna kolona malog broja umornih ljudi kreće prema prostorijama Haškog tribunala peške, na put od 11 kilometara. Na čelu ovog marša su starije majke, nose transparente i hrabro koračaju, pa makar im to bilo poslednje. Smatraju to svojom majčinskom obavezom, a svako odustajanje izdajom prema njihovim sinovima. Sunce prži. Asfalt je usijan, a njihova srca su prazna i hladna.

Četiri godine je prošlo od prvih otmiца. Četiri duge godine lutanja, pokušaja da se na sve načine dođe do istine o onima koji su nevinu otrgnuti iz okrija svojih domova, od neizlečivih rana porodica i zida ćutanja koji se nikako ne može probiti. Koliko ovakvih godišnjica? Već se došlo do broja 1.518. Ti ljudi s imenima i prezimenima, sa slikama koje još samo porodice nose u svojim srcima i na protestima nalepljene na parolama, polako postaju brojevi.

Niko nam nije saveznik. Ni vreme nam nije saveznik. A nada i dalje ne jenjava. Nada da ima živih i da će se oni vratiti svojim najbližima. Ponovo je uručeno pismo Karli del Ponte da nađe načina da se kazne oni koji su krivi.

Veliki broj svedočenja joj je stavljen na uvid. Svedočenja porodica koje su bile prisutne prilikom odvođenja njihovih najbližih. Znaju porodice imena počinioca, adrese i mesta prebivališta. Mnogi

znaju ko je kriv za njihovu tugu, ali u nemoci rasipaju snagu a moćnici koji treba da čuju jednostavno čute. Nije došlo vreme, kažu, vreme za šta. Vreme za istinu ili vreme za zaborav? Preko 250 imena kidnapera poznato je i dostavljeno Haškom tribunalu. Očekuju valjda da se umorimo i da stanemo. I umorili smo se. Na protestima nas je sve manje. Agresivnost i nezadovoljstvo u nama je sve veći.

Postali smo kao aveti grada. Prolazimo kroz njega a da se to nikoga ne dotiče. Ljudi se sklanjaju, okreću glavu kad nas vide ili čak viču na nas. I oni koji nas gledaju umorni su od nas. Niko ni jednog sekunda ne pomišlja šta bi on radio da je

na našem mestu. Teško je identifikovati se s tuđom patnjom. Jedna žena je istrčala iz zaustavljenog autobusa i počela da viče: "Šta vi mislite? Kako vas nije sramota?" Žena je srednjih godina, verovatno je pošla svom domu koji mi godinama nemamo. Njoj se žuri. Da li je ona majka, sestra, kći ili supruga? I nama se žuri već četiri, tri, dve godine, žuri nam se, a prvi sati, dani posle kidnapovanja su bili najduži. Sve ono posle pretvoreno je u jedan veliki košmar bez sna.

I dalje pokušavamo da skrenemo pažnju javnosti da se ne zaboravi, ali i da opomenemo da se ovo ne dešava samo drugima.

Malo je onih koji nam se pridružuju i koji bi da nam pomognu. I dalje smo sami prepušteni sebi i vremenu. □

RAZGOVOR S VLADIKOM LONGINOM, BIVŠIM DALMATINSKIM EPISKOPOM NEKA SE PORUŠENO OBNOVI, RANJENO ZACIJELI I RASIJANO SABERE

•*Vaše preosveštenstvo, već više od dvije godine niste episkop dalmatinski. Kako sada gledate na vrijeme provedeno u Dalmaciji?*

— U životu ima dosta stvari koje čovjek ne razumije, bilo da se radi o običnosti, bilo o značajnim događajima. Svakodnevno naše življenje potvrđuje ovu istinu. Zbog toga su, vjerujem, i mnoge naše akcije, koraci koje preduzimamo u životu, pune iznenađenja. Najlogičnije bi bilo da sam se ja u Australiji, relativno pitomoj zemlji, gdje je naša eparhija dobro organizovana i gdje početkom devedesetih godina nije bilo nikakvih problema bolje osjećao nego u ratom desetkovanoj eparhiji dalmatinskoj. Ali, nije tako. Upravo sam se tu, u manastiru Krki, Kninu, Drnišu, Benkovcu, pa i svim našim selima i gradovima dalmatinske eparhije, i to u tragičnom ratu, osjećao kod kuće. Svaki susret sa čovjekom tu je imao jednu drugu dimenziju i poruku, osjećaj punoće i pripadnosti. Svjestan sam, naravno, da moja uloga tu, sem molitvene i moralne podrške, nije imala drugog značenja, ali je upravo ovo dvoje bilo izraženo i upućivalo na suštinu stvari. U uslovima rata ili kakve druge katastrofe u kojoj se rod ljudski nađe, stvari se lakše postavljaju u kontekst vječnosti — u kontekst Neba. Tu i molitva postaje dublja, saznajnija. Tu i

suze imaju tonalitet posebnosti, i, čini mi se, radost i tuga postaju tajanstveno isprepletene, a odvaja ih samo tanka nevidljiva linija. U jednom danu smjenjuju se nebrojeno puta. I to postaje prihvatljivo, pa čak, moglo bi se reći, normalno. Riječ upućena našem čovjeku u ovim uslovima značila je za mene više od nekog ozbiljnog dobrog djela učinjenog u Australiji.

Poslije završenog radnog dana i u smiraju mojih misli i osjećanja prouzrokovanih uzbuđenjima koja je dan do nio, ostajao sam često duže u keliji manastira Krke razmišljajući o predstojećim događajima i sudbinama ljudi moje eparhije, koje su po mnogo čemu isprepletene i s mojom sudbinom. Tragao sam za odgovorom na mnoga pitanja. Osjećao sam nerijetko da ljudska patnja i stradanja mogu da donesu duhovnu korist na ličnom planu. “Šta je čovjek da ga se sječaš Gospode?”, govorio je sveti Prorok, ili: “Ako Gospod ne sazida sam, uzalud se trude zidari”. Shvatajući sopstvenu nemoć, ja sam mogao, čini mi se, uspješnije obavljati pastirsku misiju, sastradavati sa stradalnicima, plakati s uplakanima, veseliti se s veselima, nikad ne zaboravljajući da nas Gospod gleda, da je On jedini pravedni sudija i da ćemo pred Njega svi izaći da primimo šta smo zaslužili. Ma koliko, dakle, čudno zvučalo, moje godine na kormilu Eparhije dalmatinske ostale su mi u najsnažnijoj uspomeni. Zsigurno su to bile godine u kojima se pastirstvo doživljavalo u najdubljem smislu riječi. I, neću pogriješiti ako kažem, to bjehu godine smisla i pastirstvovanja u onom suštinskom, najdubljem smislu riječi. To bjehu dani kad sam najbolje razumio sebe, a to smatram veoma značajnim... Dakle, da čovjek može da se privoli na samoposmatranje.

•*Bili ste episkop u možda najteže vrijeme za pravoslavne Srbe u Dalmaciji, upravo onda “kad su živi zavidjeli mrtvima”. Doživjeli ste zamrlost života, ali i radost vaskrsenja, koju ste upravo sami inicirali. Kakva su Vam sjećanja?*

— Čovjek je veoma prilagodljivo biće Božje i sam Bog zna koliko je nevolje nekome moguće izdržati. Mi vjerujemo da Bog ne dopušta veća stradanja nego što mi to možemo nositi. Više puta sam se uvjerio da je ovo baš tako. U vrijeme rata, neimaštine, neizvjesnosti i straha za goli život, čovjek se relativno brzo navikne na to. Tako, ono što je bilo u normalnim uslovima nepojmljivo sada odjednom postane sasvim prihvatljivo. U ovo su me uvjerali mnogi naši Srbi koji su stoički podnosili stradanja razne vrste. Bilo je istinskih heroja, rodoljuba, ljudi spremnih da u hrišćanskom duhu podnesu sve što ih snađe i da još pozitivno gledaju u budućnost. Mogao bih ja tu da nabrajam razne ljude koji su na mene ostavili pozitivan utisak, od profesora Bogoslovije, sveštenika i vijernog naroda, ali bi lista bila zaista duga. Proslave hramovnih slava u ovim uslovima imale su poseban prizvuk zajedništva i radosti u Gospodu. Sveta liturgija je uvijek bila poseban blagoslov.

DUHOVNOST

Kad smo služili liturgiju kao da se sve ostalo zaboravljalo... Kroz svetu liturgiju daje nam se mogućnost da osjetimo dio Neba... Mislim da se to realno i izraženije osjeća u uslovima neke kataklizme. Vi, recimo, služite liturgiju uz zvuk granata koji zlokobno ječi preletajući hram i tražeći žrtvu u neposrednoj blizini. Prisustvo Gospoda u Liturgiji odgoni osjećaj straha i pomaže da čovjek mirno nastavi da prinosi beskrvnu žrtvu za spas svih.

Naš narod u Dalmaciji ima stamenu pobožnost, svoj odnos prema Bogu koji je specifičan. Neupućeni posmatrač sa strane mogao bi da stekne pogrešnu sliku o vjeri naših ljudi na tim prostorima i ne primjeti da oni imaju Boga u centru svog života. Ovo se potvrđuje njihovom spremnošću da se žrtvuju za istinu i pravdu i za bližnjega.

Naravno da je poslije tragedije, patnje i stradanja bol predominantno osjećanje naših ljudi: "Ubi me tuga", kako često ponavlja naš sapatnik iz tih nesrećnih dana... Svakako da vraćanje našeg naroda svojim ognjištima, skromna obnova crkvenog života, rad sveštenstva, monaštva i bogoslovlje uliva nadu u bolje dane i srećnije događaje za sve.

• *Iako ste otišli iz Dalmacije, ipak se s njom niste rastali. Mnogo je iseljenih Dalmatinaca u vašoj eparhiji. Da li se tamo, i u kojoj mjeri, dočarava stari zavičaj?*

— Sa suštinskim stvarima i onim duboko preživljenim čovjek se ne rastaje. One postaju dio ličnosti čovjekove. Moderna psihologija o tome jasno govori. Sve ono što čovjek proživi postane dio njegove sveukupne ličnosti, nešto se zadržava u svijesti, ali većina toga postaje dio naše podsvijesti. I jedno i drugo utiče na dalje bitisanje ljudi, na karakter ličnosti. Tako, moglo bi se reći, mi smo ono što smo radili, kako smo se ponašali. Ja sam bio vezan za Dalmaciju i prije moga postavljenja za episkopa. Odrastao sam u manastiru Krki, tamo se zamonašio, duhovno rodio i neko vrijeme radio kao profesor Bogoslovlje. Naravno, moje episkopovanje daje mojoj vezi za Dalmaciju i dalmatinsku eparhiju poseban pečat. Ono je vjerno utemeljilo i uobličilo tu neraskidivu vezu. Iako sam rođen na Romaniji, moram da kažem, moja kuća, moj dom, upravo je na tim prostorima, preciznije, u manastiru Krki. Ja dalmatinsku eparhiju i sve eparhote istinski nosim u srcu, redovno se molim za sve i brinem o svima. To je postalo

dio rutine, spontanosti. Volim da kažem šta osjećam: najveći dio moga srca ostao je u Dalmaciji.

Svaki čovjek koji napusti rodnu grudu, rodni kraj i preseli se negdje, postane emigrant, neminovno ponese sa sobom svoj kraj i sve ono što ga je ikada vezalo za rodno mjesto. Tako, svi naši Srbi, koji su potražili uhljebije u drugim državama, ne samo da dočaravaju svoj zavičaj nego, slobodan sam da podvučem, ne prestaju živjeti sa svojim zavičajem. Naravno da se svi običaji ne mogu sačuvati u njihovoj prvobitnoj formi, zbog uslova života, ali suštinski

— Ma koliko, dakle, čudno zvučalo, moje godine na kormilu Eparhije dalmatinske ostale su mi u najsnažnijoj uspomeni. Zasiurno je to bilo vrijeme u koje se pastirstvo doživljavalo u najdubljem smislu te riječi. I, neću pogriješiti ako kažem, to bijehu godine smisla i osjećanja pastirstvovanja u onom suštinskom, najdubljem smislu te riječi. To bijehu dani kada sam najbolje razumio sebe, a to smatram veoma značajnim. Volim da kažem šta osjećam: najveći dio moga srca ostao je u Dalmaciji. □

se to pokušava sačuvati u životima naših ljudi. Ovdje se relativno uspješno čuva taj, iznad svega potrebni odnos sa svetom Liturgijom. Mislim da, procentualno govoreći, ovdje naši Srbi više posjećuju bogoslužjenja. Većina brine o krsnoj slavi i trudi se da slavi kao u starom kraju. I, na kraju, ovdje ljudi sve imaju, ali, slučaj je to s mnogima, nemaju upravo tog kutka gdje su se rodili. Neki su već navikli da žive bez toga, ali mnogima nedostaje.

• *Sigurno pomno pratite oporavak Crkve u Dalmaciji, pošto i sami pomažete i podsjećate ljude na potrebu pomaganja stradalnoj Eparhiji dalmatinskoj. Da li su se naši ljudi umorili od davanja?*

— Svaka vijest o napredovanju na duhovnom i crkvenom polju u Eparhiji dalmatinskoj mene najiskrenije raduje. U Mitropoliji novogračaničkoj, u raznim crkvenim opštinama kroz Ameriku i Kanadu srećem Srbe iz Eparhije dalmatinske i uvijek s njima ostanem u razgovoru, koji neminovno evocira uspomene na razna mjesta, naše hramove i manastire, kao i druga događanja iz prošlosti. Ja sam takođe u kontaktu s episkopom Fotijem, a i sa sveštenstvom. Pomažem onoliko koliko mogu i ne prestajem da molim naše ljude, naročito one iz tih krajeva, da se ne umore pomažući. Može se govoriti o tome da su se naši ljudi "umorili" dajući priloge jer se to dešava decenijama, ali nije to onaj stvarni umor gdje ne očekujete dalje davanje. Naši ljudi su osjećajni, vezani za zavičaj, za Srpsku crkvu, i oni se uvijek odazivaju na svaku našu akciju. Zbog toga ni naša blagodarnost Bogu nikada ne prestaje.

• *Na kraju?*

— Na kraju, dragi oče, želim vam puno uspjeha u pastirskom radu. Blagoslov i pozdrav vama, vašim saradnicima i parohijanima iz manastira Nove Gračance. Molimo se Spasitelju da se porušeno obnovi, ranjeno zacijeli i rasijano sabere. □

"Pravoslavno slovo" - Split

NESTALI NISU ZABORAVLJENI

VLADA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

LJUDSKA PRAVA U HRVATSKOJ

♦ Biro za demokratiju, ljudska prava i rad 4. marta ove godine izdao je izvještaj o poštivanju ljudskih prava u Hrvatskoj za 2001. godinu. ♦ Sa veb sajta američke ambasade u Zagrebu (<http://www.usembassy.hr>) objavljujemo izvještaj u cjelosti.

Republika Hrvatska je ustavna parlamentarna demokratija s nezavisnim predsjednikom. Predsjednik Stjepan Mesić, ranije u Hrvatskoj narodnoj stranci, sada nezavisan, izabran je u februaru 2000. na petogodišnji mandat. Međunarodni posmatrači okarakterisali su te izbore kao mirne i uredne i primijetili da su birači načelno "slobodno mogli da izraze svoju političku volju" iako je bilo izvjesnih problema. Predsjednik je državni poglavar i zapovjednik oružanih snaga i imenuje premijera koji se nalazi na čelu vlade. Premijer je Ivica Račan iz Socijalno-demokratske partije. Na parlamentarnim izborima u januaru 2000. godine demokratska koalicija porazila je tada vladajuću Hrvatsku demokratsku zajednicu (HDZ). Posmatrači Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) utvrdili su da ti izbori predstavljaju "znatan napredak" prema zadovoljavanju standarda OEBS-a. Kombinacija novog predsjednika, demokratske koalicije u parlamentu i ustavnih reformi u 2000. doprinijela je povećanju transparentnosti uloge predsjednika i vlade. U martu je ustavnim amandmanom ukinut gornji dom parlamenta (Županijski dom). U pravosuđu su tokom godine pokrenute reforme i ono je počelo da se modernizuje, ali je i dalje neefikasno i ima problema s finansiranjem, a trpi i politički uticaj na lokalnom nivou.

Ministarstvo unutarnjih poslova nadgleda nacionalnu civilnu policiju, a Ministarstvo obrane kontroliše oružane snage i vojnu policiju. Nacionalna policija ima primarnu odgovornost za nacionalnu bezbjednost, ali u slučaju nereda, vlada i predsjednik mogu da pozovu vojsku da uspostavi bezbjednost. Civilne vlasti uglavnom su održavale efikasnu kontrolu snaga bezbjednosti. One su učinile nekoliko nepravilnosti.

Vlada je radila na ekonomskim reformama, uključujući privatizaciju, smanjenje potrošnje u javnom sektoru, protikorupcijskom zakonodavstvu i reformama u bankarskom i tržišnom zakonodavstvu. U junu je vlada prihvatila razvojnu strategiju transformisanja struktura iz vremena socijalizma u efikasnu tržišnu ekonomiju. Privremeni sporazum o pridruživanju Evropskoj uniji potpisan je u oktobru i treba da stupi na snagu u januaru 2002. Tokom godine, ekonomija se oporavila od posljedica recesije i krize bankarskog sektora iz 1998. i 1999 godine. Zemlja ima 4.677.000 stanovnika, a BDP *per capita* u 2000. godini iznosi približno 4.600 američkih dolara (39.500 hrvatskih kuna). Tokom godine stvarni BDP povećao se za procijenjena 4,2 odsto u poređenju s prethodnom godinom. Devizni kurs i cijene ostali su stabilni. Prihod od turizma povećao se za procijenjenih 20 odsto u poređenju s 2000. i dosegao je predratni nivo. Dok je inflacija u 2000. godini iznosila 7,4 odsto, do kraja trećeg kvartala 2001. pala je na 3,8 odsto. Stopa nezaposlenosti u prvoj polovini godine iznosila je 15,3 procenta, mjerena prema metodologiji Međunarodne organizacije rada. (Boljom metodologijom, taj broj nije direktno uporediv s izvještajem o stopi nezaposlenosti od 22,4 odsto u 2000. Podaci s kraja godine pokazuju da je nezaposlenost tokom godine ostala konstantna ili je neznatno opala.)

Vlasti su uglavnom poštovale ljudska prava svojih građana i tokom godine stanje se popravilo, mada su preostali ozbiljni problemi.

Uprkos izvjesnim nepravilnostima, ponašanje vlasti za vrijeme izbora u 2000. godini unaprijedilo je pravo građana da mirnim putem promijene vlast. Bilo je slučajeva proizvoljnog hapšenja i pritvaranja. Vlasti su nastavile da hapse i podižu optužnice za ratne zločine počinjene tokom sukoba u Bosni i Hrvatskoj od 1991. do 1995. pa se i dalje hapse Srbi zbog ratnih zločina uprkos krajnje slabim dokazima. Dugotrajan pritvor prije suđenja još uvijek predstavlja problem, naročito kad su u pitanju etnički Srbi optuženi za ratne zločine. Sudovi su nastavili da izriču presude u suđenjima za ratne zločine insistirajući na depolitizaciji suđenja etničkim Srbima i na otvaranju ili ponovnom otvaranju istrage nad pripadnicima hrvatskih oružanih snaga. Međutim, Srbi su ostali u zatvoru nakon što su prethodnih godina osuđeni u netransparentnim politizovanim suđenjima. Reforme u sudstvu i tužilaštvu dovele su do nepristranijeg sudstva. Uprkos tome, sudovi su donosili presude osobama u grupnim suđenjima i u suđenjima sa slabim dokaznim materijalom, naročito u istočnoj Slavoniji. Oni su i dalje ostali podložni političkim uticajima na lokalnom nivou, imaju veliki broj neriješenih slučajeva, birokratija je neefikasna i ne raspolaže dovoljnim sredstvima. Vlasti su povremeno kršile pravo na privatnost; zauzeto vlasništvo sporo se i uz mnogo problema vraća izbjeglicama koje se vraćaju u zemlju (uglavnom Srbima). Vlasti su načelno poštovale slobodu govora i štampe, međutim, neki problemi nisu riješeni. Za razliku od prethodnog režima, vlasti se nisu politički miješale u uredničke odluke u medijima, ali je na

DOKUMENTI

lokalnom nivou nastavljen politički pritisak na medije, a procijenjenih 1.200 tužbi za klevetu podignutih protiv novinara ostalo je neriješeno zbog zaostataka u pravosudnom sistemu. Novi zakon o udruženjima smanjio je uplitanje vlasti u osnivanje i rad udruženja i nevladinih organizacija (NVO) i omogućio poreske stimulacije za donatore koji im pomažu. Vlasti su globalno poštovale slobodu vjeroispovijesti; međutim, vraćanje nacionalizovane imovine vjerskim zajednicama ostao je neriješen. Nedostatak napretka u restituciji privatnog vlasništva i u rješavanju pitanja bivšeg društvenog vlasništva, zajedno s ozbiljnim ekonomskim teškoćama u ratom pogođenim područjima, i dalje predstavlja prepreku povratku izbjeglica. Saradnja vlasti s međunarodnim posmatračkim organizacijama i organizacijama za ljudska prava, kao i s Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY), i dalje se poboljšava.

Diskriminacija žena i nasilje nad njima i dalje postoji. Vjerske manjine su uznemiravane u nekoliko slučajeva i pretrpjele su nasilje. Etničke manjine, naročito Srbi i Romi, bili su suočeni s ozbiljnom diskriminacijom koja je povremeno uključivala nasilje. Iako je postignut izvjestan napredak, etnička napetost nije opala u ratom pogođenim područjima, a i dalje su se dešavali incidenti, uključujući i etnički motivisane napade i uznemiravanja. Vlasti u praksi nisu poštovale neka radnička prava. Krijumčarenje žena predstavljalo je problem.

Dio 1

Poštovanje integriteta ličnosti, uključujući i slobodu od:

a) proizvoljnog i nezakonitog vansudskog ubistva

Ni vlada ni njene agencije tokom godine nisu izvjestile o političkim ubistvima. U toku godine, osam osoba poginulo je od mina, većinom onih koje su postavile hrvatske i srpske snage u ratu od 1991. do 1995. Hrvatski centar za razminiranje izvjestio je da je od 1991. do kraja prošle godine zabilježeno 1.350 ovakvih incidenata i da je u njima poginulo 418 osoba (vidi dio 1 c).

Nije bilo hapšenja zbog ubistva bivšeg policijskog službenika Milana Levara u avgustu 2000, koji je Haškom tribunalu pružio informacije o masakru civila u Gospiću 1991.

U cijeloj zemlji, iz masovnih i pojedinačnih grobova ekshumirana su tijela 3.299 žrtava nestalih u ratu od 1991. do 1995. (vidi dio 1 b).

Sudovi su nastavili da izriču presude u suđenjima za ratne zločine u sukobima u Bosni i Hrvatskoj 1991—1995; sudovi su otvorili ili ponovo otvorili nekoliko značajnih istraga u koje su upletene hrvatske snage i preduzeli su mjere da bi se depolitizovala suđenja etničkim Srbima (vidi dio 1 e). U martu je Ustavni sud naredio ponovno suđenje u slučaju bivšeg hrvatskog policajca Antuna Gudelja koji je osuđen, ali i nepravilno amnestiran 1997, za ubistvo osiječkog šefa policije Josipa Reihl Kira 1991, koji je u vrijeme usmrćivanja aktivno posredovao u pregovorima Hrvata i Srba i pokušavao da smanji napetosti u regionu (vidi dio 1 e). U decembru su vlasti zatražile Gudeljevo hapšenje i izručenje iz Australije, u kojoj je boravio od 1997. U martu je Vrhovni sud naredio da se na slobodu puste dva bosanska Hrvata koja su bila pritvorena u sklopu istrage zbog masakra u Ahmićima u centralnoj Bosni 1993. godine, nakon što su u pritvoru provela zakonski dozvoljenih šest mjeseci bez podizanja optužnice (vidi dio 1 d). U junu je u Županijskom sudu u Karlovcu protiv bosanskog Muslimana, ratnog vođe Fikreta Abdića, povezanog s bivšim hrvatskim režimom, počelo suđenje zbog ratnih zločina. Proces se temelji na dokazima koje su dostavile bosanske vlasti, koji Abdića dovode u vezu s ubistvima 121 civilnog zatvorenika i tri vojna zatvorenika koja su izvršena između 1993. i 1995. u koncentracionim logorima koje je Abdić uspostavio u sjeverozapadnoj Bosni. U avgustu, vlasti su uhapsile četiri bivša hrvatska policajca osumnjičena za ratni zločin, navodno ubistvo šest zatvorenika u Bjelovaru u oktobru 1991. Policajci su oslobođeni u decembru kada je ključni svjedok optužbe na sudu promijenio iskaz. Naveliko se spekulisalo o tome da je svjedok bio prisiljen na promjenu iskaza. Tužilac se Vrhovnom sudu žalio na presudu. Šibenske vlasti su krajem godine još vodile istragu zbog navodnih ratnih zločina koje su pripadnici 113. šibenske brigade počinili nad srpskim civilima tokom operacije "Oluja" 1995. Četiri osumnjičena do kraja godine ostala su u pritvoru, peti je oslobođen u decembru zbog nedostatka dokaza. U septembru, lokalne vlasti u Splitu otvorile su istragu zbog navodnih ratnih zločina počinjenih nad srpskim i crnogorskim ratnim zarobljenicima 1992. i 1993. u pomorskoj bazi Lora u Splitu. Dalmatinski odbor za ljudska prava, lokalna nevladina organizacija, dugo je vršio pritisak na vlast da istraži optužbe i pomagao je u pronalaženju svjedoka, od kojih su mnogi boravili u Jugoslaviji. Sedam osumnjičenih bilo je u pritvoru krajem godine, osmi je bio u bijegu, a istraga je nastavljena. Taj slučaj dobio je publicitet zbog toga što je desničarski splitski župan osumnjičene posjetio u zatvoru, a nekim svjedocima prijećeno je smrću nakon svjedočenja iza zatvorenih vrata. Proces za ratne zločine, koji je započeo 2000. protiv pet osoba (uključujući generala Mirka Norca i Tihomira Oreškovića) zbog masakra etničkih srpskih civila u gradu Gospiću 1991. krajem godine još se vodio u Županijskom sudu u Rijeci. Do decembra, proces se sastojao od osam kratkih zasijedanja, od kojih je svako završilo prekidom da bi se razmatrali zahtjevi optuženih. Norac je pripadnik hrvatskih vojnih snaga s najvišim činom, kojem se za ratne zločine sudi u zemlji, i taj proces se pomno prati kod kuće, a to čine i međunarodni posmatrači. Ponovljeno suđenje hrvatskom vojniku Mihajlu Hrastovu, koje je počelo 2000, krajem godine bilo je još u toku. Hrastov je 1992. oslobođen u politizovanom suđenju zbog masakra 13 srpskih zarobljenika u Karlovcu u septembru 1991. Ponovljeno suđenje 2000. godine šestorici bivših hrvatskih vojnika optuženih za masakr 16 starijih Srba u selima Varivode i Gošići 1995. krajem godine još je bilo u toku u Županijskom sudu u Šibeniku.

Tokom godine, vlasti su preduzele pozitivne mjere u depolitizovanju procesa protiv Srba i nekoliko suđenja Sr-

DOKUMENTI

bima optuženim za ratne zločine je nastavljeno. Međutim, u nekim slučajevima sudovi su donijeli presude u grupnim suđenjima i suđenjima sa slabim dokaznim materijalom. Na primjer, grupna suđenja u martu u slučajevima "Bapske grupe" i "Tompojevačke grupe" završila su presudom u odsustvu zbog ratnih zločina za 11, odnosno, 10 Srba (vidi dio 1 e).

b) Nestanak

Tokom godine nije bilo izvještaja o politički motivisanom nestanku osoba.

Službeni podaci krajem godine pokazuju da još nije pronađena 1.401 nestala osoba (većinom Hrvati) u nerazriješenim slučajevima iz rata od 1991. do 1995. Uz to, vladin Ured za nestale i zatočene osobe počeo je da prihvata valjanost informacija u pogledu približno 900 nestalih hrvatskih Srba, koji su kao nestali izvorno prijavljeni vlastima Savezne Republike Jugoslavije (Jugoslavija) ili međunarodnim organizacijama. U čitavoj zemlji, tijela 3.299 žrtava ekshumirana su iz masovnih i pojedinačnih grobova od početka rata, uključujući 102 tokom prošle godine. Od tog broja, identifikovane su 2.684 osobe (uključujući 140 tokom godine). U toku godine postignut je znatan napredak u ekshumaciji i identifikaciji Srba, kao i Hrvata; međutim, ostale su izvjesne političke i birokratske prepreke. Vladin ured aktivno je sarađivao s Haškim tribunalom u više istraga, uključujući ekshumaciju 380 tijela s groblja u Kninu u proljeće. U oktobru, Ured za nestale i zatočene osobe otvorio je dugo očekivanu kancelariju u Vukovaru kako bi se olakšala potraga za nestalim osobama u podunavskom regionu (istočna Slavonija).

c) Mučenje i drugi okrutni, nečovječni ili ponižavajući postupci i kazne

Ustav zabranjuje mučenje, zlostavljanje, okrutno ili ponižavajuće kažnjavanje, što su vlasti u načelu poštovale, međutim, problem je bio u tome što je policija bila ravnodušna prema socijalnim zločinima protiv Roma (vidi dio 5). Za razliku od prethodne godine, nije bilo izvještaja o povremenom lošem policijskom tretmanu zatvorenika.

Društveno zastrašivanje i nasilje protiv Srba nastavilo se tokom godine u ratom pogođenim područjima. U podunavskom regionu (istočna Slavonija) viši službenici ministarstva unutrašnjih poslova smijenili su nekoliko policijskih zapovjednika odgovornih za podsticanje napetosti među hrvatskim i srpskim policijskim službenicima, kao i za odgovaranje Srba da policiji prijavljuju incidente. Povremeno su stizali izvještaji o etničkim napetostima među srpskim i hrvatskim policijskim službenicima u podunavskom regionu.

Vlada je tokom godine pokrenula temeljnu reformu policije smanjivši broj zaposlenih za gotovo 15 procenata. Tako je poštovala obaveze iz Erdutskog sporazuma iz 1995. godine koje se tiču održavanja "proporcionalnog" broja srpskih i hrvatskih policijskih službenika u istočnoj Slavoniji. Međutim, potpuno udovoljavanje tim obavezama nije postignuto do kraja godine (vidi dio 5). Postojeći problemi u policiji obuhvataju loše policijske istražne tehnike, veliku društvenu osjetljivost na etnička pitanja, neodlučnost srednjeg upravljačkog kadra u policiji i pritisak tvrdolinijaških lokalnih političara. Ovi faktori nastavili su da ometaju razvoj sposobnosti lokalne policije.

U prvih deset mjeseci prošle godine, 21 osoba ranjena je od mina, uglavnom onih koje su položile hrvatske i srpske snage u ratu od 1991. do 1995. godine. Ured za razminiranje izvijestio je da je od 1991. do kraja prošle godine zabilježeno 1.350 ovakvih incidenata (vidi dio 1 a).

Uslovi u zatvorima načelno zadovoljavaju međunarodne standarde. Zatvori su puni, ali ne pretjerano, a porodične posjete i pristup advokatu uglavnom su mogući. Muškarci i žene smješteni su odvojeno, maloljetni su odvoje- ni od odraslih, a pritvorenici su prije suđenja razdvojeni od osuđenih zatvorenika.

Vlast nezavisnim posmatračima za ljudska prava dozvoljava posjete, što su tokom godine učinile i domaće nevladine i međunarodne organizacije.

d) Proizvoljno hapšenje, pritvaranje ili izgon

Ustav zabranjuje proizvoljno hapšenje i pritvor, što vlasti u praksi nisu uvijek poštovale. Policija obično dobija nalog za hapšenje tako što predoči dokaz istražnom sudiji. Ona može da uhapsi i bez naloga ako smatra da bi osumnjičeni mogao da pobjegne, uništi dokaze ili počinu druge zločine. Takvi slučajevi nisu neuobičajeni. Policija tada ima rok od 24 sata da odluku opravda pred istražnim sudijom.

Pritvoreniku mora biti omogućen pristup advokatu kojeg sam izabere u roku od 24 sata nakon hapšenja. Ako nema advokata, a osumnjičen je za zločin za koji je zapriječena kazna veća od deset godina zatvora, advokata određuje istražni sudija. On u roku od 48 sati nakon hapšenja mora da odluči postoji li razlog za produžavanje pritvora radi daljnje istrage. Istražni pritvor uglavnom traje do 30 dana, ali Vrhovni sud u izuzetnim slučajevima može da ga produži (u ukupnom trajanju od najviše šest ili dvanaest mjeseci u teškim slučajevima korupcije ili organizovanog kriminala). Po okončanju istrage, pritvorenici mogu biti pušteni iz pritvora uz vlastitu izjavu, osim ako je zločin težak, ako se optuženi smatra opasnim za javnost, ako bi mogao uticati na svjedoke ili ako postoji opasnost od bijega. Međutim, dugotrajan pritvor prije suđenja ostao je ozbiljan problem, naročito kad su u pitanju Srbi optuženi za ratne zločine. Osumnjičeni se u načelu drže u pritvoru čekajući suđenje i bilo je nekoliko slučajeva u kojima su na osnovu slabih dokaza držani u pritvoru prije suđenja po nekoliko mjeseci. U martu je Vrhovni sud naredio da se oslobode dva osumnjičena Hrvata iz Bosne u istrazi masakra u Ahmićima u centralnoj Bosni 1993. Njih dvojica uhapšena su u Zadrju u septembru 2000, a sud ih je oslobodio nakon što su u pritvoru bili zadržani zakonom dozvoljenih šest mjeseci bez podizanja optužnice. Postoji mogućnost da se položi kaucija nakon podizanja optužnice, ali se ona obično ne koristi.

DOKUMENTI

Vlada je učinila napredak u primjeni Zakona o općem oprostima iz 1996. (kojim se amnestira čin pobune etničkih Srba) i u skladu s njim u toku godine amnestirala nekoliko osoba, naročito srpske povratnike. Međutim, u oktobru 2000. državni advokat naložio je lokalnim tužiocima da ponovo otvore stare slučajeve ratnih zločina i izvršenje neiskorištenih naloga za hapšenje iako se čini da nije bilo novih dokaza koji bi ih opravdali. Srbi su zbog ratnih zločina hapšeni tokom godine, ali rjeđe. Od oktobra 2000. do maja 2001. uhapšeno je više od 50 osoba, od kojih je bilo 28 izbjeglica. U nekima od njih, uhapšeni bi bio oslobođen nakon nekoliko dana zbog primjene Zakona o oprostima ili zbog odbacivanja optužbi. Međutim, u ostalim slučajevima osobe su pritvarane na duže vrijeme. U januaru, vlasti su u Požegi uhapsile Natašu Janković uz optužbu za ratne zločine. Ostala je u pritvoru do juna kada je sudija odbacio slučaj zbog toga što Jankovićeva nije bila osoba navedena u optužnici (vidi dio 1 e). Nekoliko optuženih Srba osuđenih u odsutnosti ili u netransparentnim, politizovanim procesima koje je vodio prethodni režim i dalje je duže vrijeme držano u zatvoru jer su njihovi slučajevi sporo rješavani u preopterećenom pravosudnom sistemu.

U aprilu je jedan sud osudio srpskog policijskog službenika iz podunavskog regiona zbog ratnih zločina. On je uhapšen 1999. i osuđen na 13 godina zatvora. Nije bilo daljih informacija o slučaju četvorice Srba pripadnika hrvatske policije koji su 2000. godine uhapšeni i pritvoreni uprkos tome što je Ministarstvo unutarnjih poslova potvrdilo da nisu umiješani u ratne zločine. U oktobru 2000, 13 Srba uhapšeno je i pritvoreno u Baranji s optužbom za ratni zločin na osnovu optužbi osiječkog županijskog suda iz 1996. uprkos činjenici da nije bilo dovoljno dokaza ili ih uopšte nije bilo. Sedam osoba na kraju je oslobođeno, ali krajem godine još šest njih se nalazilo u pritvoru. Dokazna saslušanja počela su u septembru i krajem godine još su bila u toku.

Nevladine organizacije i međunarodni posmatrači u podunavskom regionu primijetili su da je policija povremeno pozivala etničke Srbe u policijske stanice na "dobrovoljne informativne razgovore", što bi se svelo na kratak pritvor bez naloga sračunat na uznemiravanje srpskih građana.

Ustav zabranjuje prisilan izgon građana, a vlast ga ne provodi.

e) Uskraćivanje poštenog javnog suđenja

Pravosuđe je prema Ustavu autonomno i nezavisno. Međutim, nastavilo je da trpi neke političke pritiske, zaostatak od više od 1,1 miliona neriješenih predmeta, te manjkavog finansiranja i obrazovanja.

Pravosudni sistem sastoji se od opštinskih i županijskih sudova, Upravnog i Vrhovnog suda. U maju je Ivica Crnić, bivši nestranački ministar pravosuđa i stručnjak za radno pravo poznat po svojoj nezavisnosti, postao novi predsjednik Vrhovnog suda. Nezavisni Ustavni sud odlučuje o ustavnosti zakona, vladinim odlukama, o izborima i služi kao posljednja žalbena instanca u pojedinačnim predmetima. U martu, u skladu s nedavnim ustavnim promjenama, Ustavni sud je proširen sa 11 na 13 sudija. Tri nove sudije su cijenjeni profesionalci i izabrani su transparentnim postupkom. Ostatak sudija Suda imenovan je pod ranijim Tuđmanovim režimom. Sudije Ustavnog suda na osmogodišnji mandat bira parlament, dok se sve ostale sudije imenuju doživotno. Usporedni sistem trgovinskih sudova odlučuje u trgovinskim i ugovornim sporovima. Državno sudbeno vijeće (koje se sastoji od 11 članova s osmogodišnjim mandatom) jeste tijelo nezavisno kako od sudstva tako i od Ministarstva pravosuđa. Bavi se imenovanjem, sankcionisanjem i razrješenjem sudija. U prošlosti, Državno sudbeno vijeće kritikovano je zbog politizovanih odluka. Državno sudbeno vijeće u julu je rekonstituisano u skladu s nedavnim zakonskim izmjenama kojima se modifikuje njegova nadležnost s ciljem da se depolitizuje Vijeće i imenuju sudije i, uz to, poboljša kvalitet aktivnih sudija. Parlament je u julu donio novi zakon koji treba da doprinese transparentnosti i smanji politizovanost kancelarije državnih advokata, koje formira slično Državnoodvjetničko vijeće. Ovi zakoni omogućili su glavnom državnom advokatu Radovanu Ortinskom da krene s reimenovanjem ili smjenom predstojnika ureda županijskih i opštinskih odvjetništava. Slično tome, novi zakon o sudovima, donesen u decembru 2000. i primijenjen tokom 2001, uveo je reforme u imenovanju predsjednika različitih opštinskih, županijskih, trgovinskih i prekršajnih sudova. Zakon služi da depolitizuje te dužnosti i da ujedno pojednostavi administrativnu kontrolu. Međutim, neki su ga posmatrači kritikovali jer, prema njihovom mišljenju, Ministarstvu pravosuđa omogućuje preveliku kontrolu nad imenovanjem sudija. Do kraja godine neki predsjednici županijskih sudova bili su ili ponovo imenovani ili smijenjeni; sudije okružnih sudova sljedeći su na redu.

Sudijama je Ustavom zabranjeno članstvo u političkim strankama. U protekle dvije godine pravosuđe je izloženo daleko slabijem političkom pritisku nego što je to bio slučaj u Tuđmanovom režimu iako je bilo izvještaja o političkim uticajima na lokalnom nivou. Politizovanost tvrdolinijaških sudija koje je postavila prijašnja vlast i koji su povremeno donosili odluke na netransparentan način, naizgled suprotno dokazima ili zakonu, ostala je problem. Najveće teškoće s kojima je pravosuđe suočeno jesu zastarjeli procesni propisi i sudska pravila, neiskusne sudije i osoblje, birokratska nedjelotvornost i manjak sredstava, što je dovelo do ogromnog zaostatka od više od milion predmeta. Neki od njih stari su 30 ili više godina. Neiskustvo mladih i nedavno imenovanih sudija i dalje je predstavljalo problem, a i dalje postoje dijelovi zemlje bez stalnog sudije.

Iako je Ustavom predviđeno pravo na pošteno suđenje i niz prava u sudskom postupku, građanima su katkad ona bivala uskraćena. Pretjerano kašnjenje u procesima i dalje predstavlja problem. Sudovi su sudili i donosili presude optuženima za ratne zločine u odsustvu. Donosili su presude u grupnim suđenjima i u postupcima sa slabim dokaznim materijalom, posebno u istočnoj Slavoniji. U januaru su vlasti u Požegi uhapsile Natašu Janković zbog optužbi za ratne zločine kada je u zemlju ušla iz Bosne. U odsustvu je 1996. osuđena zbog nehumanog postupanja prema zarobljenicima dok je navodno radila kao stražar u logoru za zarobljenike. Jankovićeva nije znala za optužbe i u

DOKUMENTI

zemlju je prije hapšenja ulazila sedam puta (vidi dio 1 d). Na dva saslušanja u aprilu na desetine svjedoka izjavile su da se Jankovićeve nalazila u Bosni čitavo vrijeme za koje je navodno bila logorski stražar. Nijedan svjedok optužbe nije potvrdio da je bila u logoru, a najmanje je jedan potvrdio je da se radi o slučaju zabune u pogledu identiteta. Međutim, tužilac je odbio da povuče optužbu i Jankovićeve je ostala u pritvoru do juna kada je sudija odbacio slučaj zbog nedostatka dokaza. U martu, grupna suđenja u slučajevima "bapske" i "tompojevačke" grupe završila su presudama u odsustvu za 11 i 10 Srba (vidi dijelove 1 a i 1 d). Prema dugo postojećem obrascu, oružana aktivnost na koju je trebalo da se primijeni amnestija prema Zakonu o općem oprostima iz 1996. pogrešno je klasifikovana i obrađena kao obični ili ratni zločin. To se naročito odnosi na one koji su ranije iskoristili pravo na žalbu i nema načina da se ti slučajevi revidiraju.

Međutim, sudovi su nastavili da izriču presude u suđenjima za ratne zločine koji potiču iz sukoba u Bosni i Hrvatskoj od 1991. do 1995. Sudovi su otvorili i ponovo otvorili više neriješenih slučajeva u koje su bile umiješane hrvatske snage i preduzeli mjere da depolitizuju slučajeve u kojima se sudi Srbima. Na primjer, do sredine godine glavni državni advokat inicirao je reviziju predmeta suđenja zbog ratnih zločina i zatražio oštro ograničenje u upotrebi suđenja u odsustvu. Županijskim advokatima izdana su uputstva da ne započinju kazneni postupak ili postupak u odsustvu bez konsultovanja s državnim advokatom.

U prošlosti, u slučajevima u kojima su sudovi odlučivali o vlasništvu nad imovinom, pretežno su bili skloni etničkim Hrvatima, a ne etničkim Srbima, posebno u podunavskom regionu (vidi dio 1 f).

Krajem godine, 69 osoba ostalo je zatvoreno zbog ratnih zločina ili sličnih optužbi na osnovu politizovanog ili netransparentnog suđenja za vreme prošlog režima. Nije bilo drugih izvještaja o političkim zatvorenicima.

f) Proizvoljno zadiranje u privatnost, porodicu, dom ili korespondenciju

Ustav zabranjuje ovakva djela. Međutim, vlasti su povremeno zadirale u ta prava kad je u pitanju vraćanje vlasništva. Samo sud može da izda nalog za pretres kojim se on mora opravdati. Policija može ući u stan bez naloga ili pristanka vlasnika samo ako je nužno da se provede nalog za hapšenje ili spriječi ozbiljna opasnost po život ili imovinu. Ustav garantuje tajnost i sigurnost ličnih podataka i ta se odredba u praksi poštovala.

Vraćanje zauzetog privatnog vlasništva uglavnom srpskim izbjeglicama koje se vraćaju u zemlju ostalo je problematično. Vlasti su nastavile da daju prednost pravima privremenih zauzimatelja (većinom Hrvata), a ne pravima legalnih vlasnika. Vrlo je malo oštećenih vlasnika imovine moglo da vrati svoj prijeratni stambeni prostor, a pitanje prijašnjih vlasnika stanarskog prava u društvenom vlasništvu nije riješeno tako da su većinom Srbi bili spriječeni da se vrate u svoje predratne stanove.

Uprkos odluci Ustavnog suda iz 1997, prema kojoj više elemenata "Zakona o privremenom preuzimanju određene imovine" nije u skladu s Ustavom, ogromna većina od hiljada Srba, vlasnika imovine koji su pobjegli iz domova koje su kasnije zauzeli etnički Hrvati, nije mogla ući u posjed svog vlasništva. U julu su vlasti završile s pregledom stambenih jedinica, slučaj po slučaj, koje je bivši režim odredio za privremeno zaposjedanje (često su domovi Srba koji su pobjegli od sukoba dodijeljeni bosanskim Hrvatima). Taj pregled pružio je značajne podatke za olakšavanje kasnijeg povratka i vraćanja vlasništva i pokazao da je krajem godine, od otprilike 18.700 stambenih jedinica, oko 10.000 njih ostalo zauzeto. Približno 1.400 njihovih posjednika podložno je trenutnom iseljenju, bilo zbog toga što je dobilo pomoć za obnovu vlastitih kuća, bilo zbog toga što su u pitanju višestruki ili ilegalni posjednici. Međutim, program povratka izbjeglica i raseljenih lica iz 1998. godine, koji je uključivao mehanizme za vraćanje imovine i obnovu, nije imao punu zakonsku snagu i vrlo je malo vlasništva stvarno i vraćeno zbog toga što su i državne i lokalne vlasti izbjegle da preduzmu mjere da se privremeni posjednici isele. Zaostaci u pravosudnom sistemu bili su još jedna prepreka pravovremenom rješavanju stambenih sporova. Lokalne stambene komisije, na koje se odnosi većina navedenih slučajeva, često su namjerno bile neefikasne i nisu uspjele da razriješe stambene sporove, ili, kada su djelovale, bile su pravno nemoćne da provedu vlastite odluke u postojećem pravnom okviru kojim se vlasti još nisu pozabavile.

Obećanja vlasti da će se stambene komisije reformisati i djelovati efikasnije, data prethodnih godina, do kraja godine nisu ispunjena. Uprkos nalogima državne, lokalna vlast (uključujući lokalne stambene komisije) često nije preduzimala mjere kojima bi se regulisala posjednička prava ili podnosile tužbe protiv pojedinaca koji su odbijali da napuste zauzete kuće. U nekim slučajevima vlasti nisu uspjele da obnovljene kuće opreme osnovnom opremom i tako su destimulisale povratak. U drugim slučajevima povratnici koji su uspjeli da dođu do svoje imovine smatrani su odgovornima za račune za vodu i struju koju su potrošili privremeni posjednici, a nadležni su odbili da ih ponovno priključe dok se ne bi platili. Takođe, mnogi Srbi povratnici nisu mogli da se usele u opljačkane i uništene domove koje su vlasti opisale kao useljive. Odobreno je tek nekoliko srpskih zahtjeva za pomoć pri obnovi, međutim, u toku godine vlasti su preduzele nekoliko pozitivnih administrativnih mjera. Započete su predradnje na obnovi nekoliko stotina manjinskih domova, ponovo je pokrenuta procedura za davanje zahtjeva za pomoć pri obnovi, ustanovljeni su mehanizmi za podnošenje zahtjeva izbjeglica koje su još izvan zemlje, a vlasti su pokrenule efikasnu informativnu kampanju da izbjeglice u Bosni i Jugoslaviji obavijeste o tim mjerama. Vlasti su poslale 1.400 obavještenja kojima upozoravaju na mogućnost deložacije, što je rezultiralo rješavanjem nekoliko stotina slučajeva. Uz to, neki privremeni posjednici iselili su se svojom voljom.

Stalan je problem bilo i to što postoji prioritarna kategorija građana, odnosno, to što sudovi nisu htjeli da ise-

DOKUMENTI

le aktivne ili bivše pripadnike oružanih snaga, njihove udovice ili siročad. Za razliku od toga, Hrvati, vlasnici kuća, koji su se željeli da se vrate na svoje vlasništvo u podunavskom regionu, uglavnom su to uspjeli tako što su iselili Srbe koji su ih zauzeli.

Vlasti nisu preduzele ništa da riješe pitanja bivših vlasnika stanarskog prava. Ta lica su obično stanovala u društvenim stanovima u komunističkom sistemu do 1991. i uplaćivala su doprinos u fond društvenog vlasništva, često i po više godina. Na hiljade lica koja su pobjegla za vrijeme sukoba izgubila su pravo na svoje stanove zbog privremenog odsustva. Srbi su neproporcionalno pogođeni zbog toga što nije postojao mehanizam pomoću kojeg bi se vratili u zemlju da bi zatražili svoje stanarsko pravo ili zbog toga što su živjeli u dijelovima zemlje koje je okupirala pobunjenička srpska paradržava i propustili priliku da otkupe svoje predratne stanove.

Tokom godine povremeno su bilježeni slučajevi paljenja imovine ili njeno uništavanje ručnim bombama, koji su povezani sa stambenim sporovima (vidi dio 5).

Dio 2

Poštovanje građanskih sloboda

a) Sloboda govora i štampe

Ustavom se garantuje sloboda govora i štampe i vlasti su u praksi uglavnom poštovale to pravo iako je ostalo nekoliko problema. Ustavne odredbe izričito navode slobodu štampe i ostalih medija, slobodu govora i javnog izražavanja, kao i slobodno osnivanje institucija javne komunikacije. Za razliku od prethodnog režima, vlasti se politički ne miješaju u uredničke odluke medija, međutim, na lokalnom nivou politički pritisak na medije nastavljen je u rasponu od verbalnih prijetnji urednicima i novinarima do pokušaja finansijskog kompromitovanja postojanja novina ili radijskih stanica zbog njihovog kritičkog izvještavanja. Kampanja prethodne vlasti da tužbama za klevetu uznemirava nezavisne medije je zaustavljena, a zakon je u maju promijenjen tako da kleveta više nije krivično djelo. Međutim, procijenjenih 1.200 tužbi zbog klevete iz prethodnih godina (uključujući 70 tužbi podnesenih protiv satiričkog nedjeljnika Feral Tribune) nije riješeno zbog sporog i nedjelotvornog pravosudnog sistema. U onim slučajevima u kojima je tokom godine donesena presuda, odluka je donesena pravedno i nije neopravdano naškodila novinarima ili izdavačima. Vlasti nisu izmijenile dijelove kaznenog zakonika kojima se odobrava progon novinara koji objave "državne tajne", dijelove koji su u prošlosti zloupotrebljavani. Međutim, tokom godine više nije bilo izvještaja o zloupotrebi tih zakona.

Tisak, nekad profitabilan monopol sa 1.700 novinskih kioska, nastavio je kontrolisati gotovo cjelokupnu distribuciju štampanih medija. Zbog lošeg upravljanja, našao se pred stečajem i tokom godine vodio ga je vladin Fond za privatizaciju. U decembru je stečajni postupak dovršen i Fond za privatizaciju prestao je upravljati Tiskom; njegovi povjerenici dobili su udio u vlasništvu kompanije u skladu s odgovarajućim dugom. Stoga su tri firme: Europa Press Holding, Tvornica duhana Rovinj i austrijska korporacija Styria postali glavni dioničari sa po otprilike 25 odsto dionica. Postupak protiv bivšeg vlasnika Tiska Miroslava Kutle zbog krivotvorenja i zloupotrebe ovlaštenja u propasti preuzeća krajem godine još je bio u toku. U maju je Kutle pušten na slobodu nakon 15 mjeseci pritvora. U oktobru je zagrebački sudija naredio da se pokrene novo suđenje pred drugim sudijom. Strane novine i časopisi mogli su se nabaviti u urbanim područjima u cijeloj zemlji. Međutim, zbog visokih cijena mnogima su uglavnom nedostupni.

U februaru je vlast donijela zakon o reformi Hrvatskog radija i televizije (HRT) koji su u državnom vlasništvu. Zakon je promijenio strukturu pretplate i Vijeće HRT-a tako da članove imenuju razna profesionalna udruženja na osnovu zasluga, a ne političke pripadnosti. U skladu s tim zakonom, novo vijeće HRT-a izabrano je u maju. Vijeće HRT-a može predložiti kandidate za direktora HRT-a, odobrava radijski i televizijski program i bira glavne urednike radija i televizije. Vijeće svake godine mora da podnese izvještaj parlamentu, a parlament zadržava znatan uticaj na ključne odluke uprave HRT-a. Reformama u februaru osnovan je i nadzorni odbor HRT-a, koji je izabrao parlament i koji je odvojen od Vijeća HRT-a. Nadzorni odbor imenuje direktora HRT-a i odgovoran je za finansijsko upravljanje korporacijom. Međutim, novi nadzorni odbor nije smijenio direktora HRT-a, što je predsjednika Vijeća HRT-a podstaklo da u oktobru podnese ostavku. Unutrašnje upravne reforme i dalje su bile spore, prije svega zbog toga što je teško smanjiti preveliki broj zaposlenih. Vijeće za telekomunikacije, tijelo koje odobrava licence za radio i televiziju, reformirano je na sličan način, međutim, odlučilo je da ne revidira odluke donesene za vrijeme prošlog režima. HRT je besplatno nastavio da koristi odašiljače. Vlasti su zadržale kontrolu nad izdavanjem licenci i odgovarajućim propisima. U jesen je parlament raspravljao o zakonskom prijedlogu o trećem programu HRT-a kojim se namjerava riješiti pitanje njegove prodaje ili iznajmljivanja. U oktobru je parlament donio zakon kojim se Hina, novinska agencija u vlasništvu države, transformiše u javnu instituciju. Zakon joj omogućava nezavisno djelovanje i određuje da će se agencija finansirati preko ugovora s korisnicima, a ne iz državnog budžeta. Zakon o medijima, takođe donesen u oktobru, obavezuje sve medije da svoju vlasničku strukturu javno obznane do januara 2002. Uprkos tim reformama, nacionalna televizija do kraja godine nije postala stvarno nezavisna.

Više od 80 odsto stanovništva i dalje se oslanja na vijesti večernjeg dnevnika državnog HRT-a. Iako je privatna TV Nova tokom godine pokrivala gotovo 75 odsto stanovništva, to je u prvom redu kanal za zabavu i imao je malo informativnog programa. Mreža nezavisnih lokalnih televizijskih stanica proizvodila je Vijesti, konkurentski večernji informativni program koji je pokrivao 65 odsto državne teritorije. HRT je i dalje imao veliku prednost kao primalac ve-

DOKUMENTI

čine prihoda od oglašavanja i povećanih subvencija od poreza naplaćenog od korisnika televizije. Te subvencije stvorile su nepravednu prednost pred nezavisnim televizijskim stanicama čiji su izvori finansiranja i sposobnost za kupovinu programa ograničeni. Slični problemi postoje i kad je u pitanju radio. Katolička crkva vodi jednu od rijetkih privatnih nacionalnih radio-stanica.

Pristup internetu dostupan je i neograničen.

Akademске slobode se poštuju.

b) Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Ustav garantuje pravo na mirno okupljanje i udruživanje i vlast ga u praksi uglavnom poštuje.

Zakon dozvoljava okupljanje na prijavljenim demonstracijama na dozvoljenim lokacijama i, iako taj zakon odobravanje ili zabranu prijavljivanja okupljanja ne čini transparentnim, nije bilo izvještaja da je upotrijebljen na diskriminatorski način. Tokom godine održano je nekoliko mirnih demonstracija i marševa u čitavoj zemlji. Njih su organizovale grupe radnika, seljaka i ratnih veterana koje se protive politici vlasti.

Ustav garantuje pravo na udruživanje i vlast ga je u praksi uglavnom poštovala. U oktobru je parlament donio novu legislativu kojom se reguliše osnivanje i rad udruženja i nevladinih organizacija u skladu s odlukom Ustavnog suda koji je 2000. poništio restriktivne odredbe Zakona o udrugama iz 1997. Posmatrači su izvijestili da je nova legislativa olakšala registraciju i na najmanju moguću mjeru smanjila uplitanje vlasti i eliminisala nejednak tretman međunarodnih i domaćih udruženja. Novi zakon podstiče i privatno finansiranje nevladinih organizacija tako što donatorima odobrava poreske olakšice. Ministarstvo pravosuđa krajem godine razvijalo je registraciju nevladinog sektora i nove procedure potpuno će stupiti na snagu u januaru 2002.

c) Sloboda vjeroispovijesti

Ustav garantuje slobodu savjesti, vjeroispovijesti i slobodnog javnog ispovijedanja vjerskih uvjerenja, a vlast u praksi poštuje ta prava. Ne postoje formalna ograničenja za vjerske zajednice i sve one mogu slobodno i javno da služe obrede, osnivaju i vode socijalne i karitativne ustanove.

Ne postoji službena državna religija. Međutim, Rimokatolička crkva ima istorijski odnos s državom i prima određenu državnu pomoć. Katolička crkva dobija direktnu novčanu pomoć i neke plate i penzije sveštenstva i časnih sestara dolaze iz državnih penzionih i zdravstvenih fondova. Ostale vjerske zajednice nemaju takav sporazum s državom, a nema ni zakona koji bi regulisao ta pitanja. (Pravoslavni sveštenici i imami plaćaju doprinose zdravstvenom i penzionom fondu iz svojih sredstava kako bi bili obuhvaćeni penzionim planom.)

Država priznaje katoličke brakove, što otklanja potrebu da se registruju u građanskom matičnom uredu. Muslimanska i jevrejska zajednica su, tražeći sličan status, u tom pogledu u više navrata kontaktirale s vlastima, ali do kraja godine nikakva odluka te vrste nije donesena.

Ministarstvo obrane zapošljava 17 katoličkih sveštenika s punim i šest sa skraćenim radnim vremenom, koji brinu o katolicima u vojsci. Međutim, sveštenici ostalih konfesija, uključujući pravoslavne i muslimanske, nisu zaposleni kao vojni dušebrižnici.

Ostao je problem vraćanja nacionalizovanog vlasništva. Kad je u pitanju Katolička crkva, ovo pitanje regulisano je konkordatom s Vatikanom iz 1998. Učinjen je izvjestan napredak u pogledu dijela imovine koja se mogla vratiti i vraćena je Katoličkoj crkvi, ali do danas nije kompenzovana imovina koja se ne može vratiti. Ne postoje slični ugovori između vlasti i drugih vjerskih zajednica. Pravoslavna crkva podnijela je nekoliko zahtjeva da joj se vrati vlasništvo i neki slučajevi su uspješno riješeni, ali nekoliko zgrada u Zagrebu nije vraćeno, kao ni imovina koja je pripadala manastirima, poput obradive zemlje i šuma. Slično tome, jevrejska zajednica imala je samo djelimičnog uspjeha pri vraćanju svog vlasništva. Vlast nije poštovala sudski određen krajnji rok, 15. jul, da ispravi diskriminatorske odredbe Zakona o kompenzaciji vlasništva oduzetog za vrijeme jugoslovenske komunističke vlasti koje je Ustavni sud odbacio 1999. Očekuje se da nove izmjene kompenzaciju prošire i na Jevreje čija je imovina konfiskovana između 1941. i 1945, kao i na strance.

Vlasti zahtijevaju da vjersko obrazovanje bude dostupno u školama kao neobavezan predmet. Međutim, manjak sredstava i kvalifikovanih vjeroučitelja načelno predstavlja prepreku vjeronauci iz manjinskih vjera. Pretežno je nuđena katolička vjeronauka, naročito u razredima koji nemaju sedam učenika manjinskih vjeroispovijesti, što je minimum da imaju pravo na svoju vjeronauku.

d) Sloboda kretanja unutar zemlje, putovanje u inostranstvo, emigracija i repatrijacija

Ustav garantuje ta prava i vlast ih je u praksi uglavnom poštovala. U vanrednim okolnostima, vlast zakonski može ograničiti pravo na ulazak u zemlju ili izlazak iz nje ako je neophodno zaštititi "pravni poredak, zdravlje, prava, ili slobode drugih". Sve osobe svoj boravak moraju registrovati kod lokalnih vlasti. Međutim, nisu prijavljeni nikakvi problemi s registracijom. Nije zabilježeno da je vlast poništila državljanstvo iz političkih razloga. Vladine procedure provjere i dokumentovanja državljanstva stotina hiljada Srba koji su izbjegli iz zemlje nakon vojnih operacija 1995. godine tokom godine su poboljšane. Međutim, povremeno su stizali izvještaji o ometanju od strane lokalnih službenika. U toku godine, više od 11.800 osoba koje su bile izbjeglice u Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini vratilo se u Hrvatsku u organizaciji UNHCR-a ili hrvatskih vlasti. Prema UNHCR-u, približno 104.000 izbjeglica (većinom Srba) vratilo

DOKUMENTI

se u Hrvatsku (većinom iz Bosne i Hercegovine i Jugoslavije) od 1995, a još čak 80.000 moglo bi na kraju da pože-
li da se vrati. Srbi koji su zatražili lična dokumenta kako bi se vratili ili regulisali svoj status i dalje doživljavaju da se
i kontradiktorne zahtjeve lokalnih službenika.

Poboljšanja pri provjeri izbjeglica uvedena 2000. godine uspješno su eliminisala hapšenja onih povratnika ko-
je je Ministarstvo unutarnjih poslova unaprijed obavijestilo da se protiv njih ne vode sudski postupci. Međutim,
UNHCR je i dalje zabrinut zato što su hapšenja etničkih Srba zbog ratnih zločina često utemeljena na slabim doka-
zima (vidi dio 1 d), posebno onih koji su se nedavno vratili, odvratio neke izbjeglice koje su razmišljale o tome da se
vrate.

Znatan broj interno raseljenih lica ostao je u zemlji, mada nisu svi pod direktnom brigom vlasti. U oktobru, vla-
sti su izvijestile da se u zemlji nalazi 23.000 interno raseljenih lica (75 odsto iz podunavskog regiona) i 20.000 izbjeg-
lica (93 odsto iz Bosne i Hercegovine). Ti brojevi ne odražavaju potpuno još 140.000 bivših izbjeglica (gotovo sve
su etnički Hrvati iz Bosne i Hercegovine) koji su postali državljani i stanovnici Hrvatske.

Uprkos trajnom vladinom programu restauracije hiljada oštećenih kuća u podunavskom regionu, službenici
vlasti, nevladine organizacije i međunarodni posmatrači procijenili su da se povratak u taj region približava kraju i da
većina zajednica neće dostići predratni broj stanovništva. Dok su se etničke napetosti u podunavskom regionu na-
stavile, opšta bezbjednosna situacija bila je stabilna (vidi dio 5). Povratak je najviše destimulisalo loše stanje regio-
nalne ekonomije.

Predsjednik Mesić i premijer Račan nastavili su da često javno potiču povratak svih hrvatskih državljana u svo-
je predratne domove i njihovu reintegraciju. Nekoliko inicijativa podržava ta nastojanja. U martu, vlada je odobrila niz
mjera ("Kninski zaključci") za rješavanje društvenih i ekonomskih problema u ratom pogođenim područjima. Među-
tim, malo njih je primijenjeno do kraja godine. U maju se vladino Koordinacijsko tijelo, osnovano prethodne godine
da bi rješavalo probleme u ratom pogođenim područjima, sastalo i formiralo združene radne grupe s predstavnicima
međunarodne zajednice da bi se pozabavilo zakonodavnim i ekonomskim pitanjima lakšeg povratka. Radne grupe
često su se sastajale tokom godine, ali je bio napredak spor. Bilo je malo značajnijeg administrativnog ili legislativ-
nog napretka u pogledu vraćanja vlasništva (vidi dio 1 f). Najveća postojeća prepreka povratku svih hrvatskih građan-
a jeste nemogućnost pristupa svojim predratnim domovima i imovini. Postojeći mehanizmi za vraćanje privatnog vla-
sništva najbolje su djelovali u podunavskom regionu gdje su povratnici uglavnom Hrvati koji nastoje da vrate svoje
domove od Srba koji ih zauzimaju. Gotovo svaki drugi primjer vraćenog vlasništva dogodio se kada su se sporazu-
mili vlasnik i posjednik.

U maju 2000. Ustavni sud poništio je odredbe Zakona o statusu raseljenih osoba i izbjeglica koje su zabranji-
vale deložiranje ukoliko ne postoji alternativni smještaj za deložiranog. Uprkos toj odluci, sudovi i lokalne stambene
komisije nastavile su da se oslanjaju na kvazilegalan Program povratka iz 1998. pri odlučivanju o deložaciji. To je za
posljedicu imalo jačanje pravnog prvenstva privremenih posjednika pred vlasnicima imovine, i za tvrdolinijaške slu-
žbenike predstavljalo je lako dostupno sredstvo za opstruiranje povratka manjina. Zakon je i dalje sadržavao druge
diskriminatorne odredbe, uz primjetno neuspješan pokušaj da se pozitivni amandmani doneseni u novembru 1999.
primijene retroaktivno, što je omogućilo da postojeće diskriminišuće definicije "raseljenih osoba" i "izbjeglica" ostanu
na snazi.

Neprestano su stizali izvještaji da vladine agencije nisu pravedno dijelile humanitarnu pomoć i pomoć pri ob-
novi. Vlasti su domaćim i međunarodnim humanitarnim organizacijama dozvolile slobodan pristup svim raseljenim
osobama, kao i pružanje pomoći.

Vlada je provela neke, ali ne i sve odredbe Konvencije Ujedinjenih nacija o statusu izbjeglica iz 1951. i njenog
Protokola iz 1967. Krajem godine, novi zakon o azilu koji bi u potpunosti primijenio standarde Ujedinjenih nacija, iz-
rađen uz podršku UNHCR-a, polako se kretao kroz legislativnu proceduru, ali još nije usvojen. Vlada je saradivala s
UNHCR-om i drugim humanitarnim i međunarodnim organizacijama u pomaganju izbjeglicama. Ministarstvo unutar-
njih poslova one koji traže azil tretira odvojeno, prema Zakonu o kretanju i boravku stranaca, i osobe koje traže uto-
čište dobijaju "privremenu zaštitu", a ne status izbjeglice. On ne uključuje sve mjere zaštite koje imaju izbjeglice. Na
primjer, osoba sa statusom privremeno zaštićenog nema pravo na rad iako se mnogima odobrava hitna zdravstvena
pomoć i privremeni smještaj. Tokom godine vlasti nisu odobrile status azilanta nijednoj od otprilike 80 osoba ko-
je su tražile azil uprkos preporukama UNHCR-a u pojedinim slučajevima. Tim osobama dozvoljeno je da ostanu u
zemlji samo dok njihovi zahtjevi za azil nisu odbijeni a onda im je naređeno da napuste zemlju iako niko od njih nije
bio deportiran ili nasilno vraćen u zemlju u kojoj mu je prijetilo proganjanje. Otprilike 125 etnički albanskih makedon-
skih građana dobilo je "privremenu zaštitu" u toku godine. Međutim, prema službenicima UNHCR-a, Ministarstvo unu-
tarnjih poslova nije izvijestilo pograničnu policiju da takva lica moraju biti prihvaćena.

Dio 3

Poštovanje političkih prava: pravo građana da mijenjaju vlast

Ustav građanima daje pravo da mirno promijene vlast i oni to pravo koriste na periodičnim, slobodnim i poš-
tenim izborima. Ipak je bilo izvjesnih nepravilnosti u predsjedničkim i parlamentarnim izborima 2000. godine. Građan-
i stariji od 18 godina imaju pravo glasa tajnim glasanjem. Predsjednik je Ustavom ograničen na dva petogodišnja

DOKUMENTI

mandata. Predsjednik Stjepan Mesić izabran je 2000. na petogodišnji mandat zamijenivši Franju Tuđmana koji je umro na dužnosti u decembru 1999. Izbori su dobro provedeni, a nepravilnosti iz prvog otklonjene su u drugom krugu. Posmatrači OEBS-a opisali su ih kao mirne i uredne, primijetili da su birači "mogli slobodno da izraze političku volju". Problema je, međutim, ipak bilo. Zakon o državljanstvu i izborno zakonodavstvo daju državljanstvo, a time i biračko pravo Hrvatima u inostranstvu koji nemaju nikakvu stvarnu vezu s Hrvatskom, na isključivo etničkim osnovama. Međutim, mnogim hrvatskim Srbima koji su izbjegli 1995. i koji su željeli da prihvate odgovornost hrvatskog državljanstva, vlasti u 2000. godini nisu omogućile da dokumentuju svoje hrvatsko državljanstvo da bi glasali i na kraju se vratili u zemlju.

U martu je ustavnim amandmanima ukinut gornji dom parlamenta (Županijski dom), ali je od toga bilo malo praktičnih posljedica budući da su njegova stvarna ovlaštenja bila mala. Parlament se tako sastoji samo od Zastupničkog doma sa 151 članom. Na parlamentarnim izborima u januaru 2000. opoziciona koalicija koju je vodila Socijaldemokratska partija (SDP) dobila je parlamentarnu većinu, čime je okončana devetogodišnja vladavina HDZ-a. Posmatrači OEBS-a opisali su glasanje kao "znatan napredak" prema zadovoljavanju standarda svoje organizacije. Međutim, ostala su neriješena neka pitanja o izbornom postupku, uključujući nedovoljnu zastupljenost nacionalnih manjina.

U maju su održani nacionalni izbori za lokalne vlasti (gradske, opštinske i županijske). Posmatrači OEBS-a ocijenili su da su izbori "načelno provedeni u skladu s obavezama prema OEBS-u" i dodali da "ova ocjena potvrđuje poboljšanje primijećeno na izborima 2000, međutim, bilo je izvjesnih nepravilnosti". Posmatrači su izvjestili da su na njima učestvovala stranke širokog spektra, da je izvještavanje medija bilo uravnoteženo a atmosfera na dan izbora mirna. Problemi su se sastojali u tome što je izborni zakon donesen u posljednji čas, što odredbe o zastupljenosti manjina nisu bile jasne u određivanju procedure da bi se postigla njihova ravnomjerna zastupljenost u lokalnim tijelima (i za koju se još uvijek čekaju podaci iz popisa stanovništva u aprilu 2001), ne postoji stalna državna izborna komisija, stranački troškovi u predizbornoj kampanji nisu dovoljno transparentni, a uz to ne postoji regulativa za finansiranje kampanje. Pored toga, zakon o državljanstvu iz 1991. godine, koji neetičke Hrvate dovodi u nepovoljan položaj, još uvijek nije izmijenjen kako bi se stvorili ravnopravni uslovi za državljanstvo bez obzira na etničku pripadnost. U Vojnici su etnički hrvatski nacionalistički demonstranti pokušali da spriječe izabrane hrvatske Srbe da preuzmu dužnost i bilo je potrebno da interveniše policija (vidi dio 5).

Procenat žena u vlasti ili politici ne odgovara njihovoj zastupljenosti u stanovništvu. Iako nije bilo pravnih prepreka da učestvuju u vlasti ili politici, žene su držale 34 od 151 zastupničkog mjesta. Žene rade na tri od dvadeset tri dužnosti u vladi (četvrta, ministarka zdravstva dala je ostavku u oktobru). U sudstvu, tri od trinaest sudija Ustavnog suda i petnaest od trideset jednog sudije Vrhovnog suda bile su žene.

Zastupljenost manjina u vlasti ili politici ne odgovara njihovoj zastupljenosti u stanovništvu. Iako ne postoje pravne prepreke za učestvovanje manjina u vlasti ili politici, one su držale 11 poslaničkih mandata, od 151 mjesta u parlamentu. Izborni zakon iz 1999. smanjio je broj poslaničkih mjesta za nacionalne manjine sa sedam na pet (iako one čine približno 15 odsto stanovništva). U prijašnjoj legislativi predstavljenost manjina više je odgovarala veličini manjinskog stanovništva, a smanjenje broja manjinskih mjesta bilo je posebno nepovoljno za Srbe. Na lokalnom nivou, na majskim izborima, nekoliko Srba izabrano je za gradonačelnike u ratom pogođenim područjima, naročito u onim gradovima u kojima je zabilježen najveći broj povratnika i posljedična promjena demografske strukture. Srpski kandidati raznih stranaka (uključujući etnički baziranu Samostalnu srpsku demokratsku stranku /SDSS/ i Srpsku narodnu stranku /SNS/, kao i SDP) na majskim izborima dobili su ukupno 264 zastupnička mjesta na gradskom, opštinskom i županijskom nivou, a Srbi su se uključili u vladajuće koalicije u najmanje 13 gradova.

Dio 4

Odnos vlasti prema istragama međunarodnih i nevladinih organizacija o navodnom kršenju ljudskih prava

Niz domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija djeluje bez uplitanja vlasti, istražujući i objavljujući nalaze u slučajevima koji se tiču ljudskih prava. Službenici vlasti uglavnom su kooperativni i prihvataju njihove stavove. Na primjer, Hrvatski helsinški odbor (HHO) objavio je niz izvještaja koji dokumentuju ratne zločine i presteupe počinjene tokom vojnih operacija "Bljesak" i "Oluja" 1995. HHO je takođe sponzorisao kontroverznu televizijsku emisiju "Oluja nad Krajinom", emitovanu u oktobru. U njoj se dokumentuju ratni zločini koje su navodno počinile hrvatske snage za vrijeme "Oluje" i nakon nje. Dalmatinski odbor za ljudska prava, nevladina organizacija iz Splita, pomogao je u podsticanju ponovnog pokretanja istrage ratnih zločina počinjenih u pomorskoj bazi Lora u Splitu. Sedam od osam osumnjičenih u slučaju "Lora" krajem godine bilo je u pritvoru.

Novi zakon o udruženjima, donesen u oktobru, znatno je povećao mogućnost da se nevladine organizacije registruju i da djeluju bez prekomjernog uplitanja vlasti (vidi dio 2 b). Predstavnici nevladinih organizacija izvjestili su da je novi zakon pripremljen uz njihovu znatnu saradnju. Nije bilo izvještaja o tome da je vlast uznemiravala nevladine organizacije, a vladin ured za saradnju s nevladinim organizacijama, iako je radio uz ograničena sredstva, aktivno je koordinirao i promovisao napore nevladinih organizacija i vlasti kad su u pitanju ljudska prava i civilno društvo. U mnogim opštinama službenici nevladinih organizacija i lokalnih vlasti odlično su saradivali, međutim, nedovoljno angažovanje lokalnih vlasti u obavezama koje je preuzela centralna vlast u nekim opštinama i dalje predstavlja problem.

DOKUMENTI

Međunarodne organizacije, uključujući Posmatračku misiju Evropske unije, OEBS, UNHCR, te Visoko povjereništvo Ujedinjenih nacija za ljudska prava, slobodno su djelovale. Saradnja vlasti s Međunarodnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) tokom godine se poboljšala, međutim, preostali su neki problemi. U januaru, posjeta glavne tužiteljice Haškog tribunala Karle del Ponte Zagrebu stvorila je pozitivnu atmosferu za saradnju, koja se nastavila cijele godine. U februaru je Del Ponteova odlučila da ne nastavi postupak protiv hrvatskog generala Mirka Norca pošto ga je hrvatski sud optužio za ratne zločine u masakru u Gospiću 1991. Tu odluku Del Ponteove posmatrači su shvatili kao povjerenje u sposobnost vlasti da vodi nepristrano suđenje u složenim slučajevima ratnih zločina. Suđenje je počelo u junu u Županijskom sudu u Rijeci i nastavljeno je na nekoliko kratkih ročišta do kraja godine. Svako ročište završilo se prekidom za razmatranje zahtjeva odbrane. U toku godine vlada je sarađivala u dobavljanju mnoštva dokumenata koje je sud zahtijevao, kao i u omogućavanju pristupa nekim svjedocima, uključujući načelnika Glavnog stožera generala Petra Stipetića, međutim, u izvještaju Savjetu bezbjednosti Ujedinjenih nacija u novembru, Del Ponteova je zabilježila: "U nekim područjima uspjeli smo učiniti napredak zajedno s hrvatskom vladom, ali još ima oblasti u kojima vrlo sporo napredujemo (naročito u dostavljanju dokumenata)".

U proljeće su istražioci Haškog tribunala ekshumirali su 380 tijela na groblju u Kninu. Vladini forenzički, pravosudni i policijski službenici odlično su sarađivali s istražiteljima Haškog tribunala. U julu, nakon odluke da se prihvate optužnice Haškog tribunala i provedu nalozi za hapšenje dvojice generala Ademija i Gotovine, vlada se uspješno suprotstavila desničarskoj opoziciji i u parlamentu joj je izglasano povjerenje. Ademi se dobrovoljno predao Haškom tribunalu u julu, ali je Gotovina krajem godine i dalje bio u bijegu.

Javni pravobranilac prihvatao je žalbe pojedinačnih građana i prema njima djelovao. Zbog toga što se radi o parlamentarnoj, a ne vladinoj kancelariji, moć javnog pravobranioca da zatraži postupanje vladinih ministarstava je ograničena.

Osim Ureda pučkog pravobranitelja, parlament je zadržao nezavisni Odbor za ljudska prava sa specifičnim zadatkom da prati ljudska i manjinska prava, kao i nezavisni Odbor za jednakost polova koji su se periodično sastajali čitave godine kako bi raspravljali o temama i legislativi iz svog domena (vidi dio 5).

Vlada je u septembru osnovala i u decembru zvanično otvorila Ured za ljudska prava, odgovoran zamjenici premijera Željki Antunović, koji će razvijati, koordinirati i provoditi vladine aktivnosti u pitanjima ljudskih prava. Vladino koordinaciono tijelo koje se bavi povratkom izbjeglica i obnovom kuća u ratom pogođenim područjima osnovalo je radne grupe s predstavnicima međunarodne zajednice koja su se tokom godine sastala nekoliko puta. Realno, napredovalo se sporo.

Dio 5

Diskriminacija na osnovu rase, pola, vjere, hendikepa, jezika ili socijalnog statusa

Ustav navodi da osobe imaju sva prava i slobode, bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, rođenje, obrazovanje, socijalni status ili druge osobine. Uz to, pripadnici svih nacionalnih grupa ili manjina imaju jednaka prava. Iako se u praksi poštuje većina njih, nastavlja se diskriminacija žena, Srba i Roma.

Žene

Iako je vlast prikupila vrlo ograničenu količinu statističkih podataka o tom problemu, vjerodostojni posmatrači nevladinih organizacija izvijestili su da nasilje nad ženama, što uključuje nasilje u braku, ostaje raširen i nepriznat problem. Zloupotreba alkohola i loše ekonomske prilike navode se kao faktori koji mu doprinose. Silovanje i silovanje u braku zabranjeni su Kaznenim zakonom, međutim, nevladine organizacije navode da mnogo žena ne prijavljuje silovanje ili silovanje u braku. Postoji samo jedno sklonište za žene, u Zagrebu.

Vlast je 2000. godine ukinula izmjene Kaznenog zakona iz 1997. koje su nasilje u porodici uklonile iz kategorije zločina za koje državni advokat automatski pokreće krivični postupak. Tako postupak za slučaj nasilja u porodici mogu pokrenuti i druge osobe osim žrtve; na primjer, na osnovu sumnje zdravstvenih radnika ili policije umjesto da prijavu podnosi žrtva. Zakoni doneseni u jesen 2000. stvorili su specifičnu odredbu Kaznenog zakona u pogledu nasilja u porodici, čime su zamijenjene neodgovarajuće postojeće odredbe, i propisuju da počinioci nasilja u porodici, uz odgovarajuću kaznu, budu pod starateljstvom i psihijatrijskim nadzorom. Izmjene prekršajnog zakona donesene 2000. godine namijenjene su zaštiti žrtve produžavanjem pritvora (do 30 dana) za počinioca nasilja u porodici, čak i za vrijeme rješavanja žalbe optuženog.

Hrvatska je tranzitna i, u manjoj mjeri izvorna i odredišna zemlja za krijumčarenje žena zbog seksualne eksploatacije (vidi dijelove 6 c i 6 f).

Seksualno uznemiravanje na radnom mjestu predstavlja povredu dijela Kaznenog zakona koji se odnosi na zloupotrebu položaja, ali nije izričito navedeno u Zakonu o radu. Nevladine organizacije izvijestile su da seksualno uznemiravane žene često ne traže zakonsku zaštitu zbog straha da će izgubiti radno mjesto.

Zakon o radu zabranjuje polnu diskriminaciju, ali su u praksi žene uglavnom na slabije plaćenim radnim mjestima. Vladina statistika iz protekle godine pokazuje da žene, iako čine procijenjenih 48 odsto radne snage, zauzimaju manje rukovodećih radnih mjesta, čak i u oblastima poput obrazovanja ili administracije, gdje očito čine većinu za-

DOKUMENTI

poslenih. Znatna količina dokaza koje su prikupile nevladine organizacije pokazuje da žene pretežno rade niže činovničke, radničke i trgovačke poslove. Žene na takvim radnim mjestima često su među prvima na listama za otpuštanje u vrijeme restrukturiranja preduzeća. Nevladine i radničke organizacije izvještavaju o praksi da se sa ženama sklapaju kratkoročni ugovori o radu koji se mogu produžiti nakon tri mjeseca ili šest mjeseci, što stvara atmosferu radne nesigurnosti. To se povremeno događa i muškarcima, ali nesrazmjerno češće ženama da bi odustale od odlaska na porodijsko. Ovakva praksa postala je manje uobičajena nakon što su zakoni iz 1999. ograničili sklapanje kratkoročnih ugovora o radu na najviše tri godine. Zakon o radu odobrava jednu cijelu godinu porodijskog odsustva, ali su promjene donesene u oktobru majkama sa više djece skratile trogodišnje na jednogodišnje odsustvo.

Vladini naponi na jednakosti polova pojačali su se tokom godine. U martu je parlament osnovao Odbor za jednakost polova na čelu s Gordanom Sobol (SDP). Odbor se tokom godine više puta sastao kako bi pripremanu legislativu razmotrio u pogledu usklađivanja prema kriterijima ravnopravnosti polova, kao i da predloži amandmane i modifikacije. U septembru je vlada osnovala novu kancelariju za ljudska prava pri Ministarstvu rada (vidi dio 4), kojoj je priključila postojeću kancelariju za jednakost polova dignuvši je na viši stepen. Među njenim trenutnim zadacima bilo je i sprovođenje plana za nacionalnu akciju za jednakost polova 2001—2005. i koordinacija zadataka između ministarstava, parlamentarnih kancelarija, sindikata i nevladinih organizacija koje promovišu jednakost polova.

Vlast je 1991. ratifikovala Konvenciju Ujedinjenih nacija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), a u martu je ratifikovala i njen Neobavezujući protokol. Ova ratifikacija predstavlja primjenu završnog elementa prošlogodišnje platforme "Peking plus pet" za međunarodne pravne instrumente o ženama.

Iako ne postoji nijedna nacionalna organizacija posvećena isključivo zaštiti ženskih prava, mnoge manje nezavisne grupe djelovale su uglavnom i ostalim većim gradovima.

Djeca

Vlast se načelno brine o dobrobiti djece. Obrazovanje je obavezno do osmog razreda (u prosjeku do 14. godine). Škole obezbjeđuju besplatne obroke za djecu. Većina učenika nastavlja školovanje do 18. godine, osim Roma kao jedinih primjetnih izuzetaka. Romska djeca suočavaju se s ozbiljnim preprekama kada žele da nastave školovanje, diskriminacijom u školama i nedostatkom porodične podrške. Oko deset odsto hrvatske romske djece započne osnovnu školu, a od njih samo deset odsto školovanje nastavi u srednjoj. Tokom godine u srednjim školama u čitavoj zemlji bilo tek otprilike 50 romskih učenika. Gotovo sva romska djeca prekinu školovanje prije osmog razreda. U Međimurskoj županiji, lokalni službenici organizovali su segregacijske razrede za romsku djecu, navodno sa slabije kvalifikovanim kadrom i manjim sredstvima. Subvencionisani objekti za dnevni smještaj postoje u većini zajednica, čak i za malu djecu. Zdravstvena briga za djecu je besplatna.

Iako ne postoji društveni obrazac zlostavljanja djece, aktivisti nevladinih organizacija za žrtve polnog zlostavljanja izvijestili su o brojnim slučajevima zlostavljanja djece.

Hendikepirane osobe

Ustav garantuje "posebnu brigu za zaštitu hendikepiranih osoba i njihovo uključivanje u društveni život". Iako hendikepirana lica nisu suočena s otvorenom diskriminacijom, mogućnost njihovog zapošljavanja uglavnom je ograničena. Posebno obrazovanje takođe je ograničeno i slabo se finansira. Zakon o socijalnoj brizi i zakon o građevinarstvu propisuju pristup javnim službama i zgradama za hendikepirana lica, međutim, pravila gradnje ne propisuju naknadno postavljanje odgovarajućih struktura, a i ne provode se uvijek. Shodno tome, pristup javnim zgradama često je otežan.

Vjerske manjine

Religija i etnicitet u društvu blisko su povezani i religija je često korištena kako bi se identifikovali, obilježili i diskriminirali nehrvati. Međutim, većina takvih incidenata vjerovatno je motivisana etnicitetom, a ne religijom ili vjerskim doktrinama. Uprkos tome, bliska povezanost religije s etnicitetom religijske institucije povremeno je činila ciljevima nasilja (vidi dio 2 c) i povremeno su stizali izvještaji o vandalizmu na srpskim pravoslavnim grobljima i zgradama. Takvi incidenti dešavali su se najčešće u podunavskom regionu.

Posmatrači OEBS-a zabilježili su 21 incident uznemiravanja ili nasilja nad religioznim osobama ili religijskim strukturama tokom godine. Sedamnaest slučajeva bilo je upereno protiv srpske pravoslavne zajednice, uključujući nekoliko incidenata kad su prekidane vjerske službe, uznemiravani pravoslavni sveštenici i skrnavljena groblja. U februaru je pravoslavna crkva u Dardi, u podunavskom regionu, peti put u 18 mjeseci vandalski skrnavljena, pri čemu su oštećeni prozori i jedna vrata. Uz to, pravoslavna crkva izvijestila je da se šibenski biskup nije mogao pojavljivati u mantiji jer je stalno uznemiravan. U martu je 16 grobova oštećeno na jednom pravoslavnom groblju u Bogdanovcima, po drugi put u dvije godine. U junu je 13 grobova oštećeno na jednom srpskom vojnom groblju u Vukovaru; a u septembru je oštećeno 11 grobova na istom groblju – sedmi takav incident na istom mjestu. U avgustu su na srpsku pravoslavnu crkvu u Splitu ispisani fašistički ustaški simboli. Lokalni posmatrači vjeruju da je incident bio povezan s ponovnim otvaranjem obližnje pravoslavne kapelice, obnovljene nakon 65 godina. Ni u jednom od ovih slučajeva nije bilo hapšenja.

DOKUMENTI

U septembru je oštećeno šest muslimanskih grobova na starom groblju u Osijeku. Uhapšena su dva adolescenta.

Za razliku od prethodne godine, jevrejske vođe nisu izvjestile o ozbiljnijim diskriminatorским incidentima tokom godine. Međutim, u aprilu i maju antisemitska pisma poslana su Jevrejskom centru u Zagrebu i predana su policiji — nije bilo hapšenja. Niz grubih anonimnih telefonskih poziva Centru prekinut je pošto je policija otvorila istragu.

Nacionalne (rasne) manjine

Etničke manjine uživaju istu ustavnu zaštitu kao i ostale samoodređene etničke i vjerske grupe. Međutim u stvarnosti Srbi su trpjeli otvorenu i ponekad ozbiljnu diskriminaciju u nekoliko domena, uključujući pravosuđe, zapošljavanje, stanovanje i slobodu kretanja. Neprestano uznemiravanje i zastrašivanja Srba u ratom pogođenim područjima, povremeno uključujući i nasilje, i dalje je bio ozbiljan problem.

Zastrašivanje Srba i nasilje nad njima nastavilo se tokom godine u ratom pogođenim područjima. Trajan je problem dostupnost oružja zaostalog iz rata, uključujući vatreno oružje i eksploziv, koji su tokom godine korišteni za uznemiravanje. U februaru je ručna bomba bačena u dvorište jedne srpske porodice u blizini Drniša u Dalmaciji; nije bilo hapšenja. U maju je nepoznati napadač pucao iz automata prema kući jednog etnički srpskog povratnika u blizini Zadra — nije bilo ni povrijeđenih, ni hapšenja. U avgustu i oktobru, u blizini Vojnića, dogodila su se tri incidenta — na imanju srpskih povratnika postavljene su mine, u područjima koja nisu minirana u toku rata. Ukupno je sedmo ljudi ozlijeđeno u njima, uključujući dva policijska službenika koja su intervenisala u trećem slučaju. Posmatrači OEBS-a procijenili su reakciju lokalne policije kao adekvatnu iako do kraja godine nije bilo hapšenja. Uništavanje imovine i drugi oblici uznemiravanja često su bili izazvani prepirkama vlasnika iz jednog naroda i vlasnika povratnika iz drugog naroda. Nastavilo se verbalno i pravno uznemiravanje, nasilna deložacija, kao i napadi (vidi dio 2 d). Za razliku od prethodne godine, nije bilo izvještaja o etnički motivisanim ubistvima.

U podunavskom regionu (istočna Slavonija), viši službenici Ministarstva unutarnjih poslova smijenili su nekoliko policijskih zapovjednika odgovornih za izazivanje napetosti među srpskim i hrvatskim policijskim službenicima, kao i za odvracanje Srba od prijavljivanja incidenata policiji. Nakon što je 2000. ukinuta policijska posmatračka grupa OEBS-a u podunavskom regionu (i zamijenjena manjim civilnim timom), policija je na odgovarajući način nastavila da reaguje u pitanjima reda i zakona iako su neke nevladine organizacije nastavile da izražavaju zabrinutost zbog toga što Srbi oklijevaju da etnički motivisane incidente prijavljuju vlastima.

U julu je konstituisana gradska skupština Vojnića nakon majskih lokalnih izbora (u regionu Banovina, južno od Zagreba). U dva prethodna pokušaja, skupštinu je blokirala masa desničarskih Hrvata koji su se protivili izboru Srbi na za gradonačelnika. Međunarodni posmatrači ocijenili su da je policija reagovala adekvatno održavajući mir i na kraju dozvolivši pristup zgradi opštine. Primijećeno je da vlast u Vojniću nakon konstituisanja radi normalno. U avgustu je ministar građevinarstva Radimir Čačić naredio zamjenici gradonačelnika Petrinje, članici veoma desne Hrvatske stranke prava (HSP), koja je davala žestoke protivsrpske izjave za vrijeme lokalne predizborne kampanje u maju, da napusti sastanak gradske skupštine. Njene komentare osudio je i premijer Račan.

Povremeno su stizali izvještaji o napetostima između hrvatskih i srpskih službenika. Uz to, vlada se nije pozabavila pitanjima regrutacije, obuke, ni održavanja odgovarajuće manjinske zastupljenosti u policijskim snagama u zemlji. Na primjer, izvan istočne Slavonije u mnogim većinski srpskim zajednicama policijske snage su stprocentno hrvatske.

Ozbiljna i stalna prepreka povratku i reintegraciji srpskih izbjeglica jeste to što vlast nije priznala, odnosno, "konvalidirala" njihove pravne i administrativne dokumente iz rata 1991—1995. Uprkos tome što je prihvaćen Zakon o konvalidaciji 1997. godine, kojim se priznaju dokumenti koje je izdala pobunjenička srpska paradržava, ta legislativa nije potpuno primijenjena u praksi zbog toga što nekoliko ministarstava nije donijelo uputstva za provođenje. Iako sam zakon nije naveo rok za podnošenje zahtjeva, odlukom prethodnog režima april 1999. određen je kao krajnji rok (koji mnogi Srbi, još uvijek izbjeglice izvan zemlje, nisu mogli poštovati). Čak su i lica koja su podnijela zahtjeve prije tog roka doživljavala proizvoljno odugovlačenje i opstrukciju. Bez zakonskog priznanja, građani (gotovo isključivo Srbi) i dalje nisu mogli da riješe čitav niz problema, uključujući penzije, invalidsko osiguranje, naknade za nezapostavljene, registraciju rođenja, smrti i vjenčanja, čak nisu mogli dobiti ni potvrde za vrijeme provedeno u zatvoru. Većina zahtjeva potiče od starijih osoba i povezana je s penzijskim i radnim stažom s područja okupiranih za vrijeme rata. Ovoj grupi to je gotovo onemogućilo da nastavi normalno da živi. Takođe, protivno zakonu, državni penzijski fond je jednostrano i nepropisno odbio neke zahtjeve za penzije koje su podnijeli Srbi.

Srbi uglavnom nisu uspjeli ući u posjed svoje imovine, niti su mogli dobiti pomoć za obnovu oštećenih ili uništenih kuća (vidi dijelove 1 f i 2 d).

Nastavljena je diskriminacija Roma i nasilje nad njima. Jugoslovenskim popisom stanovništva 1991. u Hrvatskoj je popisano tek 6.700 Roma, ali službenici vlasti i nevladine organizacije se slažu da je taj broj premali i da bi stvarni broj hrvatskih Roma mogao iznositi 30.000 do 40.000. Krajem godine još nisu bili dostupni podaci iz aprilskog popisa stanovništva. Štiteći svoju kulturu i neskloni asimilaciji, Romi su se suočavali s mnoštvom prepreka, uključujući jezik (mnogi, naročito žene, slabo govore hrvatski, nisu dovoljno obrazovani, ne posjeduju državljanstvo i lična dokumenta, u visokoj stopi su nezaposlenosti, društveno diskriminirani, a vlast nije voljna da se suoči s tim problemima). Romske nevladine organizacije procjenjuju da 25 odsto Roma nema dokumenta o državljanstvu i stoga ne

DOKUMENTI

može pribaviti dokumenta potrebna za dobijanje socijalne pomoći, zaposlenja, glasačkih prava i odluke o priznavanju vlasništva. Javni službenici ponekad su upotrebljavali antiromski govor mržnje.

U februaru je romsko novorođenče umrlo na porodu nakon što čakovečka ambulanta (u Međimurskoj županiji, gdje Romi čine sedam odsto stanovništva) nije poslala vozilo hitne pomoći nakon majčinih poziva. Majka je kasnije prevezena u županijsku bolnicu u kojoj je novorođenče proglašeno mrtvim. Dva zaposlena u ambulanti su kažnjena. U maju je javni pravobranilac izvjestio o ovom i drugim primjerima diskriminacije Roma u Međimurju. U martu je izviješteno o dva incidenta kada su skinhedsi napali Rome: u Splitu, četvero skinheda napalo je devetogodišnjeg dječaka, u Zagrebu je grupa od otprilike 20 skinheda pretukla trojicu romskih tinejdžera pred jednom diskotekom. U aprilu je banda skinheda pretukla jednog romskog tinejdžera na zagrebačkoj glavnoj željezničkoj stanici. Krajem aprila, grupa od oko 30 neromskih seljaka navodno je uznemiravala i toljagama pretukla petoro Roma u gradu u istočnoj Slavoniji. Policija u Osijeku podnijela je prijave protiv devetorice napadača, ali je petoro Roma optužila za ometanje javnog reda i mira. O tom slučaju nije bilo daljih informacija. U martu su skinhedsi u Zagrebu noževima napali romsku tinejdžerku i lakše je ranili. U junu je jedan skinhed napao dva romska dječaka (od četiri i sedam godina) u jednom zagrebačkom trgovinskom centru; skinhed je smjesta uhapšen. Uskoro nakon toga, jedan drugi skinhed šakom je udario djevojku koju je smatrao Romkinjom; i on je smjesta uhapšen.

OEBS je izrazio zabrinutost zato što postoje zasebni razredi (navodno slabijeg kvaliteta) za romske učenike u sjevernoj Hrvatskoj.

U julu se dvadeset romskih organizacija okupilo da bi osnovalo Vijeće romskih udruga Hrvatske (VRUH), prvo centralno udruženje Roma u zemlji. VRUH je izjavio da želi da zaštititi romsko etničko i kulturno nasljeđe i promoviše ljudska prava Roma.

U maju 2000. vlasti su donijele paket zakona o pravima manjina, uključujući i ustavni zakon koji je dodao devet novih priznatih manjina postojećoj listi od njih sedam zabilježenih u Ustavu, uključujući Muslimane, Albance i Slovence. Neki posmatrači, uključujući srpske vođe, kritikovali su očitu žurbu i tajnost pri donošenju ustavnog zakona. Vladini službenici stavili su do znanja da će dalji amandmani o manjinama i lokalnoj samoupravi dopuniti ustavni zakon, ali oni do kraja godine nisu doneseni.

U školama je ponekad bilo slučajeva diskriminacije manjina. Na primjer, u udžbenicima postoje pogrdni prijevici koji se odnose na manjine. Vlasti nisu ispunile obećanje o tome da će štampati uravnoteženije udžbenike.

Zakon o državljanstvu razlikuje one koji polažu pravo na hrvatski etnicitet i one koji to ne čine. Hrvati imaju pravo da postanu državljani Hrvatske, čak i ako nisu bili državljani bivše Socijalističke Republike Hrvatske, ako podnesu pisanu izjavu da se smatraju hrvatskim državljanima. Nehrvti moraju da zadovolje strože uslove putem naturalizacije kako bi stekli državljanstvo. Čak i oni koji su imali zakonito prebivalište u Republici Hrvatskoj u bivšoj Jugoslaviji (vidi dio 1 d) morali su da podnesu dokaze o ranijem prebivalištu i državljanstvu kakvi se nisu tražili od Hrvata. Nevladine organizacije koje Srbima pomažu da riješe probleme s dokumentima nastavile su da izvještavaju o tome da lokalni službenici primjenjuju taj dvostruki pravni standard. Prepreke u dokumentovanju državljanstva izazvale su to da su Srbi diskriminirani na drugim poljima, uključujući biračko pravo (vidi dio 3). Dok se zahtjev za državljanstvo ne riješi, njegovom podnosiocu uskraćene su socijalne povlastice, što uključuje zdravstvenu zaštitu, penziju, besplatno obrazovanje, kao i zapošljavanje u javnim službama. Odbijanje zahtjeva često je obrazlagano članom 26 Zakona o državljanstvu (koji kaže da se zbog nacionalne bezbjednosti državljanstvo može uskratiti licima koja zadovoljavaju druge uslove) i članom 8 (koji propisuje da postupci dotične osobe moraju pokazati da je "privržena pravnom sistemu i običajima Hrvatske" i da je u Hrvatskoj imala stalno prebivalište pet godina prije nego što je podnijela zahtjev za državljanstvo). Period koji su Srbi uglavnom proveli izvan zemlje kao izbjeglice Ministarstvo unutarnjih poslova sada priznaje kao dovoljno za ispunjavanje uslova o petogodišnjem boravku.

Dio 6

Prava radnika

a) Pravo na udruživanje

Radnici imaju pravo da osnivaju ili da se učlanjuju u sindikate prema vlastitom izboru bez prethodnog odobrenja, i njime se koriste u praksi. Postoji aktivan sindikalni pokret koji se sastoji od jedne veće i četiri manje sindikalne federacije i nezavisnih udruženja radnika i službenika. Približno 64 odsto radnika učlanjeno je u sindikate. Načelno, sindikati su nezavisni od vlasti i političkih stranaka.

Tokom godine sindikati su protestovali protiv vladinog nacrtu novog zakona o radu bez konsultacija s radničkim organizacijama. Novi proces pripremanja nacrtu zakona, koji uključuje učestvovanje sindikata, bio u toku krajem godine.

Pravo na štrajk garantovano je Ustavom uz neka ograničenja. Pripadnicima oružanih snaga, policije, državne uprave i javnih službi štrajk nije dozvoljen. Radnici mogu štrajkovati samo na kraju ugovora ili u specifičnim okolnostima navedenim u njemu. Vrhovni sud u prošlosti odlučio je da radnici ne mogu štrajkovati zbog neisplaćivanja plata, međutim, amandmani na Zakon o radu, prihvaćeni u martu, odnose se specifično na tu odluku i radnicima dozvoljavaju štrajk zbog neisplaćivanja plata.

DOKUMENTI

Kada pregovaraju o novom ugovoru, radnici moraju da prođu kroz postupak posredovanja prije nego što počnu štrajkovati. Posredovanje nije potrebno ako se štrajk ne vodi zbog novog ugovora. Međutim, poštanski službenici uspješno su štrajkovali u decembru zbog svog novog ugovora, bez posredovanja, i od vlade dobili obećanje da će nastaviti rad na kolektivnom ugovoru. Radnici i uprava posrednika biraju zajedno. Ako ne mogu da se dogovore, Zakon o radu propisuje da Gospodarsko i socijalno vijeće (GSV) koje predstavlja vladu, sindikalni i privatni sektor, a vodi ga sindikalni profesionalac, odredi posrednika. GSV se sastao četiri puta tokom godine zbog radničkih sporova i njegovi nezavisni posrednici uspješno su posredovali u 20 takvih sporova. U oktobru je vlada osnovala Ured za socijalno partnerstvo zbog podrške djelovanju GSV-a, koji takođe razvija dijalog o pitanjima koja se tiču svih triju strana. Štrajk postaje legalan tek nakon posredovanja i formalne objave da je u posredovanju nastao zastoj. Ako se ustanovi da je štrajk nelegalan, svaki njegov učesnik može biti otpušten, a sindikat se može smatrati odgovornim za nastalu štetu. Tokom godine nijedan štrajk nije proglašen nezakonitim. Zakon zabranjuje osvetu protiv štrajkača koji učestvuju u legalnom štrajku.

Tokom godine vlasti su dozvolile radničke demonstracije na glavnom zagrebačkom trgu i pred parlamentom. Seljaci u istočnoj Slavoniji organizovali su nekoliko demonstracija zato što njihovi proizvodi nisu plaćeni. U junu je gotovo 10.000 radnika javnog sektora u Zagrebu protestovalo protiv novih koeficijentata plata koje je vlada odredila bez konsultacija sa sindikatom. U julu su metalški radnici u Sisku započeli šesteronedjeljni štrajk protestujući protiv neisplaćivanja nadnica. U avgustu je vlada najavila niz otkaza u nacionalnim policijskim snagama, što je izazvalo demonstracije u cijeloj zemlji, naročito u područjima s visokom nezaposlenošću poput Karlovca i Bjelovara.

Sindikati se mogu slobodno udruživati u međunarodnim okvirima. Na primjer, Unija nezavisnih sindikata Hrvatske članica je Međunarodne unije slobodnih sindikata.

b) Pravo na organizovanje i kolektivno pregovaranje

Kolektivno pregovaranje zaštićeno je zakonom. U Zakonu o radu nalaze se odredbe o kolektivnim ugovorima, zaštiti štrajkača i pravnim ograničenjima prava poslodavaca da radnicima zabrane dolazak na posao za vrijeme sporova. Međutim, tokom godine vlada je nastojala da blokira potpisivanje već dogovorenih kolektivnih ugovora za kompanije u državnom vlasništvu i da zaustavi pregovore o njima ondje gdje su se već vodili. Pregovori između uprave Hrvatske elektroprivrede (HEP) i Hrvatskih pošta (HP) bili su u toku kada je vlada upravama izdala nalog da prekinu pregovore navodno da bi se pričekalo zaključivanje dogovora sa svim javnim službenicima, uz očekivano znatno smanjenje njihovih plata. Nakon što su završeni pregovori s javnim sektorom, vlada je naložila upravama HEP-a i HP-a da nastave pregovore. U slučaju HP-a, zaposleni su u decembru krenuli u štrajk i izborili pravo da potpišu ugovor o kojem se raspravljalo kad je vlada naložila suspenziju pregovora. Pregovori u HEP-u nisu nastavljeni do kraja godine.

Neisplaćivanje plata i dalje je bilo ozbiljan problem: više od 80.000 radnika (šest odsto radništva) plate nije došlo na vrijeme. Problem je i u tome što u slučajevima kada plate nisu isplaćene, kasni i uplata u sistem socijalne brige pa se posljedično neplaćenim radnicima uskraćuje i zdravstvena njega. U junu je Ustavni sud odlučio da se radnicima i njihovim porodicama ne mogu odbiti zdravstvene usluge, čak i ako zaposleni ne uplate doprinos u zdravstveni sistem.

Prema sporazumu iz 1999, Sporazumu za pravedniju Hrvatsku, vlada se mora konsultovati sa sindikatima prije nego što krene u ekonomske reforme koje bi za posljedicu imale promjene u radničkim povlasticama i otpuštanje. Međutim, sindikati su se žalili da vlada u praksi ne poštuje taj sporazum.

Zakon o radu zabranjuje diskriminaciju sindikata i izričito dopušta da oni pokrenu sudski spor u slučaju otkaza. Za razliku od prethodnih godina, nije bilo izvještaja o sistematskom otpuštanju na osnovu etniciteta. Sindikati su postigli izvansudsku pogodbu u pitanjima otpremnina i zaostalih plata u slučaju Magme iz 2000. godine, u kojem su radnici nastavili protestovati protiv otpuštanja predsjednika sindikata, upravnog odbora, i tri sindikalna organizatora, nakon što su ih otpustili suvlasnici, jedna investiciona firma sa sjedištem u Velikoj Britaniji, ministar gospodarstva i njegova supruga. Načelno, nastojanja građana da dobiju pomoću pravnog sistema ozbiljno su ugrožena nedjelotvornošću sudova, u kojima predmeti često stoje mjesecima ili godinama dok se donese konačna odluka (vidi dio 1 e). Vladimir Harjač, koji je 2000. otpušten zbog sindikalne djelatnosti, tokom godine ponovo je zaposlen. Međutim, slučaj Dragutina Varge do kraja godine ostao je neriješen.

Ne postoje zone za obradu robe namijenjene izvozu.

c) Zabrana prisilnog rada

Ustavom je zabranjen prisilni ili obavezni rad, ali je krijumčarenje žena radi prostituisanja bio problem (vidi dio 6 f). Ministarstvo rada i socijalne skrbi odgovorno je za sprovođenje zabrane prisilnog rada.

d) Dječji rad i minimalna starost za zapošljavanje

U julu je hrvatski parlament ratifikovao konvenciju 128 ILO-a koja zabranjuje najgore oblike dječjeg rada. Minimalna starosna granica za zapošljavanje je 15 godina, a o njenom sprovođenju brine Ministarstvo rada i socijalne skrbi. Djeca se ne smiju zapošljavati prije zakonom određene starosne granice i nije im dozvoljeno da obavljaju poslove koji štete njihovom zdravlju ili moralu. Radnici mlađi od 18 godina imaju pravo na posebnu zaštitu na radnom

DOKUMENTI

mjestu i ne smiju da obavljaju teške fizičke poslove ni da rade noću. Nema zabilježenog obrasca po kojem se krši zakon o dječjem radu.

Prisilan ili obavezan rad djece nije izričito zabranjen Ustavom. Međutim, nije bilo izvještaja o takvim događajima u praksi.

e) Pripadljivost radni uslovi

Vlada je 1999. godine potpisala kolektivni ugovor kojim se određuje minimalna mjesečna plata od oko 210 američkih dolara (1.700 kuna) mjesečno; minimalna plata nije dovoljna da osigura pristojan životni standard za radnika i njegovu porodicu. U martu je vladina statistička kancelarija procijenila da prosječna mjesečna neto plata otprilike iznosi 418 američkih dolara (3.500 kuna). U aprilu je vlada jednostrano uvela nove koeficijente plata za radnike u javnom sektoru bez konsultovanja sindikata.

U junu je Zakon o radu izmijenjen da bi se radna sedmica skratila sa 42 časa na 40 sati. Radnici imaju pravo na dnevnu pauzu od 30 minuta, jedan dan odmora sedmično i najmanje 18 dana plaćenog godišnjeg odmora. Radnici imaju pravo na 50 odsto veću platu za prekovremeni rad iznad 40 sati sedmično.

Zdravstvene i bezbjednosne standarde određuje vlada, a provodi ih Ministarstvo zdravstva. Zakon sindikata dozvoljava da u firmama odrede kontrolore zdravstvenih i bezbjednosnih uslova, ali njihova djelatnost nije regulisana kolektivnim ugovorom. U praksi preduzeća ne poštuju revnosno standard zaštite radnika. Na primjer, na gradilištima nije neobično vidjeti radnike bez zaštitnih šljemova, kao ni opasnu opremu s koje su uklonjeni zaštitni dijelovi. Prema zakonu, radnici mogu da odbiju da rade u opasnim uslovima i da zatraže sudsku zaštitu ako smatraju da su zbog toga nezakonito otpušteni. Tokom godine nije bilo izvještaja o žalbama zbog nezakonitog otpuštanja izazvanog pritužbom na bezbjednost na radnom mjestu.

f) Trgovina ljudima

Nema zakona koji izričito zabranjuje trgovinu ljudima, ali drugi postojeći zakoni mogu se iskoristiti za progon takvih krijumčara. Problem je bio trgovina ženama. Nema mnogo statističkih podataka o krijumčarenju iako službenici Ujedinjenih nacija koji se bave tim problemom u ovom području i lokalna istraživanja pokazuju da je Hrvatska u prvom redu tranzitna zemlja za žene koje se krijumčare u druge dijelove Evrope radi prostituisanja i u manjoj mjeri izvorišna i odredišna zemlja za prokrijumčarene žene (vidi dijelove 5 i 6 c).

Neuspjeh policije u identifikovanju prokrijumčarenih žena među ilegalnim imigrantima, kao i nedostaci sporazuma s Bosnom o ponovnom povratku, koji policiju obvezuje da obradi i repatriira ilegalne imigrante za 72 sata od njihovog hapšenja, rezultirali su znatnim potcjenjivanjem problema krijumčarenja u Hrvatskoj. Žene iz Mađarske, Ukrajine, Rumunije, Bugarske, Slovačke i drugih zemalja navodno su kroz Bosnu i Hercegovinu i Jugoslaviju prokrijumčarene u Hrvatsku, gdje su neke ostale da rade kao prostitutke ili su prokrijumčarene do drugih odredišta. Žene se kroz zemlju transportuju kamionima ili brodovima. Uz to, žene iz Albanije, Bosne, Bugarske, Mađarske, Makedonije, Moldavije, Rumunije, Slovenije i Jugoslavije pritvarane su zbog ilegalnog ulaska u zemlju, za neke od njih se pretpostavlja da su bile žrtve krijumčarenja. Postoje podaci koji ukazuju na to da su za krijumčarenje odgovorne grupe koje pripadaju međunarodnom organizovanom kriminalu.

Iako nema zakona koji izričito zabranjuje krijumčarenje ljudi, ono se može goniti po zakonima koji zabranjuju ropstvo, ilegalan prelazak granice, međunarodnu prostituciju ili podvođenje. Međutim, policija je nedovoljno svjesna tog problema, a policajci nisu obučeni ni podsticani da identifikuju i dokumentuju moguće slučajeve krijumčarenja. Policija je nesklona da prizna da se u zemlji može pojaviti krijumčarenje osoba. Žrtve se ne podstiče da protiv krijumčara pokrenu pravni postupak. Prema Ministarstvu unutarnjih poslova, od 1998. do 2000. vlasti su optužile pet osoba prema zakonu koji zabranjuje ropstvo i 21 lice prema zakonu koji zabranjuje međunarodnu prostituciju. Međutim, nema podataka o konačnim rješenjima u tim predmetima.

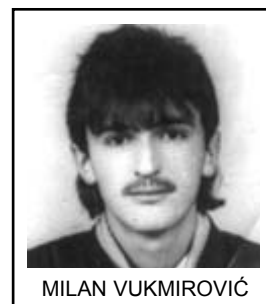
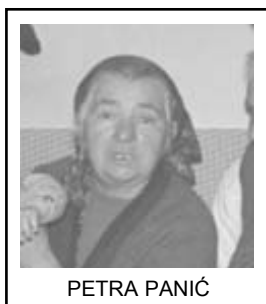
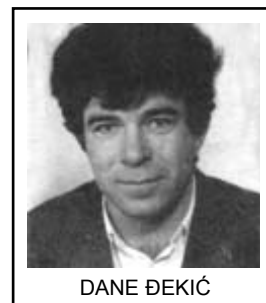
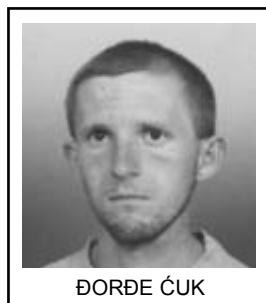
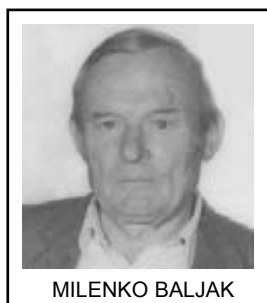
Svijest o krijumčarenju u javnosti je slaba i tokom godine nije bilo ni vladinih ni nevladinih programa da se ono spreči. U zemlji nije bilo kampanja za povećanje svijesti o krijumčarenju. Iako službenici vlasti, međunarodne misije i nevladine organizacije rade na razvoju protivkrijumčarske strategije, napreduje se sporo. Vlada je jednog službenika Ministarstva unutarnjih poslova postavila za nacionalnog koordinatora za pitanja krijumčarenja, koji se krajem godine bavio tim poslom. U novembru je vlada bila domaćin konferencije na ministarskom nivou za članice Pakta za stabilnost, za koordinaciju regionalnog pristupa protivkrijumčarskim aktivnostima. Međutim, taj događaj dobio je malo publiciteta, a za vrijeme kratke konferencije nije provedena ni široka diskusija o bitnim aspektima tog problema.

Ne postoje službe za podršku žrtvama krijumčarenja. One se obično pritvaraju zbog ilegalnog ulaska u zemlju i dobrovoljno se deportuju. Žrtve se načelno drže u jednoj zagrebačkoj ustanovi za pritvaranje zbog povreda propisa o useljenu. Pritvor može trajati nekoliko dana ili sedmica. Strane ambasade obično ne organizuju repatrijaciju svojih građana i žrtve se obično vraćaju u zemlju porijekla vozom, što organizuju hrvatske vlasti. Postoji jedno utočište za žene koje povremeno pomaže prokrijumčarenim žrtvama. □

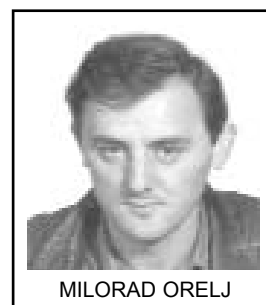
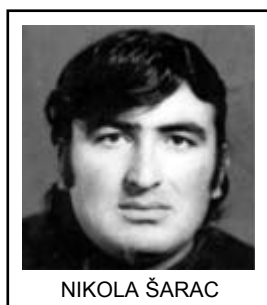
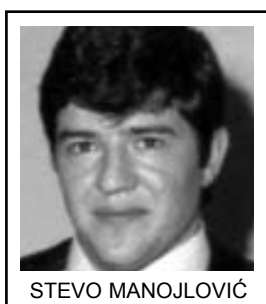
DOKUMENTI

FOTOGRAFIJE NESTALIH

Objavljujemo četiri fotografije nestalih koje smo do ad dobili od vas. Molimo vas da nam ih i dalje dostavljate, a mi ćemo ih objavljivati sve dok "Suza" bude izlazila.

U prošla dva broja pri objavljivanju fotografija nestalih potkrale su nam se greške. Izvinjavamo se porodicama nestalih i objavljujemo ispravljene potpise ispod njih.

IZ ZAGREBAČKOG NEDJELJNIKA "NACIONAL" PRENOSIMO VEOMA INDIKATIVAN TEKST

KAKO JE VONS ISPLANIRAO ETNIČKO ČIŠĆENJE SRBA

Našim su novinama dani na uvid dosad neobjavljeni dokumenti i bilješke nekih istaknutih sudionika Tuđmanove vlasti, uglavnom o sjednicama VONS-a održanim tijekom 1995. Iz tih je zapisa lako vidjeti zašto je HDZ stranka opasnih namjera. Ivić Pašalić bio je aktivni sudionik svih do kraja teksta spomenutih sastanaka na Pantovčaku. U lipnju 1995, prije "Oluje", VONS problematizira lošu demografsku situaciju, govori o potrebi da se "sačuvaju ljudi u prostorima od strateškog značenja". U tom kontekstu Ivica Kostović kao prioritet ističe i potrebu naseljavanja Istre bosanskim Hrvatima. Napominje da za "naseeljavanje srednje Istre nisu potrebna sredstva, Hrvata iz Bosne ima dovoljno". Podsjećajući da je VONS već više puta donio o tom odgovarajuće zaključ-

STENOGRAMI U HAAGU

Prema saznanjima "Nacionala", sud u Haagu uspio se dočepati stenograma VONS-a. □

ke, Kostović upozorava da je taj "kvalitetan potez" potrebno "delikatno izvesti".

Nešto prije, početkom iste godine, na jednoj sjednici na Pantovčaku spominje se da su Janjevci dovedeni u Voćin kako bi se "promijenila demografska slika tog područja". Krajem kolovoza 1995, dakle, nakon "Oluje", isto društvo raspravlja o razmjeni stanovništva. Predsjednik Tuđman ističe kako s hrvatskim Srbima "zbog međunarodne zajednice moramo biti vrlo fleksibilni". Predlaže da im se "među nama rečeno, ponudi zamjena s Hrvatima u Vojvodini i u Srbiji", te dodaje: "ali to ne smijemo napisati". Ivan Milas ne vidi razloga za dvostruku igru. Kaže: "Opcija se vršila uvijek nakon rata". On je za to da se razmjena Srbima otvoreno ponudi.

Tuđman je ipak uporan: "Bolje je da ne kompliciramo život ni sebi ni njima". Nikica Valentić je uvjeren da će "većina Srba otići". On se "ne boji da će ih puno ostati", ali nije za to da se odmah i otvoreno predlaže razmjena, nego tu igru, kaže, treba odigrati "rafinirano, na dugu loptu". Milas se ne da: "Srbi će pristati", tvrdi on. Potrebna im je koncentracija u Vojvodini gdje etnički ne stoje baš najbolje, ali slaže se da to treba dogovoriti s Beogradom bez međunarodne zajednice.

Mate Granić ima rješenje kako pred svijetom ispasti čist a istodobno ostvariti zacrtane ciljeve. "Diplomatski se to može reći da svatko može izabrati opciju, a već je time sve rečeno", kaže on. Predlaže da se s Beogradom o istoj stvari direktno razgovara, vjerojatno manje diplomatski. Pašalić upozorava da će se Hrvatska sa Srbima mnogo "lakše nositi kad su razasuti nego kad su koncentrirani". Smiljko Sokol, danas predsjednik Ustavnog suda, također je odlučan da treba ići na razmjenu stanovništva. Gojko Šušak upozorava da "nitko iz međunarodne zajednice neće prihvatiti da mi ne damo svojim građanima živjeti gdje oni hoće". Razlikuje ono što će se "ponuditi na papiru" i ono što će se stvarno događati. Napominje da "preseljenje nije moguće staviti na papir", ali je uvjeren da se u tome "interesi naših Srba poklapaju".

Na istom je sastanku riječ i o podršci Hrvatske skidanju međunarodnih sankcija Beograda. Govori se o tome da "Miloševiću treba olakšati situaciju".

objekte vjerojatno u ovom trenutku zbog međunarodnog prava, uz privremena rješenja, ali i privremena koja će silom prilika i tijekom vremena postati trajna, dovesti naše ljude, one iz BiH", a nada se Radić, i Hrvate iz Australije.

Osim Srba, koje se na različite načine nastoji isključiti, država se u to vrijeme intenzivno brine i o uključivanju dijelova susjedne Bosne i Hercegovine u Hrvatsku. Krajem 1995. razgovara se o izgradnji moderne prometnice Zagreb—Split—Mostar, koja bi išla preko Bihaća, Drvara, Grahova i Livna. Miroslav Tuđman ističe da je prioritet "homogenizacija teritorija i uključivanje Federacije u hrvatski korpus". Tuđman senior se slaže: "Strateški gledano, moramo i prometnicama osigurati uključivanje Federacije u Hrvatsku. Moramo računati da će čitava Federacija biti vezana uz Hrvatsku — gospodarski, prometno, pa i politički".

Nakon oslobođanja zemlje, HDZ hitro raspisuje izbore s ciljem da se pobjednička euforija kapitalizira preko glasačkih kutija. Uvodi se lista za dijasporu, Tuđman je jasan, samo s jednim ciljem: "Intencija je da se preko te lista osigura za HDZ deset zastupnika jer sasvim je sigurno da ćemo u iseljeništvu dobiti 95 posto glasova". Tuđman traži da se provede popis pripadnika

"SA SRBIMA ĆEMO SE LAKŠE NOSITI KAD BUDU RAZASUTI, NEGO KAD SU KONCENTRIRANI"

Franjo Tuđman: "Među nama rečeno, ponudimo zamjenu s Hrvatima u Vojvodini i Srbiji"

Gojko Šušak: "Preseljenje nije moguće staviti na papir, ali uvjeren sam da se u tome interesi naših Srba poklapaju"

Smiljko Sokol: "Trebalo ići na razmjenu stanovništva"

Ivan Milas: "Ja sam za to da se razmjena Srbima otvoreno ponudi"

Mate Granić: "Diplomatski se to može reći da svatko može izabrati opciju, a već je time sve rečeno"

Ivica Kostović: "Za naseljavanje srednje Istre nisu potrebna sredstva, Hrvata iz Bosne ima dovoljno, ali taj kvalitetni potez treba delikatno izvesti"

"Ne bojim se da će puno Srba ostati, ali nisam za to da se otvoreno predloži razmjena, nego tu igru treba odigrati rafinirano, na dugu loptu"

Jure Radić: "Stvorit ćemo strategiju kako u napuštene objekte, uz privremena rješenja, koja će silom prilika i tijekom vremena postati trajna dovesti naše ljude, one iz BiH". □

Pašalić se zalaže da to ne treba uvjetovati "rješenjem Bosne". Tuđman odgovara: "Pusti Bosnu, u Bosni si vojnički!" Podržavaju ukidanje sankcija. Kažu: "To je i nama u interesu".

Iste godine kad je u Saboru po hitnom postupku upućen zakon o *de facto* konfiskaciji srpske imovine, Jure Radić na sjednici VONS-a izvještava da će Hrvatska postati vlasnik više desetaka tisuća kuća, vikendica i kompletnih imanja. Vlada će, kaže ministar etničkog čišćenja, "stvoriti strategiju kako u te

nacionalnih manjina. Milas mu suflira da je bolje reći "utvrđivanje broja". Predsjednik se slaže: "Da, utvrđivanje broja. Da". Netko domeće: "Radi zaštite njihovih prava". Upadica je popraćena općim smijehom. Valentić je ipak u dilemi: "Je li politički oportuno da se utvrdi kako imamo samo tri posto Srba u ovom trenutku?" Jer, kaže, takav podatak ipak izaziva asocijacije na etničko čišćenje. □

"Nacional" - Zagreb

DRUGI PIŠU

MILAN MARTIĆ ZA "NOVOSTI"
OTVORIO DUŠU PRED POLAZAK U HAG

SANJAM DAN ISTINE

Došlo vreme da dokažem istinu o Krajini, zaključanom oružju u skladištima UN, masakriranju bespomoćnih Srba u izbegličkim kolonama i odgovornosti Tuđmana i njegovih ljudi. U Srbiji pod imenom Dragan Jakovljević

Beograd — Sudbina je htela da baš u dane tužne sedme godišnjice od hrvatske agresije na zapadnu Slavoniju kada je ubijeno oko 300 Srba, bivši predsednik Republike Srpske Krajine Milan Martić odluču da dobrovoljno ode u Hag.

— U ovakvim trenucima uvek se setim reči našeg patrijarha: "Budimo ljudi" — kaže Martić uveren da će pravde i ljudi biti i u Hagu. — Nije ovo nikakva predaja. Idem dostojanstveno, uspravno i nemam čega da se stidim. Branio sam svoj narod i to ću dokazati.

Pri granatiranju Zagreba 1. i 2. maja 1995. stradalo je nekoliko nekih civila.

ŽRTVE

— Školovao sam se u Zagrebu i veoma mi je žao zbog žrtava. Vreme je, međutim, da dokažem kako su za njihovu smrt, pre svega, krivi Tuđman i njegova vojna i civilna komanda koje nisu prihvatile upozorenje da ću, u krajnjoj nuždi, morati da granatiram Zagreb ako ne prestane

PORODICA

Martićeva supruga i sin su u Banjaluci gde Duško završava gimnaziju. Kći Danijela je pri kraju studija žurnalistike u Beogradu, a roditelji su u Vojci kod Pazove. Priznaje da je za četiri godine skrivanja u Petini imao retku priliku da vidi suprugu Zorku i decu, dok je oca i majku prvi put obišao ovih dana, posle sedam godina. □

masakr nad stotinama civila koji su pred njihovom agresijom bežali iz zapadne Slavonije, preko Save, u Republiku Srpsku — kaže nam Martić.

— Oružje naše vojske bilo je u

skladištu UN-a, a Tuđmanova soldateska nas je napala desetostruko većim snagama. Nejač, starce, žene i ranjenike ubijali su artiljerijom, tenkovima i avijacijom! Nisam imao drugog izbora. Granatiranjem vojnih ciljeva u Zagrebu spasao sam oko 10.000 Srba i istovremeno pomogao i vojnicima jordanskog bataljona UN-a koji su bili u okruženju hrvatske vojske.

— Plavi šlemovi su tek posle dva dana mogli da obiđu Okučane i druga mesta kuda je prošao "Bljesak". Postoje svedočanstva da je hrvatskoj vojsci trebalo dva dana da ope-

HRVATI

U vreme dok je radio u kninskoj stanici policije Martić je s porodicom bio podstanar kod jednog Hrvata u Kninu:

— Voleo me je kao sina, a ja njega kao oca. Ispunio sam mu želju da ga sahranim, a tokom rata sam često obilazio njegov grob, čistio ga, nosio cveće i palio sveće — otkriva Martić i ističe da u Kninu ima Hrvata koji će doći u Hag i svedočiti u njegovu odbranu, naravno, kao "zaštićeni svedoci".

— Sve sam učinio da zaštitim svoje komšije Hrvate u ludim ratnim vremenima. Zbog hrvatske propagande, nije, međutim, zapaženo da je u gradu Kninu, za čitavo vreme rata, stradao samo jedan građanin hrvatske nacionalnosti. □

re krv i ukloni tela pobijenih s puta. Gotovo je zaboravljeno da je hrvatska avijacija mitraljirala izbeglice i preko Save, u Bosanskoj Gradiški, gde je ubijeno 19 dece, o čemu i danas svedoče beli nadgrobni spomenici.

— U Hagu će konačno morati da se progovori i o pravim razlozima

zbog kojih je Hrvatska pokrenula zločinački "Bljesak", a tri meseca kasnije i "Oluju" kada je nestalo i ubijeno oko 4.000 Srba.

— Kandidate za predsednika Krajine prihvatio sam se jer je dogovoreno da se spor s Hrvatskom reši mirno, u tri faze — otkriva Martić.

NISAM KRIV !

Milan Martić je ispraćen od porodice, prijatelja i brojnih Krajinišnika, dobrovoljno otputovao u Hag avionom s beogradskog aerodroma 15. maja. Prvi put pred Sudskim vijećem Tribunala u Hagu, kojim je predsedavao kineski sudija Li, Martić se o optužnici za granatiranje Zagreba 1. i 2. maja 1995. godine izjasnio sa: "Nisam kriv!" □

— Prva se odnosila na razdvajanje jedinica na frontu i primirje, što su brzo uradile obe strane uz pomoć OEBS-a i UN-a. Uspešno smo započeli i pregovore o ekonomskoj sa-

DRUGI PIŠU

radnji. Otvoren je i autoput, krenula struja, nafta i voda. Treća faza su bili pregovori o mirnom političkom rešenju spora. Osetivši našu kooperativnost, tadašnja hrvatska vlast je, međutim, uvidela da će joj doći u pitanje ostvarenje plana o etničkom čišćenju Srba i zato je krenula silom. Tuđman se, uostalom, kad je prognao Srbe hvalio da nas nikad više neće biti više od tri odsto — podseća bivši predsednik RSK.

I Z D A J A

Martić izbegava da pominje ime, ali ističe da su on i Krajišnici žrtve velike režije:

— Kad sam ostao u Kninu, izdan od svoje komande koja je zajedno s većim delom vlade pobjegla u Beograd, tražio sam pomoć jer je Jugoslavija na to bila obavezna i po Vensovom sporazumu. Milan Babić mi je nekoliko puta samo prenosio poruku Beograda da se "ne usudim tući Zagreb" — žali se Martić.

— Moji Krajišnici se još pitaju zašto nisam 4. avgusta uzvratio raketama po dubini hrvatskih vojnih ciljeva, što bi možda promenilo ishod "Oluje" ili makar usporilo pad Krajine i smanjilo srpske žrtve. Moraju, međutim, da znaju da je i to deo scenarija izdaje jer je raketni sistem bio van funkcije dva dana pre početka hrvatske agresije!

Posle "Oluje" Martić je u Banjaluci boravio do polovine 1998. godine kad je prešao u Srbiju. Na pitanje kako je izbegavao Sfor, jer je od 25. juna 1995. godine na haškoj optužnici kaže:

— Jedno vreme smo se pozdravljali jer smo bili komšije. Slikali smo se na Zmijanju. Kasnije su nastojali da me "sretnu" u okolini Čelince gde sam se sklonio, ali moj odlazak nije usledio zbog njih. Kada je na vlast u Banjaluci došao Dodik, nastupila je opasnost da me hapse Srbi i zato sam napustio Republiku Srpsku.

Petina ispod Jastrepca kod Kruševca, gde je sve donedavno živeo kao Dragan Jakovljević kojeg su meštani zvali još i vikendaš, ostala je Martiću u lepom sećanju: — Ljudi su divni. Možda su me neki i prepoznali onako prerusenog, ali nisu o tome pričali. □

"Večernje novosti" - Beograd

DESET GODINA NAKON MASAKRA VOJNIKA IZ „TUZLANSKE KOLONE“

SAHRANJENI POSMRTNI OSTACI 30 VOJNIKA JNA

Bijeljina — Na groblju Pučile u Bijeljini juče su sahranjeni posmrtni ostaci 30 vojnika bivše JNA koje su muslimanske jedinice ubile 15. maja 1992. godine prilikom odlaska iz kasarne u Tuzli. Identitet vojnika poginulih u „tuzlanskoj koloni“ za prethodnih deset godina nije utvrđen pa su njihovi posmrtni ostaci sahranjeni u zajedničku spomen-kosturnicu.

Sahrani su prisustvovali mnogobrojna rodbina, prijatelji poginulih i brojni građani, kao i predsednik RS Mirko Šarović, član Predsedništva BiH Živko Radišić, predsednik Narodne skupštine RS Dragan Kalinić, delegacija Generalštaba VRS s generalom Novicom Simićem na čelu, izaslanik predsednika SRJ admiral Dušan Stajić, delegacija Saveznog ministarstva odbrane i delegacija Generalštaba VJ. Opraštajući se od drugova, Miodrag Vujanović, jedan od retkih preživelih vojnika iz „tuzlanske kolone“, poručio je da se svi koji su preživeli tragediju još pitaju zašto se ona uopšte desila.

— To se ne može objasniti ni shvatiti. Ne može se ni ublažiti ni zaboraviti. Jesu li to uradili isti oni ljudi koji su do tog dana bili naši drugovi, prijatelji, zemljaci, potčinjeni i pretpostavljeni. Pucano je na kolonu JNA u kojoj je bilo 350 ljudi. Pucali su oni koji su bili zadojeni mržnjom prema Srbima i Jugoslaviji. Sada slave pobjedu i dan kad je u vatri i plamenu nestalo 350 nevinih ljudi —

rekao je Vujanović.

Od mrtvih vojnika oprostio se i Radovan Krstić koji je takođe preživeo masakr.

— Oni koji su nas ubijali mislili su da sam mrtav. Sam Bog zna kako sam ostao živ. Slučajnost je tim veća što je zločinac, dok sam ležao u krvi, naišao i pucnjem iz pištolja u usta potvrdio svoj zločin. Ali, evo, živim i svedočim pred vama o neviđenom pokolju nevinih ljudi. Živim u

RS SPREMA TUŽBU ZBOG MASAKRA

Bijeljina (Srna) — Član Glavnog odbora Saveza nezavisnih socijaldemokrata Miodrag Đurić izjavio je da zaprepašćuje to što Tuzla slavi Dan pobjede dok je u svim susednim opštinama u RS dan žalosti u znak sećanja na svirepo ubistvo vojnika bivše JNA. On je podsetio da se istovremeno s proslavom Dana pobjede u Tuzli aktuelizuje i tužba protiv SR Jugoslavije zbog navodne agresije na BiH, a da za zločin u Tuzli još niko ne odgovara.

— Boli i činjenica da će Vlada RS tek za mesec dana kompletirati tužbu za napad na vojnike u Tuzli i predati je Haškom tribunalu — rekao je Đurić. □

ime vas i svedočim pred svim sudovima sveta i svedočiću dok se zločinci i oni koji su im izdavali naredjenja ne izvedu pred lice pravde — poručio je Krstić.

Prema podacima iz Dokumenta-

cionog centra RS, u napadu Muslimana na kolonu JNA u Skojevsjoj ulici u Tuzli, dok je napuštala kasarnu Husinska buna, ranjeno je i ubijeno 212 vojnika i starešina, a 140 je zarobljeno, prenosi Srna. Vojnu kolonu napale su muslimanske vojne formacije Patriotska liga, Zelene beretke i pripadnici teritorijalne odbrane Tuzla, Lukavac i Živinice, a odluku o napadu donela je Patriotska liga po naređenju Selima Bešlagića, tadašnjeg predsjednika opštine Tuzla.

Vojna kolona, sa oko 200 motornih vozila i 600 vojnika i starešina, krenula je oko 20 časova iz kasarne

Husinska buna. Naredbu za napad na nju dao je Mehmed Bajrić. Oko 3.000 muslimanskih vojnika napalo je iz sveg raspoloživog oružja, a nakon masakra, Muslimani su išli duž blokirane kolone i ubijali ranjene vojnike JNA. Sedamnaest ranjenika preneli su u sanitetsko vozilo, a onda su ih na putu za bolnicu ubijali čekićem u čelo, dok su ostale ranjene i ubijene vojnike pokupili po noći i odvezli ih na gradsku deponiju za đubre u Tuzli, tu ih bacili i zemlju poravnali buldožerom. □

“Blic” - Beograd

HRVATSKI SIBIR

Da li biste se usudili kladiti da je lička janjetina koju ćete u slast pojesti negdje između Plitvica i Gračaca, doista lička?

Ako ste naivac, opkladićete se da jeste. Opkladićete se i, po svemu sudeći, nećete dobri proći. Jer, ono što se vrti na ražnju, tvrde upućeni, najčešće stiže iz Rumunije i Makedonije. Zaklano, odrano i nabijeno na ražanj košta sto maraka i u tom “paket-aranžmanu” dvostruko je jeftinije od živog konkurenta iz gorske Hrvatske. A pod etiketom “ličko” uvezeno janje prodaje se samo zato što to još uvijek nije zakonom zabranjeno. Uostalom, svi ti janjci jedu se u Lici, i to je često jedina veza koju s tom oblašću uopšte imaju. Laka im zemlja. Nemojte se, dakle, kladiti. Krenete li u Liku, pamet u glavu i znajte da ulazite u zemlju gdje je Bog rekao laku noć.

Na ličkome potezu koji su prošli Feralovi reporteri, od Korenice preko Donjeg Lapca, Srba, Gračaca, Lovinca, Svetog Roka i Gospića pa natrag do Korenice, ne događa se gotovo ništa. I to vrijedi ne samo za

gospodarstvo nego i za sve drugo. Ljudi gotovo da i nema. Nema ni velikih stada ovaca, nekad simbola Lika. Tek se rijetki, poput Dane Polovine iz Dobrosela, nedaleko od Lapca, trude da održe ličku tradiciju iako ni Dani nije do tradicije, nego isključivo do preživljavanja.

— Sa ženom i sinom držim stado od oko 200 ovaca naše autohtone vrste, ličke pramenke, koja najbolje podnosi ličke zime, devet krava, bika i nekoliko koza. Živimo isključivo od toga — kaže Polovina žaleći se da se stoka prodaje isključivo na crnom tržištu, zbog čega najbolje prolaze nakupci. Cijene su niske, a najbliža pijaca nalazi se i Perušiću, 100 kilometara od Dobrosela. Dok meso nekako ide, vunu niko ne otkupljuje pa skuplja prašinu na tavanu.

Nekad se govorilo kako Lika cijeli svijet naseli, a sebe ne raseli, no danas to više ne važi. Godine 1900. Lika je brojila 190.000 duša, najviše u svojoj istoriji. Brojne seobe u Ameriku i druge prekookeanske zemlje nisu se ni osjetile. Danas, od prijeratnih 82.223 stanovnika, u cijeloj Lici ima ih tek 44.443 što doseljenika, što povratnika, koji se u velikoj većini, bez razlike, kako tvrdi dr Maja Štambuk s instituta “Ivo Pilar”, nalaze na rubu siromaštva. Mahom zapaljane kuće Srba obnavljaju se uglavnom iz donacija. Bosanski Hrvati doseljeni u taj kraj najčešće nemaju riješeno imovinsko pitanje, nego žive u srpskim kućama. Veliki je problem nesnalaženje u ličkome kraju, s obzirom na to da su doseljeni iz uglavnom rudarskih područja, pa je tako, prema istraživanju dok-

DRUGI PIŠU

torke Štambuk, svojevremeno uginula većina od 96 doniranih stelnih junica. Razlog je jednostavan: "njihovi vlasnici jednostavno ne znaju ništa o držanju goveda".

Uz nekoliko malih pilana i državnih institucija, u kraju oko Lapca i Srba radi tek ribogojilište na izvoru Une u Donjoj Suvaji, koje su nakon "Oluje" kupila trojica braće Malenica iz Miljevaca kraj Drniša. Oni su u Liku došli krajem 1996. godine. Zapošljavaju sedmero ljudi koji za godinu dana proizvedu do 70 tona kalifornijske pastrve, uz maticu i mlađ. Pastrve, kako kaže Paško, jedan od braće, uglavnom plasiraju u Zagreb i Slavoniju. Oni jedini posluju pozitivno u ovom kraju, uz poneku birtiju. — Najviše očekujemo od projekta probnog uzgoja 50.000 lososa koji finansira norveška vlada. Oni su nakon ispitivanja kvaliteta vode kazali da smo ljudi ako tako dobru vodu bolje ne iskoristimo — objašnjava Paško Makenica ističući da su uložili silne novce ne bi li revitalizovali objekt potpuno uništen nakon "Oluje". Od nekadašnjih za ličko područje gigantata poput Tvornice trikotaže "Ličanka", koja je u najbolje doba zapošljavala i do 500 ljudi, ili Metalke, u kojoj su se izrađivali okovi, više nema ništa. Samo prazne i uništene hale koje apokaliptični utisak u Srbu još više pojačavaju.

U cijeloj Lici od rata je bilo samo 28 inustrijskih i rudarskih preduzeća, u kojima je 1991. godine radilo 3.260 radnika. Danas u Lici radi tek oko 400 preduzetnika. Jedan od njih u junu planira da otvori punionicu

vode u Svetom Roku. Zadrarinin Damir Duka, direktor i investitor, pomoću kredita uložio je čak tri i po miliona evra u ovaj projekt.

— Voda iz vodovoda je izuzetno loša, a svjetski je trend, i kod nas sve prisutniji, piti zdravu vodu. Lička je jedna od najzdravijih — tvrdi Duka koji će zaposliti 23 ljudi, a u sezoni i više. Proizvodnja od 30 miliona litara plasirala bi se isključivo na domaće tržište. Buduća voda imena "sveti rok" dolazi s dubine od 90 metara, prepuna je minerala, a domaći je nazivaju "voda pameti", po vrelu koje se nalazi u blizini. Uz veliki projekt izgradnje autoceste Zagreb-Split, riječ je o najvećem ulaganju na ličkom području.

Da nema bechtelovaca koji grade autoput, Gospić bi bio potpuno mrtav. U tom gradu propalo je sve što je moglo propasti: od Tvornice baterija "Tesla", Metalne industrije "Meting", Tekstilne industrije "Slo-

ga", poljoprivredne "Velebit" i nekad čuvenih Ličkih novina, koje se se ipak malim dijelom uspjele održati. Danas su u Gospiću najtraženiji stanovi, za čije iznajmljivanje radnici Bechtela daju i po nekoliko stotina evra, kao što su nekad plaćali unproforci. Zbog toga Gospićani masovno iznajmljuju svoje stanove i vraćaju se roditeljima. Preduzetnički duh očito ipak postoji. Cvate i ugostiteljstvo, posebno restoran Ognjište u prostorijama HVIDRA-e, u kojem putari jedu za 16 kuna. Gradi se i motel čiji je investitor, kako saznajemo, lokalni preduzetnik Dane Šimić. Osim poslovnog napretka, Šimić bi time Gospiću trebalo da sačuva status grada jer u najvećem ličkom gradu trenutno ne radi nijedan hotel. U posljednje vrijeme otvoreno je i nekoliko šoping-centara, poput Vrkljan commercea vlasnika Jozice Vrkljana. Posluje i Sladovača, fabrika za preradu mesa, koja jednim dijelom radi na mašinama već spomenutog Velebita.

Nedaleko od Gospića naziru se konture budućeg autoputa. Gradi se i veliki kamp za Bechelove radnike. Profesor na zagrebačkom Prirodoslovno-matematičkom fakultetu dr Dane Pejnović upozorava da će se dobre strane tog projekta osjetiti isključivo na čvorištima, od čega će najviše koristiti imati gradovi Gospić i Otočac, do kojih će ići odvojci autoputa. — Time će se Lika približiti tržištima Rijeke, Zagreba i Zadra, što će Ličane činiti konkurentnijima. Uz to, zemljište oko Svetog Roka već je počelo dobijati na cijeni — kaže dr Pejnović.

DRUGI PIŠU

Ovdje je nekoć radilo 2500 radnika, koji su, među ostalim, proizvodili najbolje tokarske stezne glave u Evropi - postoji u krugu golema tvornice "Marko Orešković" u Ličkome Osiku, no čijim su se strojevima, što su nestali za rata, mnogi obogatili

Veliki radovi na autoputu omogućili su preživljavanje ličkim autoprevoznicima iako je i među njima bilo sukoba oko kamionskog prijevoza. — Oni su možda najviše profitirali. Kad se sjekla šuma na trasi, dobili su drvo besplatno, samo je trebalo da ga smaknu s gradilišta. Drvo se poslije prodavalo za ogrjev po cijeni od 50 njemačkih maraka. Tu su se mnogi obogatili — priča jedan od Gospićana koji želi ostati anonimn.

A mnogi su se obogatili za vrijeme rata i na mašinama nekad ogromne Tvornice za preradu metala "Marko Orešković" u Ličkom Osiku, koja je prije rata zapošljavala 2.500 radnika. U popularnom MOL-u čak 450 ljudi izrađivalo je mine, granate, pa čak i dijelove za ten-

kove, dok je drugi dio proizvodnje bio okrenut tržištu. Danas više nema ničega, ni male kancelarije u koju su radnici dolazili po potvrdu da osiguraju svoja prava na berzi. Nema ni mašina na kojima su se nekad izrađivale stezne glave za tokarske strojeve, koje su bile najbolje u Evropi, pa, kako kaže Marko Čulić, bivši radnik "Marka Oreškovića", nije bilo nijednog tokarskog stroja koji nije imao steznu glavu iz MOL-a. U cijelom kompleksu prepunom smeća radi tek manja fabrika plastičnih proizvoda vlasnika Mije Sakića, koji je kupio dio urušenoga "Marka Oreškovića".

Da nema iznimke, potvrdiće i situacija u Korenici. I tamo su sve tvornice propale. Uz pilanu, radi tek

dio štamparije Lika-graf, koju će, kao i lokalni hotel, kako se priča po Korenici, uskoro kupiti jedan lokalni ugostitelj. Kako se nalazi uz cestu D-1 Zagreb—Split, većina Koreničana budućnost vidi upravo u ugostiteljstvu. Uglavnom je riječ o doseljencima, a jedan od rijetkih domaćih ljudi koji uspijeva u tom poslu je Petar Stanić, vlasnik restorana Ličke kape, koji se pokušava istaći posebnom ponudom, pa, uz tradicionalne ličke specijalitete, nudi i vegeterijansku hranu. Otvorio je i prenočište, restoran brze hrane, ima vlastitu klanonicu. — Ugostiteljstvom se bavim cijeli život i sve što imam uložio sam u ovo — kaže Stanić, koji je, čim je čuo da INA želi da zatvori javne klozete na benzinskim pumpama, obnovio svoje sanitarne čvorove i napravio novi za invalide.

Uprkos tim pokušajima, Lika ipak tone, i to, po svemu sudeći, nepovratno. Demografskom slomu koji je počeo 1991. godine, a koji je najvećim dijelom uzrokovan ratom, Lika je izgubila polovinu stanovništva, dok je, za usporedbu, u Drugom svjetskom ratu iz Like otišla trećina tadašnjih stanovnika. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, na četvornom kilometru ličkog tla prosječno živi 8,4 stanovnika, što je desetak puta manje od prosjeka države. Zato se onaj s početka teksta treba i te kako pomučiti da nađe nekoga i kaže mu: laku noć!□

"Feral Tribune" - Split

I da je riječ o Sahari, država bi morala nešto poduzeti - ostaci nekadašnje pilane u Donjem Lapcu

ČEDOMIR MILOŠ OSLOBOĐEN POSLE SEDMOGODIŠNJEG ZATOČENIŠTVA U LORI I LEPOGLAVI

JEO SAM CRVE

Čedomir Miloš, srpski novinar i satiričar iz Knina, uhapšen neposredno posle hrvatske vojne akcije "Oluja" i osuđen za pokušaj ubistva, nakon sedam godina provedenih u zatvoru u Lepoglavi pušten je na slobodu.

Prvo čega se priseća jesu reči tadašnjeg generala Mile Mrkšića pred pad Srpske Krajine da je granica sigurnija nego ikada.

— Na dan "Oluje" ćerka i žena su bile u Drnišu i ja nisam hteo da bežim bez njih. Krio sam se u selu Vrbnik iznad Knina čekajući da mi dve starice koje su odlazile u kancelariju Ujedinjenih nacija u Kninu kažu nešto o porodici. Jedne večeri sam sedio u njihovom dvorištu kada me opazila domobranska jedinica koja je tu čuvala trafostanicu. Domobranci su pošli da me uhapsu. I straha sam potegao pištolj i počeo da pucam i bežim. Na svoju nesreću, upao sam u udubljenje na putu i polomio nogu. Domobranci, mislim specijalci, stigli su me, uhapsili i odveli u zloglasnu Loru. Ubrzo sam, međutim, prevezen u vojnu bolnicu. Tamo sam od hrvatskih ranjenika čuo da je zatvor

Lora ravan paklu. Mislio sam da su to samo priče, da čovek čoveku ne može toliko zla da nanese. Da sam znao šta me čeka, ubio bih se bez razmišljanja — ispričao je po puštajući iz zatvora Čedomir Miloš.

— Svakog dana — priseća se za "Ekspres" Čedomir — dolazili su islednici iz Lore da vide da li sam prizdravio. Desetog dana vratili su me u zloglasni splitski zatvor u kome počinju prave muke.

— Terali su nas svaki dan da jedemo žive gliste i stonoge. Draganu, srpskom dobrovoljcu iz Pančeva, naredili su da mi svakog dana

srpske vojske iz Pančeva, skrivani su po katakombama svaki put kada je u posetu kazniamtu dolazila Međunarodna komisija Crvenog krsta.

— Pošto su mi opet slomili nogu, vraćen sam u bolnicu, a neko od zdravstvenih radnika pozvao je Međunarodni Crveni krst. Odatle sam odlukom Županijskog suda poslat u Lepoglavu gde sam odležao punih sedam godina — kaže tiho Čedomir, još pomalo zbunjen.

Iako je tadašnji predsednik Hrvatske Franjo Tuđman 16. avgu-

NEDUŽNI TRUNU BEZ DOKAZA

Svi zarobljeni Srbi tokom "Bljeska" i "Oluje" imaju pravosnažne presude. Neki od njih su bili predmet dogovora o razmeni koji nikada nije poštovan zbog opstrukcije Hrvatske, saopštio je šef Dokumentaciono-informacionog centra "Veritas" Savo Štrbac.

— Više od godinu i po dana 32 molbe za pomilovanje leže neotvorene jer je Mesićeva komisija za pomilovanje smatrala da još nije vreme da se bilo koji Srbin amnestira iako sadašnji predsednik Hrvatske vrlo dobro zna da je reč o montiranim procesima, bez ikakvih dokaza o krivici tih ljudi — navodi Štrbac.

Očekujemo, kaže on, da bi za Dan državnosti Hrvatske, a to je 30. maj, jedna grupa zarobljenih Srba mogla biti pomilovana. □

udara 100 šamara — nastavlja ispovest za naš list zlosrećni Čedomir. — Hrvatski vojnik, težak više od sto kilograma, stajao bi na mojoj slomljenoj nozi i gnječio je cokulom, a drugi bi mi gasio pikavce po nožnim prstima te polomljene noge. Posle tog mučenja i teške fizičke i psihičke torture treći bi me ispitivao. Jedino sam — jer sam satiričar, pisao sam za Jež — trećem koji je vikao na mene mogao da odgovorim na pitanje: "Kako da vam odgovorim kad me ova dvojica dekoncentrišu".

— Čovek se nekako i navikne na fizičko mučenje, ali je najteže psihički izdržati nameru da od tebe naprave nekoga ko ne vredi ni pet para — objašnjava Čedomir svoje mučeničke dane u splitskoj Lori.

Za vreme boravka u Lori, Čedomir Miloš i Dragan (čijeg prezimena ne može da se seti), dobrovoljac

sta doneo naredbu kojom se amnestiraju svi oni koji su učestvovali u pobuni protiv Hrvatske, ova odluka nije primenjena u slučaju Čedomira Miloša. Osuđen je zbog pokušaja ubistva hrvatskih vojnika na kaznu zatvora od deset godina. Posle žalbe, Vrhovni sud Hrvatske smanjio je kaznu na sedam godina.

— Tokom suđenja dodeljen mi je advokat po službenoj dužnosti, koji za moju odbranu nije učinio gotovo ništa — kaže "Ekspresov" sagovornik.

Od šestorice vojnika na koje je navodno pucao, na suđenju su se pojavila samo dvojica koja su tvrdila da je okrivljeni pucao s namerom da ih ubije. To je bilo dovoljno. O njegovom strahu i panici niko nije vodio računa. □

"Ekspres" - Beograd

SANDA RAŠKOVIĆ-IVIĆ O IZBEGLIČKIM DILEMAMA LJUDI ĆE MORATI DA IZABERU

— Ministar unutrašnjih poslova Srbije Dušan Mihajlović izrazio je tokom našeg nedavnog razgovora razumevanje za probleme izbeglica i činjenicu da bi zabrana prelaska granice s izbegličkom legitimacijom ubila repatrijaciju u Bosnu i Hercegovinu, jer ljudi moraju tamo da putuju kako bi pribavili dokumenta — kaže Sanda Rašković-Ivić, republički komesar za izbeglice i dodaje da je komesarijat dobio uveravanja da će prelazak granice sa BiH uz izbegličku legitimaciju biti dozvoljen do 1. avgusta i optimistički dodaje da će taj rok sigurno biti produžen bar do kraja godine.

Izbeglice su odluku o zabrani prelaska granice s Bosnom i Hercegovinom uz izbegličku legitimaciju uglavnom protumačile kao akt kojim se prinuđuju da uzmu državljanstvo SRJ. S druge strane, nadležni republički organi tvrde da većina izbeglica ima pasoše matičnih država s kojima može da prelaze granicu. Istina je negde između, ali je činjenica da mnogi ipak imaju samo izbeglički status.

REPOVI

Komentarišući nadu nekih mlađih izbeglica da će preko izbegličkog statusa uspeti da se isele u inostranstvo, Sanda Rašković-Ivić ističe da su UNHCR i druge međunarodne i imigracione službe nekih zemalja iseljeničke projekte obustavile još 1999. godine i da su sadašnji odlasci izbeglica u stvari "repovi" ranijih projekata. Podsećajući da se oko 30.000 izbeglica iselilo u takozvane treće zemlje, Sanda Rašković-Ivić je istakla da i danas, "nažalost, odlaze asistenti s fakulteta i doktori nauka". — To će potrajati sve dok je u našoj zemlji loša perspektiva i dok zapadu budu bili potrebni gotovi stručnjaci.

Razlozi zbog kojih izbeglice ne žele (ne mogu) da se odreknu "bele karte" su brojni. Mladići iz Hrvatske, na primer, ne žele da uzmu jugoslovensko državljanstvo jer bi to podrazumevalo i sluzenje vojske, dok pasoš Hrvatske ne dolazi u obzir, opet iz istog razloga. Jedan dvadesetdvogodišnjak iz Knina za "Pravi odgovor" govori:

— Radim kao vozač i često

idem u Bosnu. Izbeglička mi je sve, jugoslovenski pasoš nisam mogao da uzmem zbog vojske, a hrvatski iz istog razloga. Sad je Jugoslavija navodno dozvolila izdavanje pasoša ako se ne služi vojni rok, ali pitanje je kako i na koliko ću moći odlagati odlazak u vojsku. Ne želim da budem izbeglica do vijeka, ali to mi je odlaga-

HUMANITARNA POMOĆ SAMO UZ IZBEGLIČKU

Izbeglički status je neophodan licima koja žive u kolektivnim centrima jer je to jedan od kriterijuma za obezbeđen smeštaj, ukazala je Sanda Rašković-Ivić na grupu izbeglih lica kojima je taj status i te kako potreban. Prema njoj, određenom broju izbeglica humanitarna pomoć u hrani i higijenskim sredstvima, iako minimalna, veoma mnogo znači. Ona je istakla da će Svetski program hrane ubuduće takvu pomoć deliti samo licima s izbegličkim statusom.

lo neke obaveze na koje još nisam spreman. Čujem da je zabrana prelaska granice odložena, ali meni posao može doći u pitanje. A od čega ću ja i moji roditelji živjeti?

Između dve vojske

Republički komesar za izbeglice Sanda Rašković-Ivić za "Pravi odgovor" odgovorila je na neke od izbegličkih dilema. Ona je, pre svega, izrazila uverenje da će prelazak granice s Bosnom i Hercegovinom uz izbegličku legi-

timaciju biti moguć do kraja ove godine.

— Ministar unutrašnjih poslova Srbije Dušan Mihajlović izrazio je prilikom našeg nedavnog razgovora duboko razumevanje za probleme izbeglica i činjenicu da bi takav akt ubio repatrijaciju u Bosni i Hercegovini jer ljudi tamo moraju da putuju kako bi pribavili potrebnu dokumentaciju — rekla je ona napominjući da je komesarijat zasad dobio uveravanja da će prelazak granice sa BiH uz izbegličku legitimaciju biti dozvoljen do 1. avgusta. — Ali, rok će sigurno biti produžen bar do kraja godine — rekla je navodeći da će mladići poput anketiranog Kninjanina morati da izaberu.

— Znam da je sluzenje vojske teško i da ta obaveza mladićima ne pada lako, ali svaka država ima svoje propise koji moraju da se poštuju. Ipak, nisam nadležna da se govorim o tome — dodala je ona.

Šta će mi državljanstvo

• Mnoge izbeglice veruju kako bi im odustajanje od izbegličkog statusa umanjilo šansu da dobiju pomoć, eventualno reše stambeno pitanje, odu u inostranstvo.

INTERVJU

— Ja i većina naših ovdje nećemo da uzmemo jugoslovensko državljanstvo. Šta će mi? Ovako imam zdravstvenu zaštitu, moje dijete može normalno u školu, nemam para da igdje putujem. U Hrvatsku po pasoš neću jer mi, opet, treba previše para, a i šta ću tamo? Moje je sve zapaljeno, posla nema, jednom su me otjerali, sutra će opet. Čekam s izbjegličkom, možda nam neko dade nešto, možda dobijemo neku odštetu. Ne idem više u redove za brašno i ulje, ali nikad se ne zna, ovdje začas ostaneš bez posla — ispričala je Jelena (28) iz Obrovca.

Govoreći o projektu za lokalnu integraciju izbeglica, Sanda Rašković-Ivić istakla je da je lice koje, na primer, konkuriše za imanje ili stan, treba bar da ima potvrdu da je predalo zahtev za državljanstvo SRJ. — Mi smo siromašna zemlja i ne možemo dozvoliti da, na primer, nekom damo imanje u vlasništvo a da se on prijavi kao povratnik u Hrvatsku i tamo ostvaruje prihod. Ali, da bi ušao u projekat dodele imanja ili stanova, dovoljno je da je bio izbeglica. Čak i da nema fotokopiju izbegličke legitimacije, komesarijat ima podatke o svakom licu koje je imalo takav status.

Mršavi programi integracije

— Komesarijat je krenuo s projektom lokalne integracije, a prva imanja i stanovi trebalo bi da budu otkupljeni do septembra — navela je Sanda Rašković-Ivić. Ona je istakla da će prvih stotinak imanja biti otkupljeno u opštinama Nova Crnja, Šid, Bač, Sombor, Zrenjanin i Čačak i da se očekuje saradnja s opštinama Valjevo i Zaječar.

— Sve opštine su dobrodošle kad je saradnja u pitanju — kaže

Kad može Dinkić, što ne bi i privatnici

Jedan od događaja koji su ubedili neke izbeglice da se primoravaju na odluku o državljanstvu je i, manje-više usamljen slučaj, da za stalno zaposlenje u privatnoj firmi treba državljanstvo. Takav primer zabeležen je u Beočinu. "Ovdje sam od "Oluje", skoro sedam godina. Tek sada mi se ukazala prilika da se stalno zaposlim u jednoj manjoj privatnoj prerađivačkoj firmi. I šta? Odem u biro, a oni mi kažu: treba ti državljanstvo. I šta sad? Dok pošaljem punomoć u Hrvatsku za potrebna dokumenta, dok mi to stigne, dok predam pa dobijem državljanstvo, doći ću do penzije... I onako imam preko 53 godine. Tu nešto zabranjuju rad na crno, a kako da radim na belo kad mi ne daju? Često se dešava da ne mogu da radim jer gazda očekuje inspekciju pa ne smem tuda da se vrzmam. Znaš li koliko satnica mi je propalo zbog toga? A onda znaju reći: uzmi državljanstvo, šta će ti 12 kila brašna, litra ulja, kilo šećera, zera gra, šugavi prašak i šampon za perut?", poverio se jedan Dalmatinac koji je insistirao na anonimnosti. Sanda Rašković-Ivić odgovara da ne postoji državni propis koji zabranjuje stalno zaposlenje izbeglica. "To je proizvoljno, pa guverner Narodne banke Jugoslavije Mladen Dinkić pozvao je, između ostalih i izbegla lica, da rade u Nacionalnoj štedionici. Kad je takva državna ustanova dozvolila izbeglicama da broje pare na blagajnama, na primer, zašto to ne bi bilo moguće u nekoj privatnoj firmi? Državljanstvo SRJ je neophodno za neke državne i vojne poslove, što je i normalno." □

dodajući da će konkursi za dodelu imanja biti raspisivani sukcesivno u skladu s otkupom.

— Prednost pri dodeli imanja imaće veće porodice s mladom radnom snagom. Ne želimo da stvaramo staračka imanja — navela je ona i istakla da će ona biti dodeljena u vlasništvo, ali će biti određen rok od pet do deset godina u kojem neće moći biti otuđena. Sanda Rašković-Ivić je istakla da će građevinski ekspert biti zadužen za procenu kuća na imanjima kako one ipak ne bi bile u previše lošem stanju. Takođe, neke međunarodne organizacije obećale su pomoć u opremi imanja jer im se dopada projekat: vraćanje mladih na selo i ekološka proizvodnja poljoprivrednih proizvoda. Stanovi, a 40 do 50 njih trebalo bi da bude otkupljeno do septembra, neće biti dodeljivani u vlasništvo, već će se otkupljivati preko kredita, rekla je Sanda Rašković-Ivić napominjuću da komesarijat na tom polju saraduje s republičkom Direkcijom za obnovu zemlje.

— Prilikom dodele stanova, vrednovaće se dva kriterijuma: ugroženost porodica, recimo, samohrane majke ili porodice invalida, i stručnost — kaže i dodaje da je za lica koja su već kupila zemljište i započela da grade kuću predviđena pomoć u građevinskom materijalu. Obezbeđeno je 300 takvih aranžmana, u čemu učestvuju međunarodne organizacije, a komesarijat očekuje još toliko od Norveškog saveta za izbeglice. Dosad se za takvu vrstu pomoći prijavilo oko 5.000 izbeglica. — U toku je pretvaranje kolektivnih centara u domove za stare, a očekujemo da će do kraja godine biti zbrinuto oko 1.500 takvih osoba u osam-devet ustanova adaptiranih u gerontološke centre — dodala je Sanda Rašković-Ivić. □

"Pravi odgovor" - Beograd

VRAĆANJE STANOVA — ZAUZETO HRVATSKA

Upravo je dirljivo kako se hrvatski desničari i hrvatski navodni socijaldemokrati uvijek nađu na istoj stazi kad se u priču uvedu Srbi: najprije je, naime, potpredsjednica vlade Željka Antunović izvoljela izjaviti da aktuelnoj vlasti ne pada na pamet da vrati 50.000 bivših društvenih stanova Srbima koji su imali stanarsko pravo i koji su "samovoljno napustili Hrvatsku", a onda je Antunovićevoj podršku dao i Miroslav Tuđman rekavši da izjava vladine potpredsjednice "pokazuje da su hrvatski interesi slabi, bez obzira na ko je na vlasti".

Neće, naravno, trebati mnogo da izlive podrške Željki Antunović javno počnu odašiljati Mirko Čondrić, Ljubo Česić Rojs, Marinko Liović, Ivić Pašalić ili, recimo, sudija Ustavnoga suda Vice Vukojević, koji je početkom devedesetih izjavio da će "učiniti sve kako bi onemogućio 10.000 četnikuša u otkupu stanova".

"Evidentno je da ova vlast nastavlja ono što je započeto 1990. godine i evidentno je da je riječ o kontinuitetu hrvatske politike. Stoga se ne treba čuditi tome što Željka Antunović dobija aplauz od radikalne nacionalističke desnice, reći će popredsjednik HHO-a Žarko Puhovski.

Pozabavimo se sad jednom od Vukojevićevih "četnikuša": ime joj je Anka Zjačić, danas ima 51 godinu i živi u Splitu. Njen muž Danilo bio je pripadnik JNA i služio je u splitskoj ratnoj luci Lora, a ubijen je snajperskim hicem 16. septembra 1991. godine dok je obilazio jednu od kasarni: dvije godine kasnije u stan Zjačićevih upalo je sedam-osam uniformisanih pripadnika HV-a predvođenih Ivanom Zdilarom, koji je tada bio pripadnik Četvrte gardijske brigade. Nasilno su zaposjeli stan i porodicu Zjačić izbacili na ulicu. U to vrijeme do otkaza stanarskog prava moglo je doći iz dva razloga: pravno utvrđene neprijateljske djelatnosti protiv Hrvatske ili ako je stan bio prazan duže od šest mjeseci. Danilu Zjačiću neprijateljska djelatnost nije mogla biti utvrđena jer je ubijen prije nego što je stigao da iskaže bilo kakav stav prema Hrvatskoj, pa se Ministarstvo obrane odlučilo za ovu drugu varijantu.

Taj je plan, međutim, propao 17. novembra 1993. godine kad je pred-

sjednik kućnog savjeta zgrade u Vukovarskoj ulici 123 Ilija Vujević dao iskaz da je Anka Zjačić u svom stanu neprestano boravila od 1978. godine do onoga dana kada ju je Ivan Zdilar, potpomognut kompanjonima, izbacio na ulicu. Ministarstvo obrane nije odustalo: na Iliju Vujevića je izvršen pritisak, pa je dotični na ročištu 17. jula 1995. godine potpuno promijenio iskaz i lažno svjedočio da Anka Zjačić najmanje šest mjeseci nije boravila u svom stanu. Premda je nakon osam godina sudski spor okončan u njenu korist, Ivan Zdilar je još uvijek u stanu Anke Zjačić. Ako je to bitno naglasiti, Anka Zjačić je Hrvatica.

"Postoje dvije kategorije ljudi koji su onemogućeni u otkupu stana", objašnjava Tonči Majić, predsjednik Dalmatinskog komiteta za ljudska prava, pa nastavlja, "u prvu kategoriju spadaju oni kojima je grupa pripadnika HV-a došla na vrata i jednostavno ih izbacila iz stana. Prema našim procjenama, takvih je slučajeva bilo u Hrvatskoj oko 3.000. U drugu kategoriju spadaju porodice koje su 1991. zajedno s JNA napustile Hrvatsku."

A kako se utvrđivalo da se neko bavi neprijateljskom djelatnošću protiv Hrvatske? Na primjer, ovako: u oktobru 1995. godine splitska podružnica HVIDRA-e na čelu s čuvenim Zvonimirom Goretom Morhovoju stambenoj komisiji poslala je pismo koje sadrži popis od 77 "politički nepodobnih" porodica, stanara splitskih vojnih stanova, u kojemu se traži da se tim ljudima onemogući otkup njihovog životnog prostora. Razlog:

"Oni su podnijeli zahtjev za otkup vojnog stana, pa će ga otkupiti za male, a prodati za velike novce i odseliti u svoje kuće u Splitu i drugim mjestima u Srbiji i Crnoj Gori jer su redom jugo-nostalgičari."

Tako je prije šest godina napisao Goreta, a Željka Antunović neki dan je o tome zborila ovako: "Oni koji žele naplatiti nekakvo svoje stanarsko pravo koje su nekad imali u Hrvatskoj i koji namjeravaju pokupiti novac, kupiti stan jeftino pa ga skupo prodati, pa onda taj novac odnijeti ko zna gdje u svijet, neka to zaborave". Zašto hrvatsku vlast brine to šta će ljudi učiniti s novcem od prodaje svog stana? I otkud uopšte Željka Antunović zna da će izbjegli Srbi prodavati svoje stanove?

"Ljudi su proglašavani neprijateljima Hrvatske samo zato što su otišli iz ove zemlje zajedno s JNA. Uopšte se nije vodilo računa o tome da nečiju neprijateljsku djelatnost treba i dokazati", kaže Veljko Mijević, ugledni zagrebački advokat, i član vođstva HHO-a. Praksa proglašavanja ljudi neprijateljima bila je masovna: neprijateljima su, među ostalima, proglašavani bolesni slijepi starci, a svrha je bila da se što veća stambena kvadratura očisti od Srba i da se taj prostor naseli ljudima čija krvna slika nije sumnjiva. Ti stanovi funkcionisali su zatim kao poligon za naplatu navodnih ratnih zasluga, "popunjavani su ljutim bojovnicima koji su u hrvatske gradove stigli iz svojih sela u Hercegovini, Dalmatinskoj zagori, Lici". □

"Feral Tribune" - Split

Pravna sudbina stanarskog prava izbeglica, povratnika i ostalih ratom pogođenih lica u Hrvatskoj

PRAVO NA DOM

Trenutkom raspada bivše Jugoslavije stanarsko pravo je postojalo kao ustavna kategorija zagaranтована republikim i saveznim ustavom, na osnovu kojih je još 1985. godine usvojen Zakon o stambenim odnosima (ZSO). Sadržajno iste zakone donele su sve federalne jedinice bivše Jugoslavije.

Stanarsko pravo državljani bivše Jugoslavije mogli su steći bez obzira na republiko državljanstvo, nacionalnu ili etničku pripadnost. Ustavom zagaranтовано stanarsko pravo ostvarivalo se najčešće na osnovu radnog odnosa ili socijalnog položaja. Stanarsko pravo moglo se steći samo za stan koji je bio u društvenom vlasništvu, a ne i za stan koji se nalazio u vlasništvu građanina. Sticalo se na neodređeno vreme, na dan useljenja, i na osnovu pravosnažne odluke o davanju stana na korišćenje. Članovi domaćinstva nosioca stanarskog prava imali su pravo da nesmetano koriste stan nakon smrti nosioca, kao i u drugim slučajevima predviđenim zakonom.

kome je postojalo stanarsko pravo. Dakle, nosilac stanarskog prava mogao je da izda sobu u zakup i da ubire zakup na osnovu toga.

Iz napred navedenih razloga sve države sukcesori bivše Jugoslavije dozvolile su privatizaciju stanova za koje je postojalo stanarsko pravo svim njegovim nosiocima bez obzira na njihovo državljanstvo ili nacionalnu pripadnost. Jedini izuzetak je Hrvatska gde je došlo do kršenja ljudskih prava, prava na dom i diskriminacije lica srpske nacionalnosti kojima je oduzeto stanarsko pravo.

Stanarsko pravo u Hrvatskoj oduzeto je najčešće na osnovu članova 99 i 102a Zakona o stambenim odnosima ili, ređe, na osnovu drugog pravnog osnova. Međutim, oba člana su korišćena kao pravno pokriće za onemogućavanje povratka Srba u Hrvatsku.

Naime, Član 99 propisuje mogućnost oduzimanja stanarskog prava usled nekorisćenja stana "neprekidno duže od šest meseci". Taj član je vrlo često korišćen kao razlog oduzimanja stanarskog prava. Međutim, postavlja se pitanje da li se ovaj zakon mogao podjednako upotrebljavati u mirnodopskim i ratnim uslovima, jer oni koji su napustili Hrvatsku nisu to učinili dobrovoljno, već pod prisilom i najčešće ostavljajući iza sebe kompletan nameštaj u stanu. Stav da se član 99 ZSO-a nije mogao primenjivati u slučajevima napuštanja stana zbog ratnih okolnosti

ne, pravni osnov za prestanak stanarskog prava uveden 1992. godine, dakle, nakon sticanja nezavisnosti Hrvatske, po sili Zakona. On propisuje da "stanarsko pravo prestaje onima koji su sudjelovali ili sudjeluju u neprijateljskoj djelatnosti protiv Republike Hrvatske". Ta odredba je korišćena za prestanak stanarskog prava vojnim licima i građanskim licima u službi u JNA, kao i istim kategorijama lica Vojske Krajine. Međutim, i ovdje je taj član zloupotrijebljen jer je to pravo oduzimano svima, čak i onima kojima je radni odnos u JNA prestao davno pre otpočinjanja sukoba u Hrvatskoj.

Na osnovu prava napred navedenih članova Zakona došlo je, prema proceni OEBS-ove misije za Hrvatsku, do oduzimanja stanarskih prava za 50.000 stanova. Od tog broja je, prema podacima s poslednjeg popisa, registrovano 18.410 stanova za koje su izbeglice u SRJ imale stanarsko pravo u Hrvatskoj.

Danas, šest godina nakon "Oluje" i deset godina od oduzimanja prvih stanarskih prava u Hrvatskoj pokrenuta je inicijativa za obnovu stanarskog prava. Teško je zaključiti koliko će taj process trajati, ali je izvesno da će biti dugotrajan. U ovom trenutku sigurno je to da će se stanarsko pravo obnoviti najpre u području posebne državne brige (bivša Krajina), i to onim licima koja se odluče za povratak pod uslovom da je stan ne-useljen. Međutim, ovakav razvoj situacije ne treba da uznemirava jer je vrlo sličan razvoju vraćanja stanarskog prava u Bosni i Hercegovini gde je od potpisivanja Dejtonskog sporazuma do danas u posed svog stanarskog prava došlo 37 odsto bivših nosilaca. Pravda je spora, ali ipak dostižna. □

"Izbeglička povelja" - Beograd

OEBS PREDLAŽE:

OTKUP, SMEŠTAJ ILI NAPLATA

Portparol OEBS-a u Hrvatskoj Alesandro Frakaseti smatra da je problem stanarskog prava složen, a da hrvatska vlada do sada uopšte nije razmišljala o njegovom rešavanju.

Frakaseti je rekao da OEBS nudi tri predloga koji mogu pomoći u rešavanju problema stanarskog prava. Prvo, bivši nosioci stanarskog prava nad još neprivatizovanim a trenutno useljenim stanovima na područjima od posebne državne brige, trebalo bi da dobiju prvenstvo u privatizaciji u odnosu na sadašnje stanare. Drugo, nosioci stanarskog prava za stanove koji nisu useljivi trebalo bi da dobiju pravo na odgovarajući smeštaj, što je pravo koje vlada inače priznaje. I treće, u slučaju kada je stan već privatizovala neka druga osoba, bivšem nosiocu stanarskog prava treba omogućiti alternativni smeštaj ili pravičnu naknadu. □

Stanarsko pravo kao pravni institut je pravo koje se nalazilo na pola puta između prava korišćenja i prava vlasništva, pa je zbog toga u privatizaciji društvenog vlasništva nosiocima tog prava omogućeno da po povlašćenoj ceni postanu vlasnici. Naime, stanarsko pravo je, pored prava korišćenja, sadržavalo i elemente prava raspolaganja i prava plodouživanja.

Pravo plodouživanja se ogledalo u pravu davanja u zakup dela stana na

potvrdio je Vrhovni sud Hrvatske novembra 2001. godine. Nažalost, ta odluka se odnosi samo na jedan konkretan slučaj, a ne i na sve sudske presude i odluke o oduzimanju stanarskog prava u toj bivšoj jugoslovenskoj republici. Hrvatska pripada zemljama kontinentalnog pravnog sistema, gde se odluke, čak i ako ih je doneo Vrhovni sud, odnose samo na pojedinačne slučajeve, a ne i na sve slučajeve iste vrste.

Član 102a predstavlja, s druge strana

PIŠU NAM

• Prijatelju Stivu Biserku i nama u "Suzi" redovito se javlja Savo Sekulić iz Australije. Pozdravljamo ga i šaljemo pozdrave svima našima u tom dalekom svijetu. Savo nam je poslao i knjigu pjesama dr Hadži-Nedeljka Kangrge, koji je rođen 1923. godine u Škarama u Lici, od majke Jelene i oca Đure, a umro u Beogradu 1999. godine. Iz zbirke pjesama "Povratak u Liku" koja je štampana prije dvije godine u Kanadi, ovog puta objavljujemo "Post Scriptum" i "Opelo".

POST SCRIPTUM

Sve što pevah kao da u bezdan pade,
— povratak u Liku k'o san nestade.
Za nas više nema Like ni Ličana,
ote nam ih sila združenih dušmana.

Sad je Lika samo milionsko groblje
onih što pomreše ili kao snoplje
pokošeni beše. Dok u zemlji leži
njihov prah, sve narod ostavi da beži.

Ostadoše stari kojima smrt stiže,
ni deci im ne daju da pristupe bliže.
Beznađe tu vlada, caruje mrak gusti,
da jednoga dana sve srpsko opusti.

Nećemo gledati sliku rodnog kraja,
niti ikad više narod zavičaja,
jer ga proteraše, nemoćnog pobiše,
— raseja se narod, skupa nije više.

U svetinje svoje mi nećemo ući
— skrnavi se tamo u Božijoj kući,
ni predaka naših groblja razorana
obići nećemo jer su zemlja strana.

Ako i uspemo natrag da zađemo,
šta, osim pustoši, tamo da nađemo:
sva ala ovog sveta preti našoj duši,
nalet verske mržnje k'o smrad pakla
guši.

OPELO

Bili naše žrtve u vremena ova
mučenici sveti ili razbojnici
jednako ih tuku i muče ih snova
silni ovog sveta i zli nasilnici,
protiv prave vere ti zaverenici:
ili krivoverci ili nevernici.

Ove sluge laži, poklonike zvera,
otpale od Hrista, «kulturne» divljake,
ove mrzitelje, to sam đavo tera
da se u Krajini zatre prava vera.
Dok sa svojim delom strada Srpstvo celo,
kao da čujemo krajinsko opelo.

Zvono im je: bomba što bolnicu bije,
voštanica: požar što guta naselja,
tamjan im je: miris krvi što se lije,
pesma: ropac klanih i vapaj nemoćnih,
cveće im je: svežanj koprive i trna,
a s plaćem rodbine plače zemlja crna.

TEŠKA MUKA KORENIČKA

Korenico, naša majko mila,
Da li si nas već zaboravila.
Ne vjerujem, to ne može biti,
Svi ćemo se tei mi vratiti.

Molimo te, nemoj se ljutiti,
Morali smo tebe napustiti.
Jer na n'jesmo, to uradili,
Sve do jednog bi nas zarobili.

Ko ostade u ruke im pade,
za sudbinu ne zan se ni sade.

Ne mogaše po'vatati žive,
kuće pale, koje nisu krive.
Kad prolaznik sa kamerom ide,
Zgarišta se tad na snimku vide.

U veliku odosmo daljinu,
Crnu Goru, Kosovo, Srbiju.
Dobili smo ličnu kartu novu,
Izbjeglicom sad nas ovdje zovu.

I pomoći nešto nam se daje,
šest godina to već tako traje.

Naša braća što živote daše,
Korenicu tužno rasplakaše.
Čuvaj humke i posadi cvijeće,
Valjda ovo dugo trajat' neće.

Hrvatska nam povratak ne nudi,
Bog i pravda nek joj zato sudi.
Čuvaj šume, livade i polja,
Doći ćemo u vremena bolja.

Srce pjeva, duša cvjeta
Evo ti nas ovog ljeta.
Korenici da mi neda doći,
Zabraniti niko neće moći.

KADA SMO OSTALI BEZ ZAVIČAJA, SVUGDJE SMO STRANCI.

Sada, mada daleko od svojih rodnih kuća i vjekovnih ognjišta, imamo izuzetno lijepe i, nadam se, veoma dobre samo svoje srpske običaje.

Zahvalnost za to dugujemo roditeljima (mnogi od njih, nažalost, danas nisu s nama) kao i mjestu gdje smo rođeni i odrasli.

Svojski ćemo se truditi da opravdamo sva njihova nadanja i očekivanja. Borićemo se uvijek za svoj dom, svoje potomke i svetu vjeru pravoslavnu.

Nadam se da smo iz prethodnog rata izvukli mnoge pouke jer smo ipak bili njegovi akteri, a ujedno ostali i njegovi svjedoci.

Ostalo je mnogo svježih rana koje još uvijek mnogo peku i bole. Jako je puno potresnih svjedočenja koja se ne smiju kriti i ne mogu zaboraviti.

Mnogo je nevinih stradaloo. Mnogi su ostali uskraćeni za nekog od svojih najmilijih. Upravo zato neš je zadatak da sve to javno predočimo i da konačno svi oni koji su krivi odgovaraju za svoja nečasna djela.

Vjerujući u pravdu, iskreno se u to i nadam.

Vaš stalni član iz rasejanja: **BORIS VUKOVIĆ**

HVALA NA POMOĆI

ЗАЈЕДНИЦА SRBA BOSNE I HERCEGOVINE I HRVATSKE

RAZLOG OSNIVANJA

- DA POMOGNEMO SAMI SEBI JER DRUGI TO NEĆE (NI DRŽAVA NI VLADA NI STRANKE NI POLITIČARI)!
- DA DOKAŽEMO KOLIKO NAS IMA I DA NISMO GRAĐANI TREĆEG RE-
- DA!
- DA SMO, UPRKOS SVEMU, USPJEŠNI I SLOBODNI ZA USPJEH!
- DA NAM SE VRATI OPLJAČKANO, A NADOKNADI UNIŠTENI!
- DA NAM SE DJECA NE STIDE IMENA I PORIJEKLA!
- DA JE SRBIJA NAŠA DOMOVINA A MI NJENA UZDANICA I NADA!
- DA SVE BUDE DRUGAČIJE I BOLJE I ZA NAS I ZA DRUGE!
- DA SE NE TRGUJE NAMA I NAŠOM MUKOM!

SVI U ZAJEDNICU — ZAJEDNO SMO JAČI !

BEOGRAD, 1. jun 2002. u 11.00 — CENTAR "SAVA"